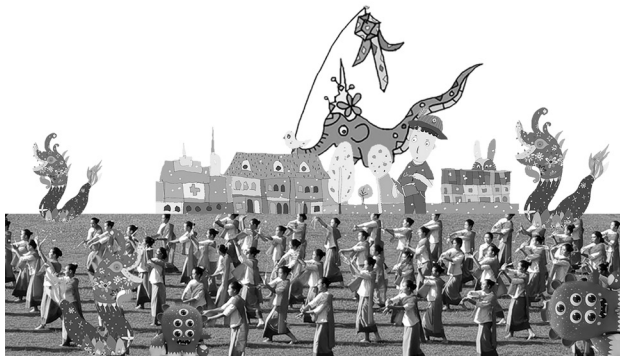

การประชุมวิชาการ
ออกจากศูนย์กลางล้านนา ครั้งที่ 2

Decentralizing Lanna

MAE FAH LUANG UNIVERSITY

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

สิ่งพิมพ์วิชาการ ลำดับที่ 14 (Museum Academic 14)

ชื่อเรื่อง   การประชุมวิชาการ ออกจากศูนย์กลางล้านนา ครั้งที่ 2
DECENTRALIZING LANNA

จัดทำโดย   โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

เขียนโดย   ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัฒน์
ยอดดน้อย สุขเกษม
พวงผกา ธรรมธิ
ฉัตรณพัฒน์ ปัญญาเพชร
นริศ ศรีสว่าง
นครินทร์ น้ำใจดี
ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว
สิบสกุล กิจนุกร

ISBN   978-616-470-042-0

พิมพ์ครั้งที่ 1   พ.ศ. 2563

จำนวน   200 เล่ม

พิมพ์ที่   เอราวันการพิมพ์
28/10 ถนนสิงหราช ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์/โทรสาร: 0 5321 4491
อีเมลล์: arawanprinting@gmail.com

สารบัญ

กำหนดการกิจกรรมพิพิธภัณฑ์เสวนา Decentralizing Lanna: ออกจากศูนย์กลางล้านนา ครั้งที่ 2	6
“Recentralizing Lanna ล้านนากับการรวมศูนย์อำนาจซ้ำ” รองศาสตราจารย์ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัฒน์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง	12
“ผู้คนก่อนหรือภายหลัง ข้อค้นพบใหม่จากร่องรอยโลหกรรมโบราณ ในพื้นที่จังหวัดลำพูน” ยอดคนัย สุขเกษม นักโบราณคดีปฏิบัติการ สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่	36
“อัตถิลักษณะคติ : เรื่องของลับในปีบสา” อาจารย์พวงผกา ธรรมธิ สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง	48
“การสิ้นไหลในอัตถิลักษณะพระเจ้าไม้เมืองน่าน” อาจารย์ฉัตรณพัฒน์ ปัญญาเพชร สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง	54
“ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีต่อการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจท้องถิ่นจังหวัดพะเยา กรณีสถานที่กระทำสัตย์ปฏิญาณ ของสามกษัตริย์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำอิง” อาจารย์นริศ ศรีสว่าง รักษาการหัวหน้างานโครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา (ไต) มหาวิทยาลัยพะเยา	64
“ตาก” เมืองลูกผสม : พรหมแดนวัฒนธรรมสยาม-ล้านนา อาจารย์นครินทร์ น้ำใจดี สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย	70
“ศาสนา 2 ท้อง : การเมืองเรื่องศาสนาหลังยุคครูบาศรีวิชัย” ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว	80
“แม่สายสะอื้น” : เสียงสะอื้นของชาติในชีวิตประจำวันของผู้คน ในอาณาบริเวณพรหมแดน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิบลกุล กิจนุกร ศูนย์วิจัยนวัตกรรมการสังคมเชิงพื้นที่ สำนักวิชานวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง	88

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ นิวัฒน์ ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

งานประชุมวิชาการที่จัดในวันนี้ ถือว่าเป็นงานประชุมที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ในนามของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ดิฉันขอขอบคุณเครือข่ายสถาบันการศึกษา อันประกอบด้วย วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และคณะรัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่ให้เกียรติแก่พิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ให้เป็นเจ้าภาพจัดงานในครั้งนี้ ซึ่งการจัดงานประชุมวิชาการ DECENTRALIZING LANNA : ออกจากศูนย์กลางล้านนา ครั้งที่ 2 ในวันนี้ นั้น เป็นการประชุมเพื่อต่อยอดจากโครงการประชุมวิชาการ DECENTRALIZING LANNA STUDIES ที่เคยจัดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2561 ที่ผ่านมา

สำหรับการประชุมวิชาการในวันนี้ได้รับเกียรติจากนักวิชาการหลายท่านที่จะมานำเสนอข้อมูลทางวิชาการที่น่าสนใจทุกหัวข้อ ดิฉันหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการประชุมวิชาการในวันนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ร่วมฟังและหวังว่าเราจะร่วมกันขับเคลื่อนองค์ความรู้ร่วมกันในนามของเครือข่ายสถาบันการศึกษาต่อไป

กำหนดการ

กิจกรรมพิพิธภัณฑสถาน DECENTRALIZING LANNA:

ออกจากศูนย์กลางล้านนา ครั้งที่ 2

วันศุกร์ที่ 20 เดือน กันยายน 2562 เวลา 08.00 - 16.00 น.

ณ พิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยา อาคาร D2 มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

จังหวัดเชียงราย

*****

เวลา	กิจกรรม
08.00	ลงทะเบียน
08.45 – 09.00	กล่าวรายงานวัตถุประสงค์ของการจัดงาน โดย ผศ.ดร.พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง หัวหน้าโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยา กล่าวต้อนรับและเป็นประธานกล่าวเปิดงาน โดย ผศ.ดร.จุฑามาศ นิวัฒน์ ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
09.00 – 12.00	กิจกรรมการเสวนา เรื่อง Decentralizing Lanna: ออกจากศูนย์กลาง ล้านนา ครั้งที่ 2 - องค์ปาฐก (Keynote Speaker) เรื่อง “Recentralizing Lanna ล้านนากับการรวมศูนย์อำนาจซ้ำ” โดย รศ.กัญญาพันธุ์ พจนะลาวัฒน์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ลำปาง - “ผู้คนก่อนหรือกฎไซย ข้อค้นพบใหม่จากร่องรอยโลหกรรมโบราณ ในพื้นที่จังหวัดลำพูน” โดย คุณยอดดน้อย สุขเกษม นักโบราณคดีปฏิบัติการ สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ - “อัตถิลักษณะคดี : เรื่องของลับในปีสา” โดย อาจารย์พวงผกา ธรรมธิ สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

- “การลื่นไหลในอัตลักษณ์พระเจ้าแม่เมืองน่าน”
โดย อาจารย์ฉัตรณพัฒน์ ปัญญาเพชร
สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- แสดงความคิดเห็น / สอบถามเพิ่มเติม
- 12.00 – 13.00 รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 – 16.00 กิจกรรมการเสวนา เรื่อง Decentralizing Lanna: ออกจากศูนย์กลางล้านนา ครั้งที่ 2 (ต่อ)
- “ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีต่อการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจท้องถิ่นจังหวัดพะเยา กรณีสถานที่กระทำลัตยปฏิญาณของสามกษัตริย์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำอิง”
โดย อาจารย์นริศ ศรีสว่าง
รักษาการหัวหน้างานโครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา (ไต) มหาวิทยาลัยพะเยา
- “ตาก” เมืองลูกผสม : พรมแดนวัฒนธรรมสยาม-ล้านนา
โดย อาจารย์นครินทร์ น้ำใจดี
สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- “ศาสนา 2 ห่อง: การเมืองเรื่องศาสนาหลังยุคครูบาศรีวิชัย”
โดย คุณณัฐพงศ์ ดวงแก้ว
- “แม่สายสะอื่น” ของ อ.ไชยวรศิลป์ จากมุมมองชายแดนศึกษา
โดย คุณสืบสกุล กิจนุกร
ศูนย์วิจัยนวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่ สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- ดำเนินรายการและร่วมเสวนา โดย
อาจารย์ ดร.ณัฐกร วิทิตานนท์ สำนักวิชานิติศาสตร์ และ
นายทศพล ศรีนุช
- แสดงความคิดเห็น / สอบถามเพิ่มเติม
- 16.00 พิธีปิดการเสวนา

*****

ทศพล ศรีนุช ผู้ดำเนินรายการ

รองศาสตราจารย์ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวิทย์ จะกล่าวปาฐกถาเรื่อง “RECENTRALIZING LANNA ล้านนากับการรวมศูนย์อำนาจซ้ำ” ปัจจุบันรองศาสตราจารย์ภิญญาพันธุ์เป็นอาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จบการศึกษาปริญญาตรีด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยศึกษาเรื่อง “การผลิตความหมายพื้นที่ประเทศในยุคพัฒนาช่วง พ.ศ. 2500-2509” วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อว่า “กำเนิดประเทศไทยภายใต้รัฐเผด็จการ” ตีพิมพ์เมื่อปี 2558 ส่วนการศึกษาปริญญาเอก จบด้านประวัติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เช่นเดียวกัน เรื่องที่ศึกษาคือ “สภาวะการณ์กลายเป็นมณฑลพายัพ ประวัติศาสตร์ของอำนาจความรู้และการผลิตพื้นที่โดยสยาม พ.ศ. 2416-2475” วิทยานิพนธ์เรื่องนี้อยู่ระหว่างตีพิมพ์เป็นหนังสือ

สำหรับผลงานที่ผ่านมาของรองศาสตราจารย์ภิญญาพันธุ์นอกจากหนังสือ “กำเนิดประเทศไทยภายใต้รัฐเผด็จการ” ที่ตีพิมพ์ในปี 2558 แล้ว ปี 2559 อาจารย์มีความสนใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยเฉพาะประวัติศาสตร์ลำปางจึงได้เขียนหนังสือเรื่อง “ทวนกระแสประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำวัง พลวัตของผู้คนลุ่มน้ำวังสมัยก่อนประวัติศาสตร์” ในปี 2560 ออกหนังสืออีกเรื่องชื่อ “เทศบาลพื้นที่เมืองและกาลเวลา” พิมพ์โดยสำนักพิมพ์สยาม ปี 2561 มีหนังสือชื่อ “ประวัติศาสตร์ลำพูน” ซึ่งเป็นการรวบรวมบทความที่เคยเขียน ในปีเดียวกันก็มีเรื่องประวัติศาสตร์ลำปางคือ “น้ำวัง รถไฟ ไฮเวย์ ประวัติศาสตร์ลำปางสมัยใหม่” ล่าสุดปี 2562 มีหนังสือเรื่อง “ไทยปฏิรูป” ส่วนงานวิจัยและบทความมีมากมายมหาศาลจนไม่อาจกล่าวในที่นี้ได้หมด

รองศาสตราจารย์ปริญญาพันธ์ พจนะลาวัณย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

หลายคนอาจสงสัยว่าสัญลักษณ์ของงานที่คล้ายมังกรหมายถึงอะไร อาจารย์พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง จะมาบอกเล่าเหตุผลรวมถึงเรื่องราวทำไมจึงตั้งชื่องานนี้ว่า “RECENTRALIZING LANNA ล้านนากับการรวมศูนย์อำนาจซ้ำ”

ภาพป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม

พิพิธภัณฑสถาน DECENTRALIZING LANNA: ออกจากศูนย์กลางล้านนา ครั้งที่ 2

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง¹

หลายคนที่ศึกษาเรื่องล้านนามักศึกษาเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โหยหาอดีต อันเจริญรุ่งเรือง หรือไม่เจริญรุ่งเรืองก็ตาม แต่ไม่เคยคิดว่าล้านนายังคงเคลื่อนไหว วิชาล้านนาศึกษาจึงมักจะพูดเสมอว่า ล้านนายังมีชีวิตอยู่ไม่ได้จบไป โดยส่วนตัวเห็นว่า ล้านนายังควรต้องมีความทันสมัย น่ารักด้วย จึงศึกษาเรื่องนาคซึ่งเป็นนาคจากวัด ภูมินทร์ แล้วทำเพิ่มเติมให้ตื่นตาตื่นใจสำหรับคนรุ่นใหม่ ดังนั้นล้านนาจึงแปรรูป เปลี่ยนแปลง ผมเสนอว่ารูปแบบของล้านนาไม่ควรเป็นเรื่องเชิงประเพณีเท่านั้น แต่ควรมีเรื่อง REDESIGNING เพื่อให้เข้ากับ RECENTRALIZING ควรมีวิธีคิด ล้านนาแบบใหม่ๆ ขึ้นมาด้วย ดังจะเห็นได้ว่านาคทำให้น่ารักและเป็นการ REDESIGN ล้านนาขึ้นมาใหม่

¹ หัวหน้าโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

งานนี้จัดขึ้นเป็นปีที่ 2 เจตนาที่ใช้ชื่อนี้เพื่อสื่อว่า “เชียงใหม่ ไม่เท่ากับ ล้านนา” ดังนั้นอยากให้มีความยืดหยุ่นที่พูดถึงล้านนาในมุมมองของจังหวัดอื่นๆ โดยกระจายการศึกษาเรื่องราวในหลายจังหวัดที่เป็นล้านนาปัจจุบัน แต่สิ่งที่จริงมันไม่ได้ถูกจำกัด โดยภูมิศาสตร์เสียทีเดียว เช่น จังหวัดตาก การศึกษาทำให้เห็นการปะทะรังสรรค์ ระหว่างล้านนาที่สยามกับล้านนาที่ตาก นี่เป็นตัวอย่างว่าถ้ามองล้านนาในเชิงพื้นที่ แค่ 7 จังหวัดของภาคเหนือตอนบนก็อาจไม่เพียงพอพรรณแดนความรู้จึงขยายมากกว่า เรื่องของพรรณแดนจริงๆ

วิทยากรที่ได้มานำเสนองานศึกษาในครั้งนี้ คณะทำงานจะร่วมกันพิจารณา เพื่อเชิญมาโดยมีหลักเกณฑ์ว่าต้องกระจายมหาวิทยาลัย รวมทั้งพยายามกระจายให้ มีความหลากหลายทางสาขาวิชา ไม่ใช่มีแต่เรื่องประวัติศาสตร์แต่ครอบคลุมเรื่อง อื่นๆ ด้วย

โดยส่วนตัวผมรู้จักอาจารย์กัญญาพันธุ์ผ่านโลกตัวหนังสือก่อน ตอนนั้นอาจารย์ ยังไม่มีหนังสือของตนเอง แต่ด้วยความที่เป็นคนขยันจึงเขียนบทความเผยแพร่ใน เว็บไซต์ เช่น บทความเรื่อง ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ที่บันทึกกันว่าเป็นผู้เปิดแนวรบ ของความเป็นท้องถิ่น พื้นความเป็นท้องถิ่นนิยม หรือ LOCALISM ในเชียงใหม่ กัญญาพันธุ์เขียนตอบโต้ในเว็บไซต์ประชาไทว่า “ไม่ใช่” ผมประทับใจและจำ ชื่อเขาได้ตั้งแต่ครั้งนั้นและคิดว่าคนๆ นี้บ้าพลังมาก เพราะหากนำเฉพาะเชิงอรรถ ที่เป็นอ้างอิงขยายความต่อกัน เนื้อหาอาจเรียกได้ว่าเป็นครึ่งหนึ่งของบทความ

Recentralizing Lanna

ล้านนากับการรวมศูนย์อำนาจซ้ำ

บรรยายเปิดประเด็น

รศ.กัญญาพันธุ์ พจนะลาวัณย์

Decentralizing Lanna

ออกจากศูนย์กลางล้านนา

20 กันยายน 2562

MAE FAH LUANG UNIVERSITY

รองศาสตราจารย์ภิญญพันธ์ พจนนะลาวัตน์²

คำถามสำคัญในงานครั้งนี้คือ ทำไมต้อง RECENTRALIZING LANNA
เบื้องต้นขอหยิบยก 3 คำขวัญประจำจังหวัด

ดอยสุเทพมีผี โสภณมีผีเป็นสง่า ชยะลันเป็นงามตา สมน้ำหน้า
นครพิงค์ – เชียงใหม่
ม้าทำใหญ่ ไก่ขาเด็ยว เสียวแก๊สคู่ – ลำปาง
ช่อแฮทัก เก้าสักเนา ตายย้อนแทะระเบิด – แพร่

นี่คือคำขวัญล้อเลียนที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ บางคนมองว่าเป็นเรื่องตลก
อย่างเดียว บ้างมองเห็นว่ามันสะท้อนเรื่องความไม่เท่าเทียมในการพัฒนา จึงมีการ
แปลงคำขวัญการท่องเที่ยวไปสู่การล้อเลียนอัตลักษณ์ในจังหวัดต่างๆ และแพร่หลาย
ในสถานศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อีกอันหนึ่งคือป้ายที่เขียนขึ้นในปี 2557 ก่อนรัฐประหาร

ประเทศนี้ไม่มีความยุติธรรม ก็ขอแยกเป็นประเทศล้านนา

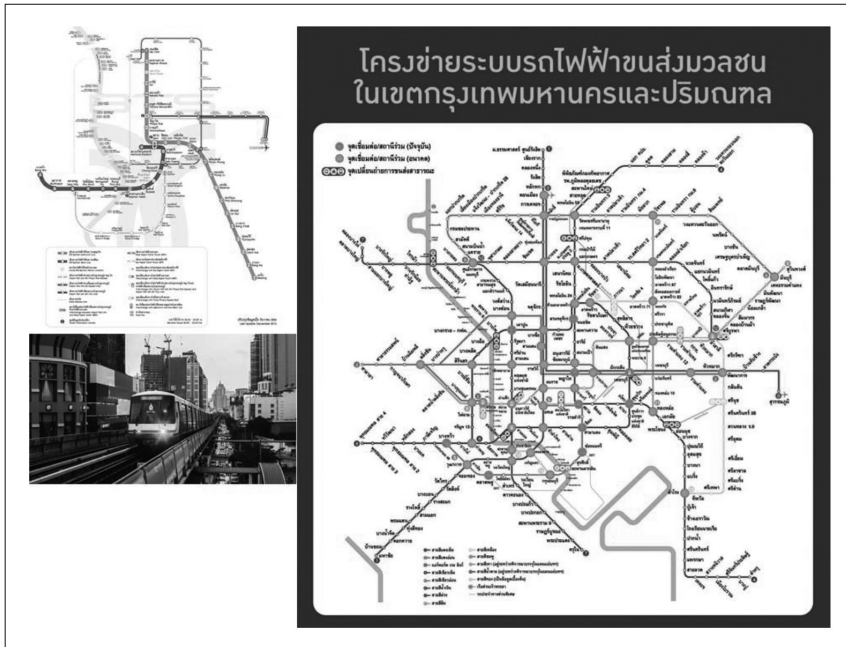
ถามว่าลุ่มเสี่ยงเจ้าของป้ายเองจริงหรือไม่ อยากแยกประเทศจริงหรือไม่
ผมไม่แน่ใจ มันเหมือนคำประชดประชันเสียมากกว่า

ผมจะพูดถึง 2 ประเด็น

1. ล้านนากับทิวทัศน์การรวมศูนย์อำนาจและการหลือมล้ำ หรือที่เราล้อ
กับคำว่า RECENTRALIZE เป็นการบอกว่าเราต้องการออกจากศูนย์กลาง ออกจาก
เชียงใหม่นิยม เสวนาต่างๆ ล้วนเกิดขึ้นที่เชียงใหม่เป็นหลัก จึงพาออกไปทำที่อื่นบ้าง
2. ปฏิบัติการการรวมศูนย์อำนาจซ้ำ ในมุมมองของผมการรวมศูนย์อำนาจ
เข้มข้นมาก ในช่วงสงครามเย็นหรือในช่วงปี 2500-2510 และทำซ้ำอีกที่ผ่านการ
รัฐประหาร 2557 เพราะการรัฐประหารคือองคคัพพที่รวมศูนย์อำนาจมากที่สุดแล้ว
และไม่มีการตรวจสอบด้วย

² อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จังหวัดลำปาง

1. “ล้าหน้า” กับ ทวีลักษณะแห่งการรวมศูนย์อำนาจและความเหลื่อมล้ำ

ภาพที่ 1

ภาพที่ 1 คือรถไฟฟ้าทั้งใต้ดินและบนดินในกรุงเทพฯ คำถามคือ ประเทศเราไม่มีที่อื่นนอกจากกรุงเทพฯ ใช่ไหม มันแสดงให้เห็นการพยายามรวมศูนย์อยู่ที่กรุงเทพฯ เชียงใหม่ไม่มีรถไฟฟ้ายักษ์ที่ ขอนแก่นอยากทำแต่รัฐบาลยอมให้ทำเองไม่ได้ ต้องผ่านสำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร (ส.น.ข.) ก่อน ดังนั้นจึงไม่ใช่การรวมศูนย์ที่เชียงใหม่อย่างเดียว แต่เป็นการรวมศูนย์ที่เมืองหลวงด้วยเรียกว่า ‘BANGKOK CENTRIC’ ทุกอย่างรวมศูนย์อำนาจที่กรุงเทพฯ และรัฐบาลส่วนกลางเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นจากโครงสร้างกองทัพ ภาษี นโยบายเศรษฐกิจ อำนาจการจัดการความรู้ มหาวิทยาลัยต่างๆ ขณะเดียวกันในภาคเหนือก็มีความเป็น CHIANG MAI CENTRIC มากๆ ไม่ใช่เพราะคนเชียงใหม่อยากให้เป็นเช่นนั้นอย่างเดียว แต่

เกิดจากการวางนโยบายของรัฐด้วย เชียงใหม่ในที่นี้ไม่ใช่เชียงใหม่ที่เป็นท้องถิ่น แต่เป็นเชียงใหม่ที่โตด้วยความเป็นส่วนกลางภูมิภาค ความต้องการพัฒนาเชียงใหม่ส่วนใหญ่มองไปที่ผู้ว่า (ผู้ว่าราชการจังหวัด) มีปัญหาอะไรก็ให้ผู้ว่าฯ แก้ ให้ข้าราชการส่วนภูมิภาคดูแลซึ่งเราตรวจสอบไม่ได้ ทำงานช่วยแคไหนดประชาชนก็ไม่ได้ตรวจสอบ ไม่มีสภา ให้ประชาชนได้ตรวจสอบ

เราสามารถแบ่งช่วงเวลาออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ๆ

ช่วงแรก ปี 2500-2520 ปัญหาใหญ่คือสงครามเย็น ในมุมมองของคนกรุงเทพฯ คนเหนือและคนอีสานเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อของคอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกันมีการขยายอำนาจมาที่เชียงใหม่ โดยมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการทุ่มเรื่องการท่องเที่ยว และพบว่ามีผลพวงของการต่อต้านคอมมิวนิสต์ คือ สงครามในกัมพูชา ปี 2513 ทวีร์ต่างๆ ที่อยากจะไปเที่ยวนครวัดหนีมาเที่ยวเชียงใหม่แทน ทำให้เชียงใหม่ขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ

ช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่มีรัฐประหารน้อย คือหลังปี 2534 ซึ่งส่งผลต่อภาคเหนือไม่มากนัก ในช่วง 20-30 ปีนี้ เป็นช่วงที่กระแสของล้านนาขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันเชียงใหม่ก็ยิ่งเข้มแข็ง ลำพูนก็รู้สึกว่ “กูเก่ากว่ามึง เชียงใหม่ 700 ปี ลำพูนเป็น 1,000 ปี” เกทับกันไปมา แต่มันเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจ

ช่วงที่ 3 การรวมศูนย์อำนาจครั้งใหญ่จริงๆ คือปี 2557 หรือตั้งแต่การรัฐประหาร 2549 คนเหนือไม่เชื่ออย่างที่รัฐอยากให้เป็น หรือที่รัฐอยากให้เข้าใจ คนกลุ่มเสื้อแดงมีความหยาบกระด้าง น่ากลัว ภาคเหนือไม่ใช่ภาคเหนือในฝันของชนชั้นกลางหรือชนชั้นนำ

หากพิจารณาฐานอำนาจของรัฐ มันมีรัฐบาลจากการเลือกตั้งกับรัฐบาลจากทหาร ในช่วงสงครามเย็นเราพอจะรู้ยู่บ้างว่าสงครามเย็นเกิดหลังสงครามโลก เป็นการเผชิญหน้ากันของแนวคิด 2 สาย คือ กลุ่มเสรีนิยมประชาธิปไตยนำโดยสหรัฐอเมริกา กับกลุ่มคอมมิวนิสต์นำโดยสหภาพโซเวียตและจีน อย่างไรก็ตาม ผมจะถือเอาช่วงปี 2500-2520 เป็นหน่วยวิเคราะห์ถึงสงครามเย็นที่เป็นผลต่อภาคเหนือ เพราะรัฐบาลอั้งคอมมิวนิสต์ในการรวมศูนย์อำนาจการปกครองและ

นโยบายอย่างเข้มข้น ทั้งยังอยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการด้วย

ขอทดลองนำเสนอคำอธิบายซึ่งนำมาจากงานวิจัยของผมที่ชื่อว่า “ล้านนาที่เพิ่งสร้าง” อันเป็นความสัมพันธ์ที่เรียกว่าอาณานิคมของสงครามเย็น ภายใต้เงื่อนไขอย่างน้อย 3 ส่วน

ประเด็นแรก การเข้มงวดและการควบคุมทรัพยากรโดยกรุงเทพฯ มีกลไกหลักคือกองทัพ กระทรวงมหาดไทย และอุดมการณ์ราชาชาตินิยม โดยหลักคิดว่า จะต้องดำรงความมั่นคงของประเทศ โดยคณะรักษาความสงบนำโดยทหารสอดส่องพลเรือนด้วยกระทรวงมหาดไทย สร้างเอกภาพของชาติด้วยสถาบันหลัก ในช่วงสงครามเย็นเราอาจอธิบายภาคเหนือในลักษณะเป็นดินแดนอาณานิคมของกรุงเทพฯ ซึ่งในช่วงปี 2500-2520 คือ ลีดแรก ลีดที่สอง คือ หลังปี 2557 แม้จะไม่มีค่ายการเมือง ไม่ได้สู้กับคอมมิวนิสต์อีกต่อไปแล้ว แต่เรายังสู้กับอุดมการณ์ภายในมีความตึงเครียดของการแบ่งขั้วของคนในประเทศ ผมใช้คำว่า “สงครามเย็นเสมือน” ซึ่งการรวมศูนย์อำนาจซ้ำที่นำเสนอมีปฏิบัติการกลไกคล้ายเดิม กองทัพกลับมาเพื่อฟูลีกรอบ กระทรวงมหาดไทยกลายเป็นมือเป็นไม้ อุดมการณ์ชาตินิยมโดยหลักคิดคล้ายคลึงกัน

แม้ทิวทัศน์การรวมศูนย์จะอยู่ที่กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ แต่เราไม่ได้มีปัญหา กับคนกรุงเทพฯ หรือคนเชียงใหม่ ไม่ได้เกลียด ไม่ใช่ความสัมพันธ์ของคนกับคน หากเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างการเมืองซึ่งก็คือ รัฐประหาร และการที่สั่งคมยอมให้มีรัฐประหารเกิดขึ้น ช่วงเวลาของการกระจายอำนาจและการเมืองท้องถิ่น การเติบโตของภาคประชาชนมีเวลาพัฒนาในช่วงสั้นมาก รัฐธรรมนูญปี 2540 ทำให้อบต. (องค์การบริหารส่วนตำบล) เทศบาลขยายตัวมากขึ้น รัฐประหาร 2549 เป็นการพีชความเติบโตนั้น ในเวลาไม่ถึง 10 ปี เป็นช่วงเวลาที่ท้องถิ่นกำลังเจริญเติบโต เรียนรู้ฝึกเรียนรู้ถูกแล้วก็ถูกการรัฐประหารพยายามล้มกระดานไปทั้งสิ้น ยังไม่นับว่าการเมืองภาคประชาชนจำนวนหนึ่งรู้เห็นเป็นใจกับทหารในการทำการรัฐประหาร

2. ปฏิบัติการ-การรวมศูนย์อำนาจซ้ำ กับ ค่าเริ่มต้น นับแต่ทศวรรษ 2500

2.1 อาณานิคมแบบสงครามเย็นทศวรรษ 2500-2520

ประเด็นที่ 2 เราพูดถึงโครงใหญ่ว่าเป็นอาณานิคมแบบสงครามเย็น รัฐพยายามทำให้สังคมมีเสถียรภาพแต่ไร้เสรีภาพทางการเมือง ไม่มีการเลือกตั้งอย่างยาวนาน คนรุ่นนี้คงเข้าใจได้แล้วว่าสภาพสังคมที่ไม่มีการเลือกตั้งเป็นอย่างไร นโยบายรัฐรวมศูนย์อำนาจ ความเป็นใหญ่ของระบอบราชการมีสูง โดยอ้างปัญหาความมั่นคง นั่นก็คือ คอมมิวนิสต์ บทบาทสำคัญจึงตกอยู่ที่ 3 กลไกหลัก คือ กองทัพ ข้าราชการ กระทั่ง มหาดไทย บนอุดมการณ์ราชาชาตินิยม รัฐเผด็จการได้รับการสนับสนุนจากอเมริกา และจับมือกับนายทุนท้องถิ่นนายทุนท้องถิ่นเชียงใหม่คือใครผมคิดว่าคนเชียงใหม่รู้ดี

ส่วนฝั่งตรงข้ามคือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เรื่องนี้นำมาจากหนังสือพิมพ์คนเมือง เดือนตุลาคม 2500 หลังการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เชิญประชาชนไปชี้แจงเรื่องรัฐประหารที่เกิดขึ้นที่พระนคร โดยไปพูดคุยที่ประชุมพุทธสถาน คณะทหารไปที่ไพรศรัณย์และทำการ CENSOR เกี่ยวกับเหตุการณ์ในช่วงรัฐประหาร ทำให้เราไม่เห็นภาพรัฐประหารในต่างจังหวัด นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวของกองทัพและการเกิดขึ้นของอนุสาวรีย์ปราบคอมมิวนิสต์ในยุคสงครามเย็น กองทัพบกก็มีการจัดทัพใหม่ มีการยกเลิกภาคทหารบกแล้วตั้งกองทัพภาคในปี 2501 อยู่ 3 ภาค คือที่กรุงเทพมหานคร นครราชสีมา และพิษณุโลก โดยพิษณุโลกนับเป็นภาคเหนือเพราะพิษณุโลกเป็นปากประตูของภาคเหนือในมุมมองของชนชั้นนำ การจัดกำลังในยุคทศวรรษ 2500 จึงเป็นการสถาปนาอำนาจกองทัพลงในพื้นที่ต่างๆ อย่างเป็นระบบมากขึ้น ทหารอากาศก็มีการตั้งฝูงบิน 221 ต่อมาก็คือ กองบิน 41 ในปี 2507 และยังอยู่ในเชียงใหม่จนปัจจุบัน ในช่วงปี 2510 เริ่มมีการขยายไปจัดตั้งทหารบกอุดรติดต่อก่อน ส่วนค่ายสุรศักดิ์มนตรีที่จังหวัดลำปางถือเป็นยานแม่ก่อนมีการตั้งค่ายเพิ่มเติมในพื้นที่ต่างๆ เช่น ค่ายพิชิตปรีชากรที่เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ค่ายขุนเจืองธรรมิกราช จังหวัดพะเยา ที่จังหวัดลำปางมีการตั้งสถานีเรดาร์เพื่อตรวจจับข้อมูลเรื่องการทิ้งระเบิดที่เกาะคา

นอกจากเรื่องต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ด้วยกองกำลังแล้วก็มีการใช้การสร้างอุดมการณ์ผนวกเรื่องราวชาตินิยม รัฐบุรุษที่อิงถิ่นเข้าไป เช่นที่จังหวัดเชียงราย มีการสร้างอนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช ปี 2505 มีข่าวการระดมสร้างอนุสาวรีย์นี้ โดยอยู่ภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยม กรมรักษาดินแดนสร้าง พระพุทธนิรโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศที่จังหวัดลำปาง นอกจากนี้ยังมีอนุสาวรีย์ยุคสงครามเย็นอีกที่ทุ่งช้าง จังหวัดน่าน สร้างในปี 2519 ต่อมาปี 2521 มีค่ายเม็งราย จังหวัดเชียงราย ปี 2525 สร้างที่เชียงคำ โดยจุดในแผนที่ 1 ทั้งหมดนี้เป็นอนุสาวรีย์ผู้เสียชีวิตที่สู้กับคอมมิวนิสต์ทั้งสิ้น

แผนที่ 1

นอกจากกองทัพและอุดมการณ์ชาตินิยมแล้วยังมีสิ่งทีเรียกว่า “จังหวัดวิวัฒน์” การให้ความสำคัญของจังหวัดในนามส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทย ในยุค 2500S ผู้ว่าฯ คุณจังหวัดยาวนานมาก ดำรงตำแหน่งเป็นสิบปี เช่น นิรันดร ชัยนาม จังหวัดเชียงใหม่ ปี 2503-2514 สุบิน เกษทอง จังหวัดลำปาง ปี 2504-2515 ฯลฯ คนสมัยนี้ไม่สามารถจินตนาการได้ว่าผู้ว่าฯ จะอยู่ได้ยาวนานแบบสมัยนั้น

ขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยที่รณรงค์กันในทศวรรษ 2490 จะให้เป็นมหาวิทยาลัยของภาคเหนือและภาคอีสานโดยตั้งชื่อกลางๆ นั้น สุดท้ายก็มีการจัดตั้งชื่อเป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น แทนที่จะสะท้อนความเป็นภูมิภาคกลับไปสะท้อนความเป็นจังหวัด ในมุมมองของผมมันคือการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่จังหวัดนั้นๆ นั่นเอง

นอกจากนี้ยังมีการลดและควบคุมอำนาจท้องถิ่นอย่างเทศบาล ตั้งกิ่งอำเภอเพิ่มขึ้น ตั้งจังหวัดพะเยาในปี 2520 ภาพหนังสือพิมพ์จะบอกว่าการจะเป็นสมาชิกหรือเทศมนตรีอะไรต่างๆ ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชนแต่มาจากการแต่งตั้ง เช่นเดียวกับ ส.ว. (สมาชิกวุฒิสภา) ทุกวันนี้

ที่สำคัญ ยังมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ ภาพที่ 2 เป็นภาพนิตยสาร นครลำปาง เข้าใจว่าทุกภาคจะมีนิตยสารแบบนี้ที่ออกโดยสำนักงานจังหวัด และภาพที่ 3 เป็นภาพที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จไปเปิดศาลากลางที่จังหวัดต่างๆ จุดในแผนที่ 2 คือ การตั้งกิ่งอำเภอที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ จะเห็นว่าโซนตะวันตกจะค่อนข้างเงียบเหงา ประชากรน้อย แต่ฝั่งตะวันออกคึกคักมากตรงเชียงใหม่กับพะเยา เพราะตรงนั้นเป็นโซนอันตราย เป็นภัยคอมมิวนิสต์ตามที่รัฐบาลการเมือง กิ่งอำเภอที่เกิดขึ้นนอกจากเรื่องการให้บริการแล้ว เขาต้องการที่จะควบคุมสอดส่องดูว่าแต่ละคนมีพฤติกรรมเสี่ยงแค่ไหน

ภาพที่ 2

ภาพที่ 3

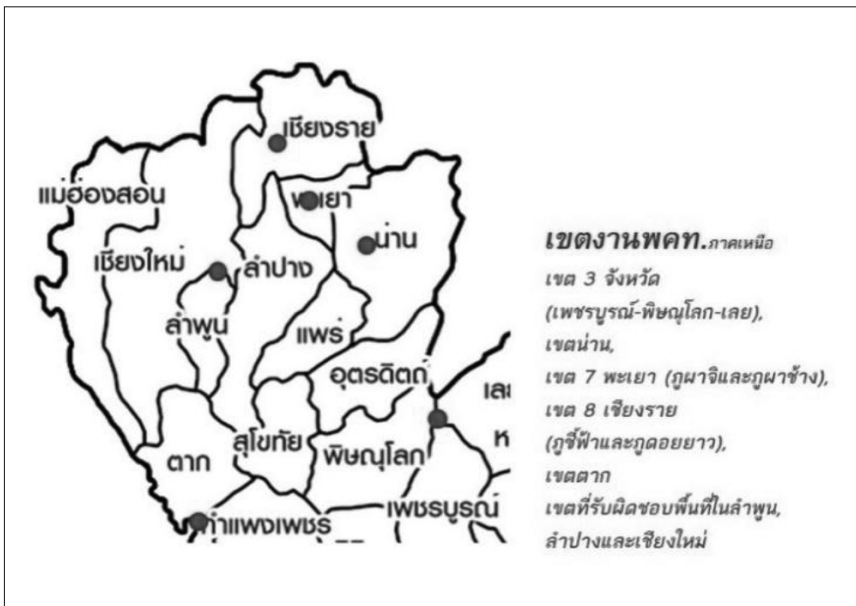

แผนที่ 2

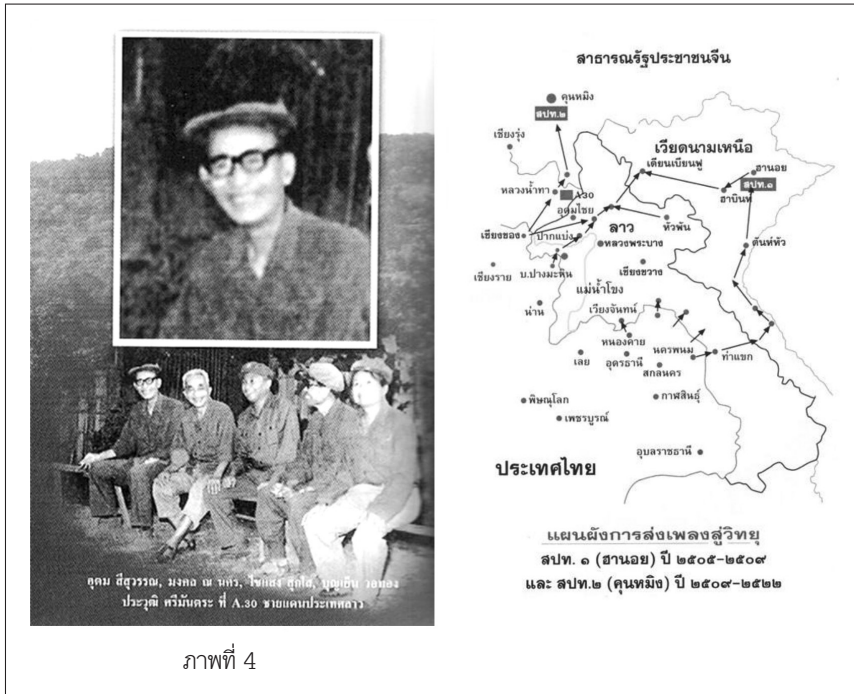
อย่างไรก็ตามมุมมองของศัตรูของรัฐหรือทางฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์ก็มีส่วนใหญ่เวลาพูดถึงสงครามเย็นเราไม่ค่อยพูดถึงมุมมองของคอมมิวนิสต์ ถึงอย่างนั้นก็ต้องยอมรับว่าในเวลานั้น คอมมิวนิสต์เป็นปัญหาที่จ่อคอหอยรัฐบาลจริงๆ คอมมิวนิสต์ประกาศเขต 3 แบบ คือ **เขตสีแดง** - พรรคสามารถจัดตั้งประชาชนจนมีอาวุธต่อสู้กับรัฐได้แล้ว **เขตสีชมพู** - พรรคเคลื่อนไหวไปถึงแต่ยังไม่แตกเสียงปืนยังไม่เคลื่อนไหวปะทะกัน **เขตสีขาว** - เขตศัตรู เป็นพื้นที่ที่รัฐเข้าถึง ในปี 2520 ประเมินว่าในประเทศไทยที่มี 71 จังหวัด มีเขตสีแดงและเขตสีชมพูมากถึง 40 แห่ง ภาคกลางมีเขตสีขาวมากที่สุด เรื่องพื้นที่เขตต่างๆ สำคัญอย่างไร เราต้องเข้าใจเรื่องภูมิศาสตร์ในการต่อสู้และการที่รัฐให้ภาคเหนือมีความสำคัญด้วย

จากแผนที่ 3 จะเห็นว่าเขตงานพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในภาคเหนือแบ่งเป็นเขตรอยต่อเพชรบูรณ์ พิษณุโลก เลย เขตน่าน เขตพะเยา เขตเชียงราย เขตตาก ลำพูน ลำปาง เชียงใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าเขาตนเอง ดังนั้นการตั้งกิ่งอำเภอเพิ่มขึ้น (ดูภาพได้จากแผนที่ 2) ก็เพื่อจะไปควบคุมดินแดนที่เป็นจุดเสี่ยงต่อการครอบงำของคอมมิวนิสต์

ลักษณะที่สำคัญอีกอย่างของภาคเหนือ คือ เป็นจุดที่ พคท. ย้ายศูนย์กลางมาตั้งที่จังหวัดน่าน เพราะน่านสามารถเชื่อมต่อไปยังลาว เวียดนาม และจีนได้ ดังนั้นยุทธศาสตร์ภาคเหนือในบริเวณน่านจึงถูกให้ความสำคัญ และแขวงไซยะบุรี ประเทศลาว เป็นจุดสำคัญที่ พคท. ฝ่ายไทยเข้าไปทำงานด้วย

แผนที่ 3

ภาพที่ 4

ภาพที่ 4 คือ อุดม ศรีสุวรรณ ซึ่งเป็นกรรมการเมืองใน พคท. และเป็นคนลำปางด้วย มีเหตุการณ์ที่ อินตา ศรีบุญเรือง พคท. ถูกลอบยิงในปี 2518 อาจกล่าวได้ว่าหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นักศึกษาจำนวนมากหนีเข้าป่าไปสมทบกับพรรคคอมมิวนิสต์ และภาคเหนือก็เป็นจุดหมายปลายทางของพวกเขา

2.2 ภาคเหนือหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวกับสตรีที่เป็นเป้าหมายจะถูกพิชิต

หากย้อนอดีตดินแดนภาคเหนือเหมือนดินแดนอาณานิคมที่จะถูกพิชิตโดยชายจากกรุงเทพฯ หรือภาคกลาง การเข้าถึงธรรมชาติในภาคเหนือโดยเฉพาะเชียงใหม่ไม่น่าอยากหากไปโดยรถไฟ จะขึ้นดอยสุเทพก็ไม่อยาก ธรรมชาติสวยงามอากาศหนาวเย็น หอมดอกไม้อีกด้วยไม้ เอื้องคำต่างๆ หญิงงามก็ถูกทำให้กลายเป็น

สินค้าตั้งแต่ทศวรรษ 2480 แล้ว ดังนั้นภาพลักษณะของภาคเหนือและคนเหนือที่
พึงประสงค์ของ ชนชั้นกลางและชนชั้นนำก็คือ ภาพดินแดนที่เขื่อง คนเขื่อง สบายง่าย

ภาพที่ 5

ภาพที่ 5 คือหนึ่งในฉากของหนังสือสาวปอยหลวง ปี 2483 เป็นหนังสือ
ทำเพื่อโปรโมทการท่องเที่ยวรถไฟ คนทำหน้าที่ชื่อว่าหม่อมเจ้าสุวรรณหทัย ศิริกุล
หรือท่านขาว เป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ภาพนี้แสดงให้เห็นหลายอย่าง ภาพผู้หญิงกับดอกไม้ฉากหลังเป็นน้ำตกและมี
ผู้หญิงอีกเป็นจำนวนมากนั่งกระโຈมอก ด้านหนึ่งเป็นสภาวะชวนให้คนเข้าไปหา
โดยเฉพาะผู้ชาย หนังสือนี้ฉายพร้อมกับหนังสือฝรั่งที่เพิ่งเข้ามาเรื่อง TARZAN
และรายได้ชนะหนังสือฝรั่งด้วย คนเมืองก็เป็นชนอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกขับเอาความเป็น
ผู้หญิงเหนือและความงดงามมาใช้ ชาวในหนังสือพิมพ์มักพูดถึงคนเมืองเรื่อง

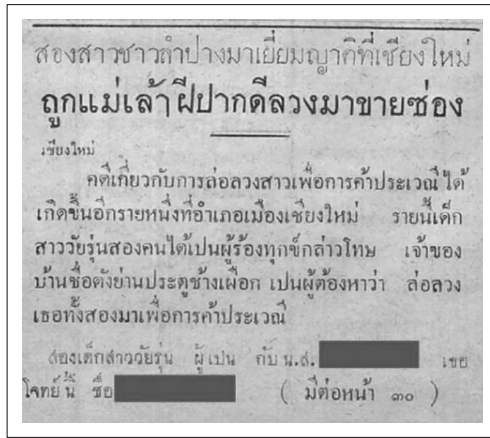
การประกวดนางงาม มีภาพรวมปกคนเมืองที่ใช้ภาพผู้หญิงชาวเหนือในเดือนต่างๆ ฯลฯ จึงไม่แปลกใจว่าทำไมผู้หญิงภาคเหนือจึงกลายเป็นเป้าหมายในการไปเยี่ยมชม ไปเที่ยว

ภาพที่ 6

หมายเหตุทริภูไชย

คนเมือง 29 มกราคม 2496

ภาพที่ 7

ภาพที่ 6 เป็นภาพนางงามลำพูนถ่ายที่วัดพระพุทธรบาทตากผ้า หรือภาพที่ 7 เป็นข่าวสาวลำปางไปเยี่ยมญาติที่เชียงใหม่ถูกแม่เล้าลวงไปขายชองปี 2496 เหล่านี้เป็นรูปธรรมของการทำผู้หญิงให้กลายเป็นสินค้าเป็นโสเภณี

2.3 ภาคเหนือหลังสงครามเย็นและกำเนิด “ล้านนา”

กลับมาที่ยุคสงครามเย็น หลังจากความพ่ายแพ้ของพรรคคอมมิวนิสต์ ในกลางทศวรรษที่ 2520 ความจำเริญแบบเดิมก็ไม่มีอยู่แล้ว การใช้กองกำลังทหารก็ค่อยๆ เลือ่มถอยลง สิ่งที่น่าสนใจคือคำว่า ล้านนา นั้น อันที่จริงแล้วคำนี้ไม่ค่อยถูกนำมาใช้แม้แต่คนเมืองก็ไม่ค่อยใช้ เราพบว่าในยุคนี้เองที่เพิ่งหยิบมาใช้ในวงการวิชาการมากขึ้น และถกเถียงกันว่าจะใช้คำว่าอะไรดีระหว่างล้านนากับลานนาไทย

สุดท้ายยุติกันชั่วคราวโดยให้ใช้คำว่า “ล้านนาไทย” เสียเลย ปรากฏในสุฉิบัตร์อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ปี 2527 แต่เรื่องนี้ก็ยังไม่จบจริงเพราะนายประเสริฐ ณ นครเป็นประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยในปี 2530 ให้ใช้คำว่า “ล้านนา” เหตุผลในเชิงวิชาการมีรองรับ แต่หากมองผ่านอำนาจทางการเมืองการประกาศใช้แบบนี้ก็คือการใช้อำนาจรัฐในการกีดกันการใช้ล้านนาแบบอื่นๆ

การพูดถึงอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ในมุมมองของสยามก็คือพ่อขุนรามคำแหง ปรากฏเมือง และพญามังราย แต่หากเทียบกับจังหวัดสุโขทัย พะเยา เชียงใหม่ เชียงราย ฯลฯ ความน่าสนใจคือการมีอนุสาวรีย์ตั้งอยู่ตรงจุดศูนย์กลางบัญชาการหรือหน้าศาลากลาง รูปปั้น 3 คนนี้ถามว่าคนไหนคือพญามังราย คนอาจคิดว่าอยู่ตรงกลาง จะผิดจะถูกไม่รู้ แต่การทำแบบนี้ทำให้ความเป็นพญามังรายเบลอไปด้วย

ในช่วงสงครามเย็นรัฐให้ความสำคัญอันดับหนึ่งในเชิงการเมืองการทหาร แต่ว่าหลังสงครามเย็นแล้วรัฐให้ความสำคัญ 3 จุดเท่านั้น คือ เชียงใหม่ในฐานะเมืองหลัก เชียงรายและลำปางในฐานะเมืองรอง หลังสงครามเย็นเกิดการขยายตัวและการลงทุนต่างๆ ที่เชียงใหม่เกิดฟองสบู่ที่ดินและอสังหาริมทรัพย์

การจัดแข่งขันซีเกมส์ที่จัดนอกกรุงเทพฯ ครั้งแรกก็จัดที่เชียงใหม่ในปี 2538 และปี 2539 เชียงใหม่ครบรอบ 700 ปี นี่คือจุดพีคที่สุดของเชียงใหม่ และหลังจากนั้น “อะไรๆ ก็เชียงใหม่ 700 ปี” จังหวัดที่มีอายุมากกว่าก็มีความน้อยเนื้อต่ำใจ

ขณะเดียวกันการนำของกระทรวงมหาดไทยหรือผู้ว่าฯ ก็ไม่มีประสิทธิภาพเหมือนก่อน องค์กรประกอบต่างๆ มีเยอะมากจนผู้ว่าฯ จัดการไม่ได้ แม้แต่ผู้ว่าฯ เชียงใหม่ก็มีเรื่องอาชญากรรม ไม่ว่าจะเรื่องการฆ่าตัวตาย เครื่องบินตก ความเชื่อเรื่องอาชญากรรมต่างๆ เกิดขึ้นในยุคนี้เพราะการพัฒนาไม่เป็นไปอย่างที่หวัง พื้นที่นอกเชียงใหม่ก็ไม่ได้รับการพัฒนาเหมือนเชียงใหม่

คนในรุ่นผมโตมาแบบที่ต้องท่องคำขวัญจังหวัดตัวเอง ท่องชื่อผู้ว่าฯ คำขวัญประจำจังหวัดเกิดขึ้นในปี 2530 และไม่ใช่ว่าก็เกิดขึ้นมาแต่มันเกิดขึ้นเพราะต้องการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือต่อต้านคอมมิวนิสต์ คำขวัญมีขึ้นเพื่อโปรโมทการท่องเที่ยวให้แต่ละจังหวัดมีเอกลักษณ์ คนสมัยนี้ไม่เข้าใจว่าคำขวัญมีที่มาอย่างไร

บางคนยังหลงคิดว่ามันศักดิ์สิทธิ์มากทั้งที่จริงเพิ่งประดิษฐ์ขึ้น

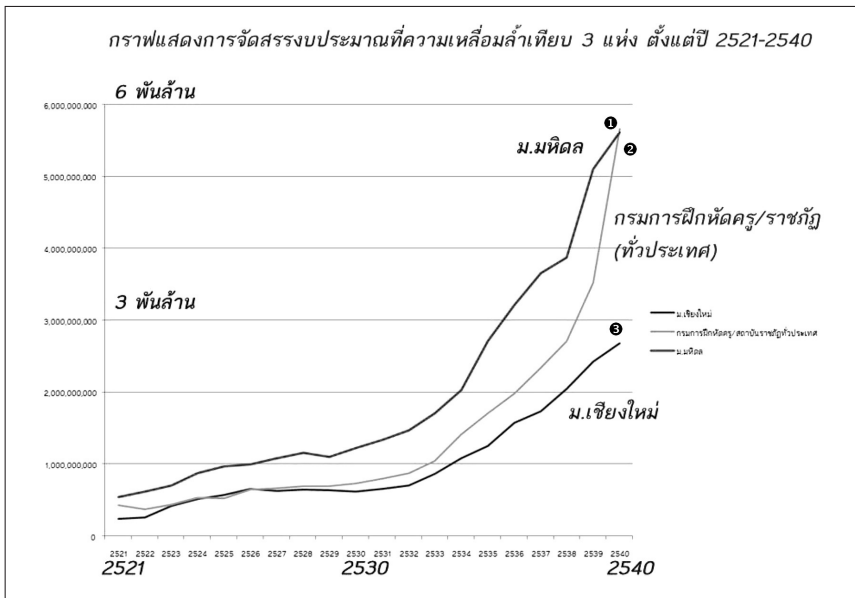
“ดอยสุเทพเป็นศรี ประเพณีเป็นสง่า บุปผชาติล้วนงามตา นามล้ำค่านครพิงค์” อันนี้คือคำขวัญของเชียงใหม่ แต่ในยุคปัจจุบันคำขวัญล้อเลียนก็เกิดขึ้นเช่นกัน เช่น ของจังหวัดเชียงราย “เหนือสุดแดนสยาม อร่ามตุงแดง แชนทางโค้ง โหม่งหลักลาย ตายคาที่” ผมไม่รู้คนเชียงรายรู้สึกอย่างไร แต่นี่เป็นคำที่ล้อเลียนเสียดสีคำขวัญประจำจังหวัด “เหนือสุดในสยาม ชายแดนสามแผ่นดิน ถิ่นวัฒนธรรมล้านนา ล้ำค่าพระธาตุดอยตุง”

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าหลังสงครามเย็นมานั้นการพัฒนาที่พิกที่สุดอยู่ที่เชียงใหม่ จังหวัดต่างๆ แม้จะพยายามพัฒนาแต่ก็ตามเชียงใหม่ไม่ทัน เชียงใหม่เองก็คิดว่าจะไปได้มากกว่านี้แต่ไปไม่ได้ ที่น่าสนใจคือรัฐธรรมนูญ 2540 ทำให้ไอเดียเรื่องการกระจายอำนาจเกิดขึ้นจริง การกระจายอำนาจต้องให้เครดิตคนอย่างอาจารย์ธเนศวร์ เจริญเมือง ซึ่งพยายามชูเรื่องกระจายอำนาจมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 แต่มาออกผลเมื่อปี 2540 หลังบังคับใช้รัฐธรรมนูญก็เกิดความเปลี่ยนแปลงมหากาลที่เกี่ยวข้องกับคนทั่วไป อบต. อบจ. (องค์การบริหารส่วนจังหวัด) เกิดขึ้น คนเหล่านี้ดูแลท้องถิ่นแทนผู้ว่าฯ ในสมัยก่อนเป็นช่วงการแบ่งบานของท้องถิ่น เป็นการลองผิดลองถูกของท้องถิ่น แต่เพียง 9 ปี เราก็มารู้หน้าตากันว่า อบต. อบจ. เทศบาลโง่งทำงานไม่เป็น ทั้งที่มันเพียงจังหวัดตั้งไข่ ยังต้องเรียนรู้กันไปอีกมาก

2.4 รัฐธรรมนูญ 2540 การกระจายอำนาจ และการฟื้นฟูล้านนาหลังวิกฤตเศรษฐกิจ

สิ่งสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือการขยายตัวของศึกษาระดับปริญญาตรี รัฐธรรมนูญปี 2540 มีด้านที่ไม่น่ารักสำหรับผมคือ การกำหนดให้ ส.ส. (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) ต้องจบปริญญาตรี ทำให้คนไปเรียนต่อปริญญาตรีกันมาก หลักสูตรภาคการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป (กศ.บป.) ขยายตัวเป็นจำนวนมากเพื่อรองรับไอเดียแบบนี้

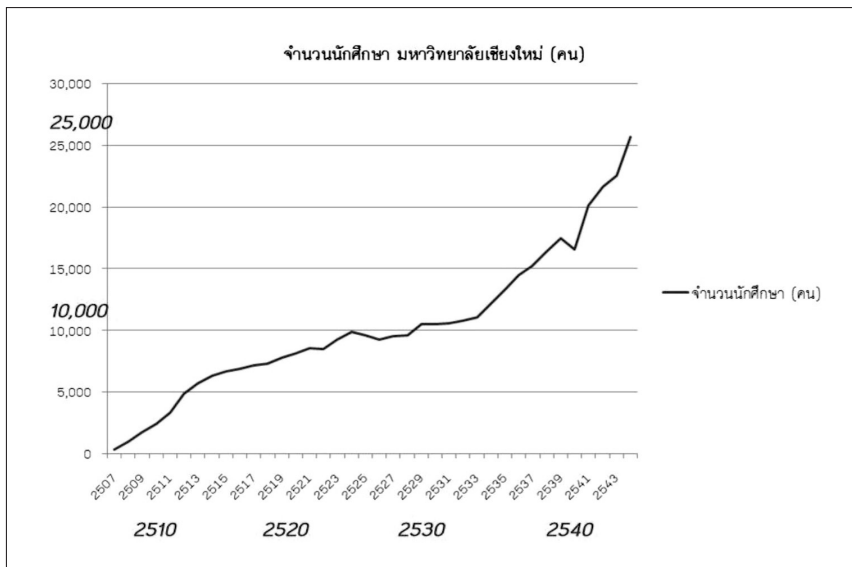
แล้วก็เกิดสิ่งที่เรียกว่าวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นมาทำให้เชียงใหม่เจ็บหนักเพราะการลงทุนฟองสบู่ต่างๆ ที่สะสมมา ความเป็นล้านนาถูกริดและนำมาปรับใช้อุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โรงแรมดาราเทวีเป็นตัวอย่างผลผลิตของไอเดียการเอาล้านนามาประยุกต์ หอค้าหลวงอุทยานหลวงราชพฤกษ์เป็นสุดยอดของการนำศิลปะและแนวคิดแบบล้านนามาใช้

แผนภูมิ 1

สุดท้ายขอนำตัวเลขงบประมาณมาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความเหลื่อมล้ำระหว่างมหาวิทยาลัย (แผนภูมิ 1) เส้น ① คือ มหาวิทยาลัยมหิดล เส้น ② คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ เส้น ③ คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เราจะเห็นว่าตั้งแต่ปี 2521-2540 มหาวิทยาลัยมหิดลมีงบประมาณ 5,000 - 6,000 ล้านบาท ปัจจุบันอยู่ที่ 10,000 กว่าล้านบาท ซึ่งเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศรวมกัน ขณะที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้รับงบประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของ

มหาวิทยาลัยมหิดล ดังนั้นจึงไม่แปลกอะไรที่คนจำนวนมาก ลูกหลานจำนวนมาก เลือกเรียนมหาวิทยาลัยที่พร้อมกว่า ความพร้อมที่จะรองรับนักศึกษา หรือการเปิด หลักสูตรต่างๆ จึงไปกระจุกอยู่ที่เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงและมหาวิทยาลัย พะเยาก็เกิดหลังปี 2540 ดังนั้นก่อนปี 2540 ทางเลือกของคนในภาคเหนือจึงมีไม่มาก

แผนภูมิ 2

แผนภูมิ 2 แสดงตัวเลขนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีจำนวนสูงมากในช่วงปี 2534 และอีกช่วงหนึ่งคือปี 2544 นักศึกษาจำนวน 25,000 กว่าคนในทศวรรษ 2540 เป็นภาพสะท้อนการดึงดูดลูกหลานชาวเหนือแล้วมันก็ CENTRALIZE ลูกหลานเหล่านี้ การมาเรียนไม่ได้เรียนอย่างเดียว แต่คือการมาใช้ชีวิต มีไลฟ์สไตล์ บางคนก็ตั้งรกรากเป็นคนเชียงใหม่

ภาพที่ 8

ภาพที่ 9

โฮมเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (ภาพที่ 8) เป็นจังหวัดที่คนตกงานจากวิกฤตเศรษฐกิจแล้วหันกลับมามองบ้านตัวเอง ภาพที่ 9 คือโรงแรมดาราเทวีซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวัดโหล่หินที่ลำปาง เป็นประเด็นที่ด้านหนึ่งชาวบ้านบอกลอกเลียนมาอีกด้านสะท้อนให้เห็นชัดว่าวัฒนธรรมแบบนี้ขายได้ มีความเป็นเอกลักษณ์ท่ามกลางภูมิปัญญาล้านนาอะไรต่างๆ สถาปัตยกรรมแสดงความเป็นล้านนาและเป็นรูปธรรมจับต้องได้ ในความคิดผมหอค่าหลวงเป็นจินตนาการสูงสุดที่เราจะเข้าถึงความเป็นล้านนาได้ เป็นจุดสุดยอดแล้วสำหรับสิ่งที่เรียกว่าหอค่าหรือพระราชวังนั่นเอง แม้ว่าหอค่านี้ไม่ใช่หอค่าที่สัมพันธ์กับกษัตริย์ล้านนา ดังนั้นจึงไม่แปลกใจว่าธุรกิจสถาปัตย์จากเชียงใหม่จนถึงภูเก็ตก็ล้วนเอาแบบสถาปัตยกรรมล้านนาไปใช้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะภาพต้นโพธิ์หลังวัดพระธาตูลำปางหลวงซึ่งถูกนำไปผลิตซ้ำบ่อยๆ เพราะความเป็นล้านนานั้นขายได้

2.5 รัฐประหาร 2557 กับการทวนคืนของ “อาณาจักรแบบสงครามเย็น”

รัฐประหาร 2557 มีความหมายถึงการทวนคืนอาณาจักรแบบสงครามเย็น เพราะสุดท้ายรัฐประหารก็กลับมาหาเราอีกรอบหนึ่งในปี 2549 ชัดเจนมากในการแบ่งขั้วทางการเมืองเหลืองกับแดง ในมุมมองของรัฐมองว่านี่คือปัญหาความมั่นคงทางการเมืองแบบกองทัพ ผมคิดว่ากองทัพเลือกข้างแล้วว่าจะอยู่ข้างไหน และเชียงใหม่ก็ประจวบเป็นเมืองหลวงของเสื้อแดงของภาคเหนือ เมืองหลวงของเสื้อแดงล้านนา

ภาพที่ 10

ภาพที่ 10 คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่ 19 กันยายน 2553 ที่เรียกวันนี้ว่า “19 กันยา วันตาสว่างทั้งแผ่นดิน” หลังรัฐประหารมา 4 ปี ปี 2549 หลังเลือดแดง ถูกฆ่าที่ราชประสงค์แล้ว ดังนั้นเชิงใหม่ในสายตาของชนชั้นนำคือการทำลายดินแดน อาณานิคมแบบเดิมที่เคยเชื่อ ดินแดนที่ยึดแน่นแถมใส่ ผู้หญิงน่ารัก กลายเป็น ดินแดนเลือดแดงที่น่าเกลียดน่ากลัว เป็นพื้นที่ทางการเมืองที่พวกเขาไม่อยากจะรับรู้ ปี 2554 มีการจัดตั้งกองพลทหารราบที่ 7 ที่แมริมเพิ่มขึ้นโดยอ้างว่าจะรับมือกับ กองทัพยาเสพติดประเทศเพื่อนบ้าน นี่เป็นรูปธรรมมากของการขยายตัวของกองทัพ หลังปี 2549 มีการสร้างอนุสาวรีย์พระนเรศวรซึ่งมาที่หลังแต่ไม่แน่ใจว่าปีใด

ข้อขัดแย้งอีกระลอกหนึ่งก่อนปี 2557 การเคลื่อนไหวของ กปปส. ทำให้ ฝ่ายเลือดแดงเอง หรือทางพันธมิตรเองต้องการที่จะหยุด คงมองออกมาแบบนี้ รัฐประหารแน่ๆ มีการตั้งกลุ่มสมัชชาปกป้องประชาธิปไตยซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ

ก่อนที่ทางภาคเหนือจะรับเอาไอเดียนี้มาแล้วตั้งชื่อว่าสมัชชาปกป้องประชาธิปไตย ล้านนา (สปป.ล้านนา) คำว่าล้านนาถูกนำกลับมาใช้อีกครั้งแต่เป็นมิติทางการเมือง คำว่าล้านนาไม่เคยถูกนำมาใช้ในมิติทางการเมืองเลยจนกระทั่งถูกกล่าวหาว่าจะแยกประเทศเพราะ สปป.ล้านนา ไปคล้องกับ สปป.ลาว “มึงจะเป็นคอมมิวนิสต์หรือ” แม่ทัพภาคที่ 3 แจ้งจับแดงเชียงใหม่ แดงพะเยาฐานเป็นกบฏตั้งสปป.ล้านนา ซึ่งผมไม่แน่ใจว่าเขาเอามาจากแดงล้านนาที่ทำซ้ำๆ แบบเสียดสีหรือไม่ แล้วไปจับแพะชนแกะว่าจะแยกประเทศ

ดังนั้นตั้งแต่ปี 2549 เรื่อยมาจนถึงรัฐประหาร 2557 ผมคิดว่ามันเป็นการหวนคืนของอาณานิคมแบบสงครามเย็น เพราะปี 2557 เข้มข้นกว่าปี 2549 เนื่องจากขยายอำนาจของกองทัพ มหาดไทยคล้ายช่วงปี 2500 การคุมการปกครองส่วนท้องถิ่น การพีรชไม่ให้มีการเลือกตั้งท้องถิ่น การชวนนักรการเมืองท้องถิ่น และการใช้อุดมการณ์ท้องถิ่นชาตินิยมเข้ามา

ภาพที่ 11

ภาพที่ 12

ช่วงรัฐประหาร 2557 ชาวเชียงใหม่ออกมาต่อต้านการรัฐประหารดังภาพที่ 11 แสดงให้เห็น ส่วนภาพที่ 12 เกิดขึ้นในช่วงที่มีการจับผู้ประท้วงไปขึ้นศาลทหาร

แล้วก็มีการผลิตป้ายผ้ามีข้อความว่า “พลเรือนต้องไม่ขึ้นศาลทหาร” บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา ส่วนภาพยนตร์เรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แม้จะประเมินไม่ได้ว่าเป็นที่นิยมมากน้อยแค่ไหนแต่หากดูบริบทการฉายจะพบว่าภาค 1 และภาค 2 (ภาพที่ 13) ฉายปี 2550 หลังรัฐประหาร 1 ปี ภาค 3 และภาค 4 (ภาพที่ 14) ฉายหลังการปราบเสื้อแดงที่ราชประสงค์ในปี 2553 ภาค 5 และภาค 6 (ภาพที่ 15) เกิดช่วงรอยต่อของรัฐประหาร 2557-2558 ดังนั้นการเป็น “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” จึงไม่ใช่เรื่องของหนึ่งอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการลากประวัติศาสตร์ไปผูกกับราชาชาตินิยมแบบกรุงเทพฯ โดยมีพระนเรศวรเป็นสัญลักษณ์สำคัญมากๆ และต่อมาในปี 2558 ประเทศไทยก็มีอุทยานราชภักดิ์

2550

ภาพที่ 13

2550

2554

2554

ภาพที่ 14

2557

2558

ภาพที่ 15

ในด้านท้องถิ่น ปี 2558 มีคำสั่ง คสช. (คณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ) ระบุปฏิบัติการบริหารราชการโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน พุดง่ายๆ คือ แขนงไว้ จังหวัดลำปาง โดนครดับ อบจ. เลย จังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นเทศบาลขนาดกลางถึงขนาดเล็ก หากพิจารณาจากแผนที่ 4 นี้คือตำแหน่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ถูกแขวนในปี 2557 กองทัพเข้ามายู่ถึงขนาดเข้ามาคุมงบประมาณท้องถิ่นผ่านคณะกรรมการที่เสนาธิการทหารเป็นประธาน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าปี 2557 เป็นต้นมาเป็นการรวมศูนย์อำนาจเข้าเป็นนิคมของสงครามเย็นที่กลับมาแต่ไม่ใช่สงครามเย็นแบบเดิม เป็นสงครามเย็นแบบเสมือนโดยอ้างความมั่นคงที่เกิดขึ้น พวกเขาผ่านสงครามมวลชนมวลชนที่ขยายตัวและไม่สามารถคุมได้จัดการได้

แผนที่ 4

โดยสรุปแล้วความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการรวมศูนย์อำนาจข้า
ล้านนา สามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ คือ ช่วงสงครามเย็น ปี 2500-2520 และ
ช่วงหลังรัฐประหาร 2549 ที่เกิดการรวมศูนย์เกิดขึ้นและทำให้เกิดซ้ำภายใต้
แนวคิดอาณานิคมแบบสงครามเย็น ขณะที่เชียงใหม่ก็มีโอกาสแบ่งบานแบบ
ล้านนาในช่วงสั้นๆ ก่อนที่จะถูกผนวกเข้าสู่การปกครองที่รวมศูนย์ในระดับ
ประเทศ.

ผู้คนก่อนหริภุญไชย

ข้อค้นพบใหม่จากร่องรอยโลหกรรมโบราณในพื้นที่จังหวัดลำพูน

ยอดคนัย สุขเกษม

Decentralizing Lanna
ออกจากศูนย์กลางล้านนา

20 กันยายน 2562

MAE FAH LUANG UNIVERSITY

ผู้คนก่อนทริภุญไชย

ข้อค้นพบใหม่จากร่องรอยโลกกรรมโบราณ

ในพื้นที่จังหวัดลำพูน

ยอดคนัย สุขเกษม

นักโบราณคดีปฏิบัติการ

สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่

ข้อมูลที่น่าเสนอในครั้งนี้อ่าน่าทุกท่านย้อนไปไกลมากกว่า 1,000 ปี ซึ่งโดยปกติงานศึกษาวิจัยของนักโบราณคดีจะมีหลายด้านซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์ แต่ในส่วนของผมเป็นนักโบราณคดีที่ทำการศึกษามุ่งเน้นด้านโบราณโลหะวิทยา จึงขอนำเสนอเรื่องราวของผู้คนก่อนทริภุญไชย โดยเชื่อมโยงสืบเนื่องมาจากยุคเหล็กและหลักฐานเกี่ยวกับการทำเหล็กซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นนี้ในดินแดนล้านนายังคงเป็นเรื่องที่มีความคลุมเครือมาตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษ

หลายคนอาจสงสัยว่าศึกษาอดีตของมนุษย์ทำไมต้องศึกษาจากเรื่องเหล็ก หลายคนอาจคิดว่าเหล็กในปัจจุบันเป็นโลหะมีเกลื่อนกลาดทั่วไป แต่หากเรามองในเส้นทางวิวัฒนาการของมนุษย์แล้ว มันกลับมีอะไรที่น่าสนใจในเชิงลึก “เหล็ก” สำหรับโลกยุคโบราณคือสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีสถานะเป็นมนุษย์ที่เหนือมนุษย์ทั่วไป หากกลุ่มชนใดมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเหล็กอยู่ในมือก็สามารถมีอำนาจเหนือกลุ่มชนอื่นๆ ได้ โดยมีทรัพยากรเป็นปัจจัยหนุนสำคัญ หากเรียงลำดับวิวัฒนาการของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 5 ล้านปีมาแล้ว มนุษย์กลุ่มต่างๆ ใช้เครื่องมือที่ทำจากวัตถุดิบหลักคือหินต่อเนื่องมายาวนานนับล้านปี แต่ในเส้นวิวัฒนาการที่ยาวนาน การปฏิวัติความเป็นอยู่ของมนุษย์ครั้งสำคัญเกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์เรารู้จักการใช้โลหะ

การรู้จักใช้โลหะนำมาทำเป็นเครื่องมือต่างๆ แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการครั้งสำคัญของภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ซึ่งเริ่มรู้จักหินที่มีแร่ธาตุพิเศษกว่าหินทั่วไป รู้จักการนำมาย่อยคัดแยก และที่สำคัญรู้จักการควบคุมความร้อนหรือการใช้ไฟจนสามารถนำหินแร่มาถลุงให้เกิดเป็นเนื้อโลหะได้ เพราะฉะนั้นในวัฒนธรรมทั่วโลก ความลับของการค้นพบโลหะถือเป็น CIVILIZATION ครั้งสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มนุษย์ยุคแรกที่สามารถถลุงโลหะได้มักถูกมองว่าเป็นพอมดหมอผี เนื่องจากนำหินมาเผาแล้วกลายเป็นโลหะถือว่าเป็นการเล่นแร่แปรธาตุ จนกระทั่งมาถึงยุคที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่โลหะสามารถถลุงผลิตได้มหาศาลเพื่อสนองตอบความต้องการของมนุษย์ เหล็กจึงไม่ใช่โลหะพิเศษที่อยู่ในความรู้ลึกของมนุษย์อีกต่อไป มีการพัฒนาโดยการนำโลหะเหล็กที่ถลุงได้มาปรับปรุงสูตรอีกมากมาย

การนำเสนอข้อมูลครั้งนี้จะย้อนไปสู่ยุคที่เหล็กเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดรัฐบ้านเมืองอย่างรัฐทริภุญไชย ซึ่งถือเป็นรัฐรุ่นแรกๆ ในดินแดนล้านนา การศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีในดินแดนล้านนาที่ผ่านมาจะพบหลักฐานที่แสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวของผู้คนมาตลอดตั้งแต่ 10,000 ปีลงมาจนถึง 3,000 ปี และหลังจากช่วง 3,000 ปีลงมา เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณคดีของผู้คนล้านนาก็ขาดหายไป ข้ามมาจนถึงราว 1,300 ปีมาแล้ว ช่วงสมัยที่มีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมครั้งสำคัญเมื่อพระนางจามเทวีนำผู้คน องค์ความรู้ และวัฒนธรรมแขนงต่างๆ จากลุ่มน้ำเจ้าพระยาภาคกลางมาสู่ลุ่มน้ำปิง ภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งการรับรู้เกี่ยวกับช่วงระยะเวลาก่อนที่พระนางจามเทวีจะเสด็จขึ้นมา นักวิชาการหลายท่านได้ตั้งข้อสันนิษฐานและให้ความเห็นไว้ว่าดินแดนล้านนาขณะนั้นน่าจะเป็นดินแดนของพวกคนป่าพื้นเมืองไม่มีองค์ความรู้ที่สูงส่งอะไรรวมถึงยังไม่มีควมศิวิไลซ์ทางวัฒนธรรม จนกระทั่งผู้คนในวัฒนธรรมทวารวดีภาคกลางเคลื่อนตัวนำควมศิวิไลซ์และนำศาสนาขึ้นมาผสมผสานกับวัฒนธรรมของผู้คนดั้งเดิม จึงมีพัฒนาการทางสังคมกลายเป็นรัฐทริภุญไชยขึ้นมา แต่กระนั้นจากการที่กลุ่มโบราณคดีสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ เราทำงานหนักมาตลอดระยะเวลา 2 ปี ทำให้ได้ค้นพบข้อมูลใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงความเชื่อดั้งเดิมไป สามารถตั้งข้อสันนิษฐานใหม่ได้ว่า

ช่วงระยะเวลาก่อนที่ผู้คนจากลุ่มน้ำภาคกลางจะเคลื่อนตัวขึ้นมาผู้คนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำปิงแอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูนก็มีความศิวิไลซ์ทางวัฒนธรรม มีความรู้ภูมิปัญญาสูงส่งและตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่มาอย่างยาวนานอยู่แล้ว ดังปรากฏประจักษ์พยานหลักฐานเกี่ยวกับโลหกรรมโบราณกระจายตัวมหาศาลทั่วพื้นที่อำเภอลี้และอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

พูดมาถึงจุดนี้ก่อนจะเข้าสู่เรื่องราวของยุคเหล็กอย่างเต็มตัวของอนุญาติปูพื้นเกี่ยวกับทริภุญไชยก่อน ซึ่งในแวดวงประวัติศาสตร์โบราณคดีให้ความสำคัญในฐานะ **ต้นทางทางประวัติศาสตร์ของดินแดนล้านนา** หากกล่าวถึงดินแดนประวัติศาสตร์ล้านนาเรามักจะกล่าวถึงทริภุญไชยก่อนเป็นรัฐแรก ส่วนก่อนหน้านั้นเป็นยุคตำนาน มีตำนานต่างๆ มากมาย

ทริภุญไชย คืออะไร

ทริภุญชัย เป็นชื่อของบ้านเมืองหรือรัฐโบราณ ปัจจุบันถูกนำมาใช้เรียกสมัยทางประวัติศาสตร์และรูปแบบงานศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-18 ยกตัวอย่างงานศิลปกรรมที่สำคัญของยุคทริภุญไชย คือ เจดีย์กู่กุดที่วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ศิลปกรรมนี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากศิลปกรรมแบบทวารวดีภาคกลางผสมกับแบบพุกามจนเป็นเอกลักษณ์ของทางทริภุญไชยซึ่งกำหนดอายุราวก่อนพุทธศตวรรษที่ 17 หรือราวหลังช่วง พ.ศ. 1600 ลงมา

ในการศึกษาเกี่ยวกับผู้คนก่อนทริภุญไชยจึงเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้คนช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 13-14 โดยมีหลักฐานมาจาก 2 แหล่งหลักๆ คือ 1) เรื่องราวจากหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์พงศาวดารต่างๆ 2) หลักฐานทางโบราณคดี ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ และร่องรอยกิจกรรมมนุษย์ ซึ่งปัจจุบันเริ่มขุดค้นเจอกันมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้ภาพสันนิษฐานในอดีตของผู้คนยุคก่อนทริภุญไชยชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ผู้คนก่อนทริภุญไชย จากหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์

หากพิจารณาจากหลักฐานเอกสาร เรื่องราวของผู้คนในทริภุญชัยพบอยู่ในเอกสารต่างๆ เช่น ตำนานมูลศาสนา ถือเป็นเอกสารที่ยอมรับกันว่าเก่าที่สุดที่กล่าวถึงเรื่องราวพัฒนาการของบ้านเมืองผู้คนแถบนั้น ซึ่งจะกล่าวถึงเรื่องราวที่ฤๅษีสร้างเมืองทริภุญชัยขึ้นมาและไปทูลขอธิดาจากเจ้าเมืองละโว้มาครองเมืองทริภุญชัย นั่นคือ พระนางจามเทวี ท่านได้นำนักบวช นำช่างฝีมือต่างๆ มาสร้างรัฐ สร้างบ้านแปงเมืองจนกำเนิดขึ้นเป็นรัฐบ้านเมืองใหญ่โต แต่หากเราอ่านเอกสารตรงนี้ให้ลึกและละเอียดยิ่งขึ้นจะพบว่าเอกสารเหล่านี้เล่าเรื่องผู้คนก่อนฤๅษีจะสร้างเมืองให้พระนางจามเทวีไว้ด้วย โดยกล่าวถึงคนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มคนที่เกิดในรอยเท้าสัตว์ เรื่องราวเหล่านี้ถือเป็นเรื่องราวดั้งเดิมมากๆ ของกลุ่มคนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานในแถบนี้ มีการตั้งบ้านเมือง มีระบบผู้นำผู้ปกครองชัดเจน แต่วันดีคืนดีกลุ่มผู้ปกครองเหล่านี้ทำผิดศีลธรรมทำให้บ้านเมืองล่มสลายไปคล้ายๆ เวียงหนองลุ่ม เรื่องราวเหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของการมีอยู่ของกลุ่มคนพื้นถิ่นดั้งเดิม มีระบบชนชั้นผู้ปกครอง แต่ช่วงระยะต่อมากลุ่มผู้ปกครองเหล่านี้ก็สิ้นบทบาทและความสำคัญลงไป จึงมีการเชิญกลุ่มอำนาจจากลุ่มน้ำเจ้าพระยามาปกครอง

ผู้คนก่อนทริภุญไชย จากหลักฐานทางโบราณคดี

ในส่วนของหลักฐานทางโบราณคดี การขุดค้นศึกษาทางโบราณคดีในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา พบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของผู้คนยุคก่อนทริภุญไชยอย่างน้อยจาก KEY SITE 4 แห่ง คือ 1. แหล่งโบราณคดีบ้านยางทองใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ กำหนดอายุได้ราว 2,000 ปีมาแล้ว ตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน 2. แหล่งโบราณคดีสันป่าคา อำเภอลี้กำแพง จังหวัดเชียงใหม่ กำหนดอายุได้ประมาณ 1,500 ปีมาแล้ว 3. แหล่งโบราณคดีบ้านวังโฮ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีชื่อเสียงระดับโลก เพราะขุดโดยนักโบราณคดีจากฝรั่งเศสร่วมกับคณะนักโบราณคดีของไทย การศึกษาหลักฐานพบว่าเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีอายุราว 1,000-1,500 ปีมาแล้ว

มีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนทริภุญไชยและต่อเนื่องมาถึงสมัยต้นทริภุญไชย และ 4. แหล่งโบราณคดีเวียงฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เวียงฮอดเป็นเมืองที่มีคูน้ำคันดินแบบวัฒนธรรมทวารวดีในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย กำหนดอายุได้ราว 1,400-1,500 ปีมาแล้ว

แหล่งลำดับที่ 1-3 ที่กล่าวไปข้างต้น คือ แหล่งฝังศพ ซึ่งเรายังไม่ได้ขุดค้นศึกษาบริเวณแหล่งชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานของพวกเขา แต่การเจอสถานก็ทำให้รู้ว่าเขาไม่ใช่กลุ่มคนที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว หลุมฝังศพเหล่านี้ปรากฏหลักฐานเป็นเครื่องประดับสำริด อาวุธเหล็ก และลูกปัดที่ทำจากแก้วและหินที่ถูกนำเข้ามาจากต่างแดน หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนโบราณในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูนเมื่อกว่า 1,400 ปีมาแล้วมีการปะทะสังสรรค์ระหว่างผู้คน มีการแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนภายนอก

ในส่วนของแหล่งโบราณคดีเวียงฮอด เป็นร่องรอยเมืองคูน้ำคันดินที่อยู่ฝั่งสี่เหลี่ยมมุมมน ตั้งอยู่ริมน้ำปิง กำหนดอายุได้ในช่วง 1,400-1,100 ปีมาแล้ว การขุดค้นทางโบราณคดีพบแหวนที่ปรากฏสัญลักษณ์เป็นหอยสังข์ สัญลักษณ์มงคลที่นิยมใช้กันในวัฒนธรรมทวารวดี ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาแบบหม้อมีสัน คันฉ่องสำริด และหลักฐานต่างๆ อีกจำนวนมาก จากการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีสามารถตั้งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่าพื้นที่บริเวณนี้น่าจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แต่น่าจะอยู่อาศัยยุคสมัยเดียว แล้วมีการย้ายที่ตั้งถิ่นฐานไป ณ บริเวณอื่น

แหล่งถลุงเหล็กโบราณ กุญแจสู่ร่องรอยของผู้คนยุคก่อนทริภุญไชย

เข้ามาสู่เรื่องราวของการศึกษาแหล่งถลุงเหล็กโบราณ ย้อนไปในช่วง พ.ศ. 2560 เริ่มมีการค้นพบแหล่งถลุงเหล็กโบราณโดยบังเอิญ โดยคุณยงยุทธ เกษมสงสุข อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อ.ส.ม.ศ.) โดยแจ้งว่าพบบริเวณที่มีกองขี้เหล็กหรือที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเหล็กไหลในพื้นที่บ้านป่า้วย ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน เมื่อทีมงานกลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่เข้าไปตรวจสอบพบร่องรอยของแหล่งถลุงเหล็กที่มีขนาดใหญ่มาก ปรากฏหลักฐานเป็นก้อนตะกรัน (SLAG) ก้นเตาถลุงที่มีขนาด

ในรูปแบบของเหมืองปล่องขุดลงไปดินลึกราว 15-16 เมตร เต็มไปทั้งภูเขาที่อำเภอ บ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

นอกจากนี้ยังพบร่องรอยแหล่งเหมืองแร่ทองแดง ในพื้นที่อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ซึ่งทางทีมสำรวจได้เดินทางจากพื้นที่อำเภอลี้ตามสายไปเรื่อยๆ จึงไปเจอร่องรอยการทำเหมืองแร่ทองแดง วิธีดูว่าเป็นเหมืองแร่ทองแดงก็คือจะปรากฏ สนิมแร่สีเขียวกับสีน้ำเงิน สนิมสีเขียวจะมาจากแร่มาลาไคท์ สนิมสีน้ำเงินจะมาจากแร่อูไรต์ เราเจอแหล่งถลุงเหล็กโบราณเพิ่มอีกมากมายในพื้นที่อำเภอลี้ ที่สำคัญคือ การเจอร่องรอยของเตาถลุงเหล็กโบราณที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ดีที่ดั้งเดิม (IN SITU) มาตั้งแต่สมัยโบราณ มีลักษณะเป็นวง โครงสร้างเตายูบูนผิวดิน สำหรับการค้นหานั้น ต้องขอขอบคุณผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่อำเภอลี้และอำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ทำให้เห็นถึงร่องรอยแหล่งโลหกรรมในที่ราบลี้ บ้านโฮ้ง เจอแหล่งโบราณคดี ทั้งหมดแล้วประมาณ 43 แหล่ง มีภาพที่แสดงให้เห็นร่องรอยการทำกิจกรรมด้าน โลหกรรมกันมหาศาลมากจนเราจินตนาการเห็นภาพโบราณได้ว่าพื้นที่แถบนี้แทบ ไม่ต่างอะไรกับพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมโลหะในโลกยุคโบราณเลย

ตอนดำเนินงานสำรวจเราได้ตั้งคำถามเบื้องต้นเกี่ยวกับอายุสมัยของแหล่ง ถลุงเหล็กโบราณในพื้นที่อำเภอลี้ จึงนำตัวอย่างตะกักรันกันเตาไปตรวจสอบพบว่า ผลลัพธ์ออกมาราว พ.ศ. 20 หรือพุทธศตวรรษที่ 1 มันคือแหล่งถลุงเหล็กที่เก่าแก่ ที่สุดในประเทศ ดังนั้นเราจึงเริ่มเดินออกจากทฤษฎีทางประวัติศาสตร์เดิมที่มักกล่าว ว่าดินแดนล้านนาช่วงระยะเวลาก่อนที่จะเกิดรัฐทริภุญไชยขึ้นมา เดิมเป็นดินแดน ป่าเถื่อนล้าหลัง ไม่มีองค์ความรู้อะไรเป็นของตัวเอง จนกระทั่งมีผู้คนจากพื้นที่อื่นนำ องค์ความรู้และวัฒนธรรมมาให้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 แต่การค้นพบหลักฐาน ครั้งนี้น้อยอย่างน้อยทำให้เห็นแล้วว่าอย่างน้อยช่วง 2,500 ปีที่ผ่านมา ผู้คนที่อาศัย อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยมีความเชี่ยวชาญองค์ความรู้ทางด้านถลุง เหล็กและสามารถผลิตได้ในปริมาณมหาศาลเพื่อแลกเปลี่ยนกับดินแดนภายนอก

การขุดค้นศึกษาทางโบราณคดีแหล่งถลุงเหล็กโบราณในพื้นที่อำเภอสี

ในปี พ.ศ. 2562 ได้มีการกำหนดขุดค้นศึกษาทางโบราณคดีเพิ่มอีก 2 แหล่ง คือ แหล่งถลุงเหล็กโบราณสันห้วยทกหิน หมายเลข 01 และแหล่งถลุงเหล็กโบราณ ห้วยป่าดำ หมายเลข 1 ซึ่งทั้ง 2 แหล่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าลึกของตำบลแม่ลาน อำเภอสี จังหวัดลำพูน การขุดค้นครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์เทคนิค เทคโนโลยี การถลุงเหล็กโบราณ รวมไปถึงการหาค่าอายุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งนี้ได้มีการค้นพบหลักฐานที่สำคัญ คือ ชั้นส่วนฐานของเตาถลุงเหล็กโบราณสภาพสมบูรณ์ที่ยังคงอยู่ในบริบทติดที่แบบดั้งเดิม (IN SITU) แสดงให้เห็นถึงการทำกิจกรรมการถลุงเหล็กครั้งสุดท้ายก่อนที่จะมีการทิ้งร้างไป

มีภาพที่แสดงหลุมขุดค้นทางโบราณคดี แหล่งถลุงเหล็กโบราณสันห้วยทกหิน หมายเลข 01 หลุมขุดค้นที่ T1 ซึ่งได้ขุดพบเตาถลุงเหล็กโบราณสภาพสมบูรณ์อยู่ในบริบทติดที่ดั้งเดิม 2 เตาติดกัน เตาแรกขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 90 เซนติเมตร ส่วนเตาที่ 2 ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 50 เซนติเมตร สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเตาถลุงส่วนฐานของกิจกรรมถลุงเหล็กครั้งสุดท้ายในพื้นที่แหล่ง นอกจากนี้จากการศึกษาชั้นทับถมทางวัฒนธรรมภายในแหล่งโบราณคดียังพบว่าชั้นกิจกรรมถลุงเหล็กหนาเพียง 20-30 เซนติเมตร แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการถลุงเหล็กที่แหล่งแห่งนี้เป็นการถลุงทับถมจุดเดิมเพียงไม่กี่ครั้งแล้วจึงมีการขยายกิจกรรมถลุงออกไปด้านข้างในแนวราบ หรือย้ายกิจกรรมการถลุงไปที่อื่นๆ แทน ซึ่งต่างจากชั้นดินทับถมทางวัฒนธรรมที่แหล่งถลุงเหล็กโบราณบ้านป่าปวย อำเภอบ้านโฮ่ง ซึ่งพบชั้นทับถมทางวัฒนธรรมของกิจกรรมถลุงเหล็กโบราณหนาเกือบ 3 เมตร นอกจากนี้การขุดค้นทางโบราณคดีในครั้งนี้ ยังพบหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมถลุงเหล็ก คือ ก้อนแร่เหล็กชนิดฮีมาไทต์ที่ถูกนำมาย่อยให้มีขนาด 2-3 เซนติเมตร เพื่อเตรียมการถลุง ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดิน (EARTHEN WERE) ชั้นส่วนผนังเตาถลุงและตะกรัน (SLAG) จากกระบวนการถลุงเหล็ก

สำหรับตัวเตาถลุงเหล็กโบราณที่ถือว่าเป็นหลักฐานชั้นพิเศษถือเป็นมาสเตอร์พีซของงานโบราณโลหวิทยาในประเทศไทยเลยก็ว่าได้ เนื่องจาก 1. ส่วนฐานของ

เตาถลุงเหล็กโบราณยังคงมีความสมบูรณ์ และอยู่ในบริบทที่ดีที่ตั้งเดิมตั้งแต่สิ้นสุดกิจกรรมถลุง 2. ส่วนฐานของเตาถลุงเหล็กโบราณชิ้นนี้ปรากฏองค์ประกอบหรือลักษณะที่ทำให้เห็นถึงเทคนิคในการถลุงเหล็กยุคโบราณอย่างชัดเจน เช่น ปรากฏช่องระบายตะกรันรูปสี่เหลี่ยมทั้ง 4 ทิศทาง ปรากฏช่องเติมอากาศรอบๆ ตัวเตาที่มีระยะห่างทุกๆ 10 เซนติเมตร มีลักษณะเป็นรูปทรงกรวย ทแยงทำมุมกับผนังเตา 45 องศา แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาการเติมอากาศเข้าไปในเตาถลุงที่ต้องการให้เกิดกระแสลมหมุนวนภายในตัวเตา ซึ่งจะทำให้เกิดการกระจายความร้อนทั่วถึงทั้งห้องไฟ การควบคุมสภาวะภายในเตาดังกล่าวสันนิษฐานว่าการกระทำดังกล่าวจะส่งผลให้ได้ผลผลิตในปริมาณมากขึ้น

การวิเคราะห์องค์ประกอบของธาตุภายในตัวอย่างแร่และตะกรัน ซึ่งได้นำไปวิเคราะห์ใน LAB ได้ผลการวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นว่าการถลุงเหล็กที่นี่ใช้ความร้อนอยู่ที่ประมาณ 1,300 องศาเซลเซียส ซึ่งทำให้เห็นถึงองค์ความรู้ของคนยุคนั้นว่าสามารถควบคุมอุณหภูมิให้เสถียรได้ในระดับ 1,300 องศาเซลเซียส นับเป็นองค์ความรู้ที่มีความก้าวหน้าในการใช้ไฟและการควบคุมความร้อนด้วยปัจจัยต่างๆ ทั้งเชื้อเพลิง เตา การเติมอากาศให้มีความเหมาะสม ซึ่งจะทำให้ได้ผลผลิตเป็นโลหะเหล็กตามต้องการ

สำหรับรูปแบบของการวิเคราะห์ลักษณะเตาถลุงเหล็ก สันนิษฐานว่าเตาถลุงเหล็กโบราณที่พบภายในพื้นที่แหล่งแห่งนี้น่าจะมีลักษณะเป็นเตาทรงกระบอกผนังตรง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว 90 เซนติเมตร และสูงราว 1.8 เมตร ตัวผนังเตาทำจากดินเหนียวปั้นแล้วเผาไฟโดยไม่ใช้โครงสร้างอิฐ ในส่วนของการศึกษาค่าอายุทางวิทยาศาสตร์มีการสกัดหาตัวอย่างถ่านที่ตกค้างอยู่ในก้อนตะกรันก้อนเตาถลุงเหล็กไปศึกษาค่าอายุด้วยวิธี AMS ผลปรากฏว่าเตาตัวนี้มีอายุราว พ.ศ. 344 หรือพุทธศตวรรษที่ 4 หรืออยู่ในช่วง 2,300 ปีมาแล้ว ซึ่งถือเป็นการค้นพบแหล่งถลุงเหล็กโบราณที่มีความเก่าแก่กว่าแหล่งถลุงเหล็กโบราณบ้านป่าปวย ในพื้นที่อำเภอบ้านโฮ้ง ซึ่งมีอายุแต่ราว 1,400 ปี หรือในช่วงปลายยุคเหล็กก่อนการเกิดขึ้นของรัฐทริภุญไชยราว 200 ปี แต่สำหรับแหล่งถลุงเหล็กโบราณสันห้วยทกหิน หมายเลข 01 ที่พบในพื้นที่อำเภอลี้ ถือเป็นแหล่งถลุงเหล็กโบราณช่วงต้นยุคเหล็ก

ที่มีความเก่าแก่มากที่สุดในพื้นที่ภาคเหนือและมีความเก่าแก่มากที่สุดในประเทศไทย
เท่าที่เคยมีการค้นพบในปัจจุบัน

ถามว่าการค้นพบครั้งนี้ช่วยเปิดพาดานองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และ
โบราณคดีของล้านนาอย่างไร ก็ต้องย้อนไปดูองค์ความรู้ที่เรามีการค้นพบมาก่อนหน้า
ซึ่งแต่เดิมเรารู้เพียงว่าการตั้งถิ่นฐานชุมชนในแอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน ระยะแรกๆ
มีความเก่าแก่อยู่ใน 1,500 ปี ซึ่งปรากฏหลักฐานแหล่งฝังศพโบราณตามแนวลุ่ม
น้ำกวางและแนวลุ่มน้ำปิง จากนั้นราว 1,200 ปีมาแล้ว หมู่บ้านเหล่านี้ก็มีพัฒนาการ
ขึ้นมาเป็นรัฐหรือรัฐไทยโดยมีกลุ่มคนจากวัฒนธรรมทวารวดีในที่ราบลุ่มภาคกลาง
เป็นผู้ขับเคลื่อนสำคัญให้ก่อกำเนิดรัฐและความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมขึ้นมา
ทำให้ดินแดนชนพื้นเมืองที่เคยล้าหลังมีความศิวิไลซ์ขึ้นมา หลังจากนั้นก็เกิดเชิงใหม่
ศูนย์กลางอำนาจของดินแดนล้านนาเมื่อราว 700 ปี เป็นอาณาจักรล้านนา แต่ตอนนี้
การค้นพบแหล่งถลุงเหล็กในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาได้ขยายพาดานองค์ความรู้ทาง
ประวัติศาสตร์โบราณคดีขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง คือ เมื่อราว 2,500-1,500 ปีมาแล้ว
หลักฐานบ่งบอกว่ามีชุมชนพื้นเมืองมาก่อนที่จะมีการรับศาสนาจากวัฒนธรรม
ทวารวดีในที่ราบลุ่มภาคกลาง ชุมชนพื้นเมืองเหล่านี้มีใช่เป็นกลุ่มคนที่ป่าเถื่อนล้าหลัง
แต่มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านของการถลุงเหล็กและสามารถถลุงเหล็ก
ในปริมาณมหาศาลเพื่อแลกเปลี่ยนกับดินแดนภายนอก

การค้นพบนี้เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เห็นว่าผู้คนในล้านนาก่อนที่พระนาง
จามเทวีจะขึ้นมาไม่ได้ป่าเถื่อนและล้าหลัง แต่มีความรู้สูง มีเทคโนโลยีเทียบเท่ากับ
ชุมชนอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับเป้าหมายต่อไปในการศึกษา
ในพื้นที่อำเภอลี้เราพบแหล่งถลุงเหล็กจำนวนมากก็จริง แต่สิ่งที่ผมตามหามาโดย
ตลอดก็คือเรื่องชุมชน หรือพูดง่ายๆ ว่าบ้านของพวกเขาอยู่ไหน ตอนนี้อยู่หาไม่ได้
เพราะชุมชนในยุคนั้นไม่มีการสร้างวัด ไม่มีการสร้างโบราณสถานให้เห็นเด่นชัด การ
ค้นหาร่องรอยการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจำเป็นจะต้องหาจากกลุ่มชิ้นส่วนภาชนะ
ดินเผายุคเหล็กที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่อำเภอลี้ ซึ่งทางกลุ่มโบราณคดี สำนัก
ศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่จะดำเนินการศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาต่อไปในอนาคต

รองศาสตราจารย์กัญญาพันธุ์ พงษ์ละลาวิญญ์
RECENTRALIZING LANNA ล้านนากับการรวมศูนย์อำนาจซ้ำ

ยอดดน้อย สุขเกษม
ผู้คนก่อนทริกัญไชย
ข้อค้นพบใหม่จากร่องรอยโลหกรรมโบราณในพื้นที่จังหวัดลำพูน

ทศพล ศรีนุช
ผู้ดำเนินรายการ

อิ ต ติ ถัก ข ณ์ ค ติ :
เรื่องของลับในปีบสา

อาจารย์พวงผกา ธรรมธิ

Decentralizing Lanna

ออกจากศูนย์กลางล้านนา

20 กันยายน 2562

MAE FAH LUANG UNIVERSITY

อัตถิลักษณะคดี : เรื่องของลับในบิบบสา

พวงพกา ธรรมธิ

สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

การศึกษาวิจัยของข้าพเจ้าเรียกว่า อัตถิลักษณะคดี: เรื่องของลับในบิบบสา ได้รับเกียรติจากอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง ให้คำชี้แนะในการทำวิจัยเรื่องนี้

อวัยวะสืบพันธุ์ของผู้หญิงกลายเป็นหนึ่งในการคัดกรองแม่พันธุ์ ประเทศอารยธรรมใหญ่ๆ ทั้งจีน อินเดีย ญี่ปุ่น มีตำราว่าด้วยกามศาสตร์ซึ่งระบุรูปร่างลักษณะของผู้หญิงที่จะคัดขึ้นมาเป็นมหาเทวี คัดทุกส่วนของร่างกายรวมถึงอวัยวะเพศ การคัดกรองจากอวัยวะสืบพันธุ์เพื่อให้ได้ทายาทที่จะออกมาแข็งแรง สมัยก่อนวิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญก้าวหน้าประชากรเสียชีวิตจากการคลอดบุตรสูงมาก เพราะฉะนั้นอวัยวะเพศของผู้หญิงจะต้องแข็งแรง การคัดเลือกแม่จึงสำคัญ ตำราการคัดเลือกแม่เป็นตำราของคนชั้นสูง ลัทธิเต๋า มี ตำราข้างเตียง ญี่ปุ่นมี ตำราใต้หมอน เพื่อบ่งบอกลักษณะอวัยวะเพศว่าแบบไหนจะสร้างความสุขให้ผู้ชายและเป็นตำราของผู้ชายโดยเฉพาะ

ในการทำงานวิจัยต้องอ่านเอกสารโบราณเกี่ยวกับเรื่องของกามหลายต่อหลายฉบับ ในการศึกษาเรื่องราวด้านกามศาสตร์ของภาคกลางพบว่า การเริ่มต้นมี SEX ต้องเริ่มจากการดูข้างขึ้นข้างแรม ต้องเล่าโลมจากจุดไหนไปจุดไหน ฯลฯ ในส่วนของล้านนา (บิบบสา คือ เอกสารโบราณประเภทหนึ่งของล้านนา) หลักฐานที่ค้นพบไม่ได้พูดเรื่องเวลา แต่พูดเรื่องสีผิวว่าผู้หญิงสีผิวต่างๆ ควรจะเริ่มต้นการมีเพศสัมพันธ์ด้วยวิธีแบบไหน จุดยุทธศาสตร์สำคัญคือ ดิงหู คอ แขนพับ ส่วนนี้จะเป็นภาคต่อไปในการศึกษา แต่เท่าที่ได้ศึกษาดำราที่จะพูดถึงเรื่องเครื่องเพศหรืออวัยวะสืบพันธุ์ของผู้หญิงในภาพรวม มีเอกสารโบราณ 4 ฉบับที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. ลักษณะนิมิตความฝันและลักษณะหญิง - คัมภีร์โบลานก้อม วัดหนองสร้อย ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
2. ตำราทวายเป็นลักษณะ ลักษณะคนยิงชาย ฉบับวัดมะเขือแจ้ ตำบลมะเขือแจ้ จังหวัดลำพูน
3. ตำรานรลักษณ์ ฉบับวัดกิตติวงศ์ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
4. ลักษณะยิง (สืบบนปริวรรต) เอกสารโบลานส่วนตัวของดร.ดิเรก อินทร์จันทร์

คำว่า โยนิ ตามพจนานุกรม แปลว่า อวัยวะสืบพันธุ์ผู้หญิง มีคำว่า เม็ดมณี ซึ่งก็คือส่วนหนึ่งของอวัยวะเพศอยู่ระหว่างแคมในตอขนบน จารึกอยู่ในโบลาน วัดหนองสร้อย เนากับเนา ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกับฉบับแม่ฟ้าหลวง ใช้คำว่า หน่าว แต่ในโบลาน เนากับเนา คือภาพรวมของอวัยวะเพศ ดิฉันจำกัดความเองว่าภาพรวมของอวัยวะเพศเขาเรียกว่า เนา

คำว่า เนา ไม่แน่ใจว่าเป็นการคัดลอกผิดพลาดหรือไม่ แทนการใช้คำว่า เน่า หรือ เน้า เราพบในเอกสารวัดกิตติวงศ์ คำว่า โคก ใช้ในความหมายเดียวกับเนา พบในเอกสารวัดกิตติวงศ์เช่นกัน และไม่พบในเอกสารอื่น ส่วนคำว่า องคชาติ ในภาษาบาลีดั้งเดิมหมายถึงอวัยวะสืบพันธุ์ของทั้งหญิงและชาย เป็นการใช้รวมกันในงานวิจัยพบว่ามีการกล่าวถึงองคชาติเป็นอวัยวะสืบพันธุ์ในโบลานวัดหนองสร้อย จำนวน 2 ที่ และลักษณะคนหญิงชายวัดมะเขือแจ้ จำนวน 2 ที่

การศึกษาคำเรียกอวัยวะเพศทำให้เห็นความหลากหลายของการนำมาใช้ บรรยายลักษณะและขยายรายละเอียดของอวัยวะสืบพันธุ์เพื่อสื่อสารให้เข้าใจในเรื่องราวอันสำคัญโดยเป็นการสื่อสารให้มนุษย์เพศชายเข้าใจเท่านั้น เนื่องจากผู้หญิงเข้าไม่ถึงเอกสารตำราพวกนี้ ผู้ชายได้เรียน ผู้ชายได้คัดลอกโบลานและเผยแพร่องค์ความรู้ แต่ผู้หญิงไม่ได้รับการศึกษา สิ่งเหล่านี้จึงสะท้อนรสนิยมและอวัยวะสืบพันธุ์ที่ดีของผู้หญิงในอุดมคติของผู้ชาย รายละเอียดมีดังนี้คือ

1. ลักษณะอวัยวะสืบพันธุ์ของผู้หญิงที่ยกย่องให้เป็นนางพญามหาเทวีจะต้องมีลักษณะแคมใหญ่แนบชิดติดกัน แนบสนิทคล้ายต่าบี้มกับหน้ากระดาศ ไม่มีช่องว่าง

2. ลักษณะของอวัยวะสืบพันธุ์ของหญิงที่มีความรักและซื่อสัตย์ต่อสามี มีลักษณะโหนกนูน กลมมน ดังพระจันทร์วันเพ็ญ มีขนปกคลุมดำขลับ เล็กเล็กละเอียด นวล หรือมีขนขึ้นในอวัยวะสืบพันธุ์ด้านซ้ายเส้นเดียว

3. ลักษณะอวัยวะสืบพันธุ์ของหญิงที่เป็นคนรักแก่คนทั้งหลายจะมีลักษณะหัวหนาโหนกนูน เนื้ออิมเต็ม ขนปกคลุมเล็กละเอียดหรือบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์นั้นมีไฟหรือปานสีขาว ลักษณะเหล่านี้จะส่งผลให้เป็นที่รักกับบุคคลทั่วไป

4. ลักษณะอวัยวะเพศหญิงที่ทำให้ผู้ชายมีความสุขในขณะที่มีเพศสัมพันธ์ คือ หัวหนาค้ำยกับหัวข้าง มีลักษณะบริเวณแคมใหญ่แนบชิดติดกัน เป็นการเพิ่มพื้นที่การสัมผัสเพื่อเกิดอารมณ์ร่วม

โดยรวมแล้วลักษณะอวัยวะเพศที่ทำให้ผู้หญิงคนนั้นเป็นคนดี คือ โหนกนูน สำหรับลักษณะที่ทำให้เป็นผู้หญิงที่ไม่ดี ไม่พึงประสงค์ต่อเพศชาย หากมีลักษณะดังกล่าวจะเสียสมบัติที่เป็นส่วนตน เป็นคนทุกข์คนยาก นั่นคือ อวัยวะเพศไม่แนบชิดติดกัน พีบ โหนกนูน มีขนาดเล็ก ขนที่ปกปิดมีความแข็งหยาบกร้าน และอวัยวะสืบพันธุ์มีสีขาว สำหรับผู้หญิงที่ฝึกฝึกในกามอาภรณ์นั้น อวัยวะสืบพันธุ์จะมีปุ่มคลิตอริสยาวพ้นแคมใหญ่ สีของอวัยวะมีสีขาว และแคมเปิดอ้าตลอดเวลาเปรียบดังตีนม้าที่หงายขึ้น ถ้ามีชอกหลีบคล้ายลักษณะปากกากลักษณะนี้สามีจะอายุสั้น ส่วนหัวหน้าที่ใหญ่ผิดปกติ ไม่แนบชิด อ้ารับลมตลอดเวลา มีขนขึ้นในช่องคลอด มีกลิ่นเหม็นมาก เป็นลักษณะคนถอยไม่ดูแลสุขภาวะให้ดี ถ้าผู้หญิงนี้อยู่ในบ้านใดก็จะสร้างความฉิบหายที่นั่น อีกลักษณะคือผู้หญิงคนใดไร้เส้นขนปกคลุมอวัยวะเพศ ถือเป็นผู้หญิงที่ใครมีเพศสัมพันธ์ด้วยจะต้องทุกข์กาย ทุกข์ใจ ส่วนอวัยวะเพศเล็กอ่อนนิ่มจะมีความสุขทุกข์ร้อนใจ

ความเชื่อในคำทำนายเหล่านี้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา การคัดเลือกผู้หญิงมาทำหน้าที่เมียและแม่ แม่หญิงคนนั้นต้องถึงพร้อมด้วยร่างกายและจิตใจที่ให้ความสุขทางเพศแก่สามีและพร้อมในการให้กำเนิดบุตรอันมีคุณภาพแก่วงศ์ตระกูล และเป็นแม่หญิงที่มีความประพฤติไม่เลื่อมเสียเพื่อไม่ให้เป็นที่อับอายขายหน้า ลังเกตได้ว่าจะมีการนำเอา

คำเรียกอวัยวะเพศบางส่วนมาเป็นคำด่าหรือประณามผู้หญิงที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมตามพจนานุกรมฉบับแม่ฟ้าหลวงจะชี้ให้เห็นว่าเป็นลักษณะผู้หญิงที่อวดเก่ง อวดดี กว่าสามี และคำทำนายยังสะท้อนลักษณะเศรษฐกิจทางสังคม ถ้ามีอวัยวะเพศที่ไม่เป็นไปตามอุดมคติจะทำให้เสียทรัพย์สมบัติ ลักษณะความเชื่อเหล่านี้ยังเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางเพศด้วย ผู้หญิงที่เล่นชู้ มีเสน่ห์ ก็ใช้ลักษณะอวัยวะเพศมาบริหารความเชื่อเกี่ยวกับอวัยวะสืบพันธุ์ที่เป็นอุดมคติของผู้ชายนั้น องค์ความรู้ส่วนใหญ่จะจำกัดในวัง ในคุ้ม ในราชสำนัก เรื่องราวเหล่านี้เป็นเรื่องราวของความคิดความต้องการของผู้ชาย ทำให้ผู้ชายเรียนรู้กายวิภาคของผู้หญิงเพื่อความสุขของตนเองและเป็นความเชื่อที่สืบทอดในการคัดสรรหาเทวีเพื่อการสืบทอดทายาทที่สมบูรณ์แบบนั่นเอง

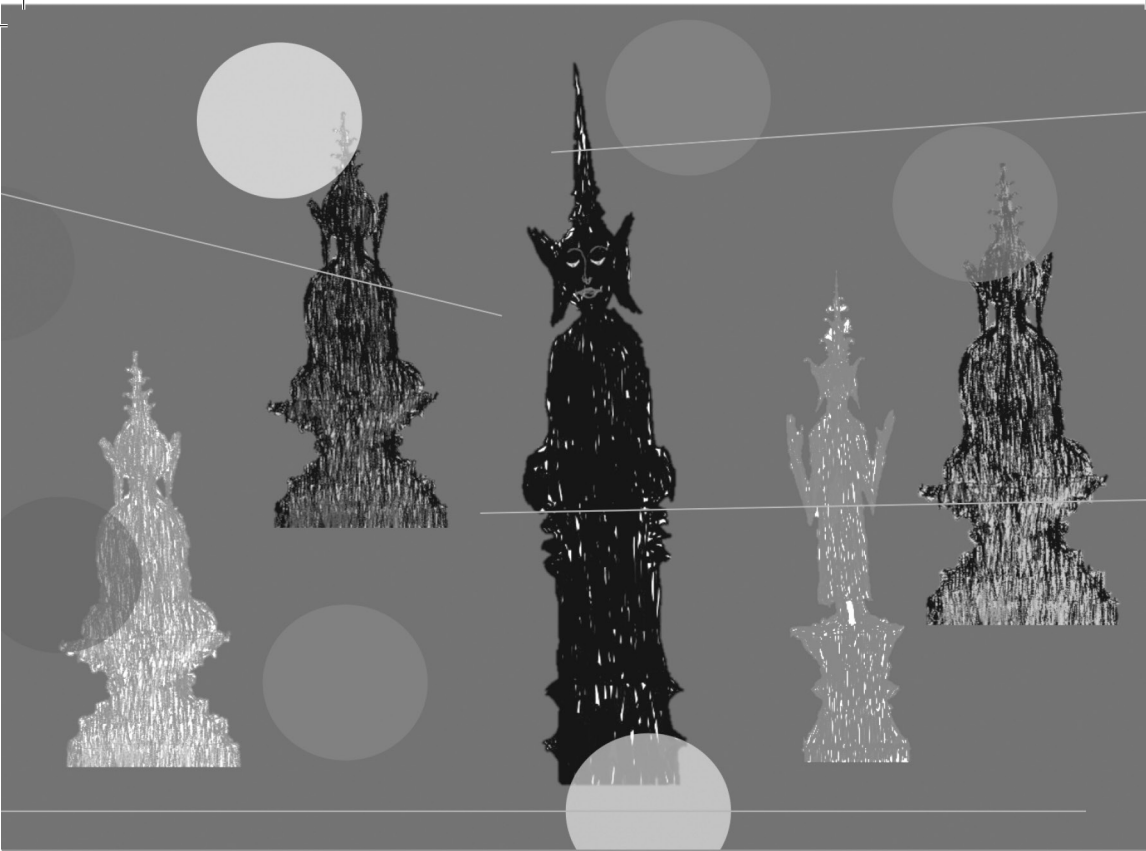

อาจารย์พวงผกา ธรรมธิ
อัตถิลักษณะคดี: เรื่องของลับ
ในบ๊วยสา

อาจารย์ฉัตรนพัฒน์ ปัญญาเพชร
การสิ้นไหลในอัตถิลักษณะ
ของพระเจ้าไม้ในเมืองน่าน

การลั่นไหลในอัตลักษณ์ พระเจ้าไม้เมืองน่าน

อาจารย์ ฉัตรณพัฒน์ ปัญญาเพชร

Decentralizing Lanna
ออกจากศูนย์กลางล้านนา

20 กันยายน 2562

MAE FAH LUANG UNIVERSITY

การสืบทอดในอัตลักษณ์ของ พระเจ้าไผ่ในเมืองน่าน³

ฉัตรณพัฒน์ ปัญญาเพชร

สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

พื้นที่เมืองน่านกล่าวได้ว่าเป็นชายขอบของล้านนาในเชิงวัฒนธรรม แต่น่านมีอำนาจครอบครองทรัพยากรที่สำคัญคือเกลือ และเป็นเส้นทางสำคัญในการเดินทางไปสู่สิบสองปันนาและล้านช้าง ความมั่งคั่งของน่านทำให้มีการสร้างพุทธศิลป์เป็นพิเศษที่มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมผสม ผสมระหว่างล้านนา ล้านช้าง เชียงรุ่ง และช่วงท้ายมีการผสมผสานสุโขทัยและสยาม ดังนั้นพระพุทธรูปไม้ของน่านและบริเวณใกล้เคียงก็มีพุทธลักษณะเฉพาะตัวและคติการสร้างเป็นลักษณะพิเศษ

บทความนี้ได้ทำการศึกษาพระพุทธรูปไม้ในตัวอำเภอเมืองน่านที่ใช้กรอบประติมานวิทยาในประวัติศาสตร์ศิลป์เป็นต้นทาง แต่กรอบนี้ก็อาจไม่สามารถกำหนดอัตลักษณ์พระพุทธรูปไม้ของเมืองน่านที่มีลักษณะเฉพาะนี้ได้ทั้งหมด รวมถึงคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะที่เชื่อว่าเป็นตำราในการสร้างพระพุทธรูปทั้งหมดก็ไม่สามารถอธิบายลักษณะพระพุทธรูปไม้เมืองน่านได้ครอบคลุม ประกอบความต่อเนื่องในการศึกษารูปแบบพระพุทธรูปไม้ในประเทศไทยยังนับว่ามีน้อย เพียงแต่มีการบันทึกเพื่อทราบถึงเวลาการสร้างและบ่งบอกจุดประสงค์ใครเป็นผู้สร้าง ดังนั้นบทความชิ้นนี้จึงอยากจะนำเสนอการศึกษาพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่าน 4 ประเด็น ดังนี้

³ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “อัตลักษณ์และการฟื้นฟูสกุลช่างพระพุทธรูปไม้ในอำเภอเมืองน่าน” โดยได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562

1. รูปแบบศิลปะและประวัติศาสตร์พื้นที่

การแบ่งประเภทงานศิลปะในเบื้องต้นนิยมใช้คำว่า รูปแบบ เพื่อเป็นตัวกำหนดลักษณะเอกลักษณ์ต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน ซึ่งสามารถบ่งบอกลักษณะทางทัศนศิลป์ที่แสดงถึงลักษณะผลงานจากศิลปินผู้สร้างหรือเป็นผลงานบางอย่างซึ่งอาจสร้างขึ้นจากลักษณะร่วมบางอย่างเหมือนกัน เช่น ช่วงระยะเวลา สกุลช่าง สถานที่ เป็นต้น วิธีการนี้ส่วนใหญ่นักประวัติศาสตร์ศิลปะจะใช้เป็นเครื่องมือการจัดแบ่งประเภท

การกำหนดลักษณะของพระพุทธรูปให้มีแบบแผนในการสร้างที่เรียกว่า ประติมานวิทยาเกิดขึ้นในประเทศไทยช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 24 เพื่อกำหนดลักษณะประวัติศาสตร์ของสยามมาใช้ต่อสู้หลักฐานการเข้ามาตั้งครอบครองพื้นที่จัดตั้งอาณาจักรอมตะวันตก ซึ่งเครื่องมือที่สำคัญในการใช้เหตุผล คือ ประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ศิลป์ซึ่งเจ้าอาณานิคม (สยาม) ได้พยายามสร้างให้ประวัติศาสตร์ศิลป์ผูกติดกับชาติพันธุ์และมีขอบเขตชัดเจนนอกเหนือจากนั้น สยามได้สร้างระเบียบ แบบแผนการสร้างพระพุทธรูปที่ชัดเจนรวมถึงการประเมินคุณค่าความงามจัดลำดับขั้นเพื่อเชื่อมโยงเข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจของสยามจึงได้เกิดแบบแผนพระพุทธรูปมาตรฐานของท้องถิ่น

การสำรวจพระพุทธรูปไม้ในงานวิจัยชิ้นนี้สามารถอ่านฐานจารึกการสร้าง พบว่ามีการสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2281-2466 จำนวน 41 องค์ ในกลุ่มวัดตัวอำเภอเมืองน่านได้แก่ วัดสวนตาล วัดพญาวัด วัดช้างเผือก วัดมหาโพธิ์ วัดสภารศ วัดเชียงแข็ง วัดอรัญวาส วัดพระเกิด และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน ที่สะท้อนถึงระยะเวลาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์นำไปสู่การค้นพบรูปแบบหรือประติมานวิทยาของกลุ่มพระพุทธรูปไม้ในตัวเมืองน่านอยู่ 2 แบบ คือ กลุ่มพระพุทธรูปไม้อิริยาบถนั่ง คือ ปางมารวิชัย (พบได้จำนวนมากที่สุดในประเทศไทย) กับกลุ่มพระพุทธรูปไม้อิริยาบถยืน หรือปางเปิดโลก (พระพุทธรูปไม้เมืองน่านมีการดัดแปลงพระหัตถ์ให้หันพระวรกาย ซึ่งแตกต่างจากปางเปิดโลกปกติที่นิยมแบบฝ่าพระหัตถ์ออกด้านหน้า)

การค้นพบเบื้องต้นจากการเก็บข้อมูลพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่านยังสะท้อนถึงประวัติศาสตร์ของเมืองน่านที่มีการอพยพกวาดต้อนผู้คนเข้ามาตั้งหลักปักฐานหลายยุคสมัย โดยเฉพาะช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 22-23 ที่มีชาวลาวล้านช้างอพยพเข้ามา รวมถึงการกวาดต้อนผู้คนกลับเข้ามาอยู่ในเมืองจากภัยสงคราม จึงทำให้เกิดความหลากหลายทางรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากภายนอกทั้งศิลปะแบบล้านช้าง ล้านนา สุโขทัย เป็นส่วนผสมในองค์ประกอบต่างๆ ที่พบได้ในพระพุทธรูปไม้

ตัวอย่างข้อมูลรูปแบบทางศิลปะที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ทางพื้นที่พบในพระพุทธรูปของกลุ่มวัดเชียงแข็งที่เป็นปางมารวิชัย และมีลักษณะพระพุทธรูปสะท้อนความเป็นชาติพันธุ์ไทลื้อ จากประวัติการตั้งรกรากของชุมชนเชียงแข็งสันนิษฐานว่าอพยพมาจากกลุ่มคนไทลื้อในยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง การเข้ามาของกลุ่มชาวไทลื้อในเมืองน่านจนถึง พ.ศ. 2356 ที่ไม่ปรากฏว่ามีกรอพยพเทครัวต่อไป สอดคล้องกับพงศาวดารเมืองน่านในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน กล่าวถึงการสร้างเมืองเวียงเหนือในตัวเมืองน่านโดยเจ้าสุนทรวรราชวปี พ.ศ. 2360 มาพร้อมกับการอพยพกลุ่มคนไทลื้อในพื้นที่นี้ อย่างไรก็ตาม จากประวัติศาสตร์คนในชุมชนวัดเชียงแข็งเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนเป็นกลุ่มคนเชียงแสนที่อพยพเข้ามาและเพี้ยนชื่อจาก *เชียงแสน* เป็น *เชียงแข็ง* แต่พระพุทธรูปไม้ในวัดเชียงแข็งกลับไม่ค่อยมีลักษณะเฉพาะแบบพระพุทธรูปเชียงแสนในพุทธศิลป์ในประวัติศาสตร์ศิลปะไทย

2. วัฒนธรรมทางสายตาในการกำหนดอัตลักษณ์พระพุทธรูปไม้

วัฒนธรรมทางสายตานำเสนอมุมมองถึงภาพ เปรียบเสมือนภาษาแบบหนึ่งที่มีไวยากรณ์โครงสร้างในการทำความเข้าใจอย่างเป็นระบบภายใต้ชุดกฎเกณฑ์ของแต่ละศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับภาพ ดังนั้นการกำหนดอัตลักษณ์พระพุทธรูปไม้ต้องถื่นจึงใช้ไวยากรณ์ภาษาศิลปะที่เป็นเกณฑ์กำหนดจุดร่วมลักษณะของพระพุทธรูปไม้จำนวนมากไว้ด้วยกัน เช่น ประติมานวิทยา ปาง อิริยาบถ ลัดส่วน ฐาน ความประณีต ลวดลาย เป็นต้น และการกำหนดชื่อสกุลช่างต่างๆ นี้ มาจากสายตาช่างแกะพระพุทธรูปไม้และนักปราชญ์ในท้องถิ่น โดยสามารถแบ่งเป็น 4 สกุลช่าง ได้แก่

2.1 สกูลช่างกลุ่มที่ 1 (นกแขกเต้า)

การเรียกสกูลชื่อช่างนี้สันนิษฐานว่ามาจากคติการสร้างพระพุทธรูปของเมืองน่าน อาจารย์นิยม แสงสีย์โย ปราชญ์ชาวบ้านพบคัมภีร์ใบลานตำราการสร้างพระพุทธรูปของเมืองน่านฉบับหนึ่งกล่าวถึงส่วนพระนาสิกของพระพุทธรูปเจ้าที่มีลักษณะคล้ายนกแขกเต้าหรือนกแก้ว ดังนั้นพระพุทธรูปไม้สกูลช่างนี้จะมีลักษณะเด่น คือ พระนาสิกที่มีขนาดแบนกว้างใหญ่ เห็นสันชัดเจน มีพระขนงโค้งชันมาก เชื่อมต่อกับพระนาสิก เน้นเปลือกพระเนตรขนาดใหญ่ ทำให้พระเนตรมีขนาดยาวรี โปนเพื่อรับกับเปลือกพระเนตรแต่มีแฉกพระเนตรขนาดเล็ก ตรงกลางนิยมทำเป็นจุดสีดำหรือเดินเส้นให้เป็นแฉก พระพักตร์ยาวออกเหลี่ยมโค้งเหมือนรูปฟัก พระโอษฐ์ยิ้มริมพระโอษฐ์หนา และพระโอษฐ์ล่างจะหนาเป็นพิเศษ พระคอชิดเป็นปล้องชัดเจน 3 เส้น เป็นลักษณะหนึ่งในคัมภีร์มหาปฐักษณะ

เมื่อดูพระศกทำหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับขนาดขององค์พระ ถ้าพระพุทธรูปมีขนาดเล็กมักจะนิยมใช้สมุกปั้นแปะเป็นเม็ดเล็กๆ หรือแหลมดูเหมือนเปลือกขนุนหรือบางองค์ก็ขีดเป็นเส้นตัดช่องเล็กๆ แทน ลดความละเอียดประณีตบรรจงลงไป และถ้าหากเป็นองค์ใหญ่ก็จะแกะสลักด้วยไม้แหลมขนาดเรียงกันเหมือนเปลือกทุเรียน ส่วนอุษณิษะ (กะโหลกศีรษะที่ปูดออกมาตามคัมภีร์มหาปฐักษณะ) จะนูนสูงขนาดเกือบครึ่งใบหน้าพระพักตร์ ศิระประภานิยมทำแบบเปลวไฟอิทธิพลศิลปะแบบสุโขทัยพบได้ตามวัดสำคัญ มีการเดินเส้นรอบฐานศิระประภา หรือบางองค์ศิระประภาทำแบบเรียบๆ เป็นแท่งขึ้นไปไม่มีลวดลายดูคล้ายฝักหน่อไม้ตัดปลายกุด มีการแกะเส้นพระจุไรแบ่งชัดกั้นระหว่างพระนลาฏกับพระเศกเหมือนกระบั้ง

พระเจ้านกแขกเต้านิยมแสดงมูทราแบบภูมิผัสสะมูทราทำปางมารวิชัยหรือชนะมารผลญโดยนั่งขัดสมาธิราบ มีจุดเด่นตรงพระหัตถ์ขวาที่วางบนขาข้างซ้ายปลายนิ้วไม่จรดพื้น และวางกลางหน้าแข้งแทนที่จะวางตรงริมหัวเข่า ลักษณะพระหัตถ์มีขนาดใหญ่ดูมีน้ำหนักและแข็งแรงสะท้อนถึงฝีมือสกูลช่างนี้ชัดเจน พระวรกายดูหนา ดัน ทีบ ครองจีวรเปิดไหล่ข้างขวา หลังพระวรกายตั้งตรง แขนซ้ายงอแทบ 90 องศา แขนพระวรกาย พระเศียรก้มลงไปเล็กน้อย

2.2 สกุลช่างกลุ่มที่ 2 (พระเจ้าฟ้า)

ช่างท้องถิ่นเรียกกลุ่มสกุลพระพุทธรูปไม้ประทับยืนเหล่านี้ว่า พระเจ้าฟ้า โดยมีต้นแบบจากวัดพญาวัดองค์ใหญ่ที่ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารและเชื่อว่าเป็นต้นแบบฉบับสกุลช่างพระพุทธรูปประทับยืนตรงของเมืองน่านอันเป็นเอกลักษณ์ทั้งหมด ซึ่งพบว่ามีจารีกระยะเวลาการสร้างที่เก่าแก่ที่สุดในกลุ่มพระพุทธรูปประทับยืนในตัวอำเภอเมืองน่าน

สกุลช่างพระเจ้าฟ้านิยมแกะขนาดหลากหลายทั้งใหญ่กว่าขนาดคนจริงไปถึงเล็กขนาดประมาณ 1 ฟุต มีพระพักตร์เรียวรูปทรงเม็ดยก พระเนตรรีเล็ก แบนกับผิวพระพักตร์เพราะไม่ได้แกะลึกลงไปมาก องค์เล็กบางที่แกะพระเนตรด้วยการขีดเป็นเส้นคล้ายหลับตา พระนาสิกโด่งและปีกพระนาสิกบานออกด้านข้างมาก พระโอษฐ์หยาบและเห็นเส้นพระโอษฐ์โค้งอย่างชัดเจนหรือบางองค์ก็อมยิ้ม พระกรรณยาวอุษณิสระไม้ใหญ่มากเมื่อเทียบกับพระพักตร์ เม็ดพระศกมีหลากหลายหากเป็นพระองค์ใหญ่ก็จะทำประณีตใช้ปั้นสมุกปั้นเป็นเม็ดแหลมเล็กหรือถ้าเป็นองค์เล็กก็เป็นเม็ดแบนๆ ติดพระเศียร บนอุษณิสระประดับ ศิรประภา (เปลวไฟ) คนท้องถิ่นมองว่าเหมือนคดปลาไหลหรือไล่ปลาเป็นคลื่นซ้อนกัน 3-4 ชั้น และมีความยาวแหลมเท่าขนาดพระพักตร์ ส่วนพระศอระหงมีปล้องเป็นปล้อง

พระวรกายผอมเพรียว พระกฤษฎีคอดทำให้พระพาหาไม่แนบพระวรกายและมีลักษณะแอนออกนอกพระวรกาย แต่กลับมีพระหัตถ์โค้งชิดเข้าพระอุระให้ความรู้สึกถึงความอ่อนช้อยเป็นธรรมชาติมากกว่า บางองค์มีพระพาหาและพระหัตถ์โค้งเข้าลำตัวแต่กลับให้ความรู้สึกแข็งทื่อ พระเจ้าฟ้าครองจีวรแนบชิดพระวรกาย โดยเปิดพระอังสาขวา ส่วนล่างแนบชัดเจนทำให้เห็นพระอุระแนบชิดกัน ท่าประทับยืนพระเจ้าฟ้าบางองค์มีปลายพระบาทลู่เข้าหากันให้ความรู้สึกถึงความเรียบร้อย บางองค์พระบาทประทับห่างเสมอกันเล็กน้อย ด้านหลังมีชายจีวรแผ่นสยายออกด้านข้างซ้ายขวาเท่ากันเหมือนแผ่นกระดานมาแปะไว้กลางหลัง ส่วนสันพระบาทยื่นออกมาเป็นปุ่มนูนชัดเจนสะท้อนคติมหาบุรุษลักษณะ และพระหัตถ์จะมีการแกะสลักเล็บ

2.3 สกุลช่างกลุ่มที่ 3 (พระเจ้าทรงเครื่อง)

พระพุทธรูปทรงเครื่องหรือพระพุทธรูปฉลองพระองค์เป็นกลุ่มที่จัดอยู่ในศิลปะน่านยุคที่ 4 ตามประวัติศาสตร์ศิลปะของกรมศิลป์ (กรมศิลปากร) เชื่อว่ามีที่มาจากมหาชมพูบดีสูตร พระพุทธเจ้าทรงฉลองพระองค์เยี่ยงพระมหากษัตริย์พรต พระเจ้าทรงเครื่องของเมืองน่านส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากรัตนโกสินทร์ที่ถูกผสมผสานเข้ากับฝีมือช่างท้องถิ่น เครื่องทรงของพระพุทธรูปประทับยืนส่วนใหญ่ประกอบด้วย มงกุฎยอดแหลมมีกรรเจี๋ย กรองศอ พาหุรัด ทองพระกร ทับทรวงยึดสังวาล ปั้นเหน่ง เข็มขัด ฮ้ามรงค์ ฉลองพระบาทปลายงอน มีชายไหว ชายแครง ประมาณ 3 ชั้น บ้างก็นุ่งพระภูษาเป็นผืนเดียวหรือ 3 ชั้น บางองค์เปลือยพระอังสาทั้งหมด บางองค์ครองจีวรเปลือยพระอังสาขวา ส่วนลายไทยของแต่ละองค์มีลีลาที่ต่างกัน ลายละเอียดวิจิตรงดงามขึ้นอยู่กับฝีมือของกลุ่มช่างหลวง

พระเจ้าทรงเครื่องมีท่าประทับยืนตรงเหมือนกับกลุ่มสกุลช่างพระเจ้าฟ้า ลังเกตได้จากการวางตำแหน่งพระหัตถ์ซึ่งมีพระพาหุยามากเหมือนกัน แต่พระพักตร์มีลักษณะยาวรีที่ดูสวยงามตามแบบจิตรกรรมไทยภาคกลางและได้สัดส่วนมากกว่า ทั้งพระเนตรที่รีเล็ก พระนาสิกโด่ง ปีกพระนาสิกไม่บาน พระโอษฐ์เรียวเล็กเป็นกระจับ

2.4 สกุลช่างกลุ่มที่ 4 (พระเจ้าวัดเชียงแข็ง)

พระเจ้าไม้กลุ่มนี้พบได้ในวัดเชียงแข็งในเขตตำบลเวียงเหนือจำนวนหลายองค์ และวัดพระธาตุแช่แห้ง 1 องค์ (ปัจจุบันถูกนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานจังหวัดน่าน) พระพุทธรูปไม้กลุ่มนี้คาดว่าได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์ไทลื้อ มีการแกะสลักที่ดูกระด้าง ไม่อ่อนช้อยเท่าสกุลอื่นๆ พระเศียรใหญ่ ุษณิษะมี 2 แบบ ทั้งเห็นเป็นปุ่มนูนชัดเจนและไม่มี ทำให้พระเศียรสูงจรดศิรประภา พระพักตร์ยาวรูสึกุดัน พระหนูลิ้น พระนาสิกเล็ก ยาวเรียว เป็นสัน พระเนตรเฉียงขึ้นและไม่แคะคว้านแนวพระเนตร พระกรรณหนาใหญ่พร้อมกับตั้งพระกรรณกางออก บางองค์ก็ไม่แคะเม็ด พระศกทำให้มีพระเกศาเรียว พระคอสั้นทำให้มีปล้องพระคอขึ้นเดียว พระทรวง

ยื่นออกมาชัดเจนแลดูหนา ทึบ ตัน ครองจีวรเปิดพระอังสาข้างขวา พระเพลาแคบ ทำให้พระอังสาแคบตาม นิยมแกะปางมารวิชัย แต่มีประทับยืนหนึ่งองค์อยู่ในพิพิธภัณฑสถานเมืองน่าน กลุ่มพระพุทธรูปไม้นี้มีลักษณะพิเศษอีกอย่าง คือ การประดับกระจกแก้วที่ฐาน บั้นสมุทประดับลวดลาย ลงรักปิดทอง ซึ่งพบได้ในงานพระพุทธรูปองค์ยืนขนาดใหญ่ที่พิพิธภัณฑสถานเมืองน่านเช่นกัน

3. ความเชื่อ พิธีกรรม และอุดมคติในพระเจ้าไม้เมืองน่าน

การแกะพระพุทธรูปไม้กล่าวได้ว่าเป็นกิจกรรมยามว่างของพระ เณรที่ใช้เวลาหลังจากเล่าเรียนธรรมภาษาบาลี สิ่งที่อยู่เบื้องหลังกิจกรรมการแกะพระพุทธรูปไม้ คือ การสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยพบหลักฐานจารึกฐานพระพุทธรูปไม้จำนวนมาก บ่งบอกจุดมุ่งหมายอุดมคติในการต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ครบ 5,000 ปีและการบรรลุมรรคผลนิพพานในศาสนาพุทธ แต่ทั้งนี้อุดมคติในศาสนาพุทธต้องประกอบด้วย แก้ว 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การสร้างพระพุทธรูปไม้จึงเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าภายใต้อุดมคติชุดนี้

จารึกฐานพระพุทธรูปไม้ยังแสดงถึงค่านิยมในการถวายพระพุทธรูปไม้แก่พระสงฆ์หลังวันออกพรรษาที่ตรงกับเดือนเบ็ญ ซึ่งในช่วงเวลานี้พุทธศาสนิกชนจะถวายภัณฑ์เทศน์พระเวสสันดร (ชาดกเวสสันดร) ให้แก่พระสงฆ์ ส่วนนี้จึงเป็นตัวแทนทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้คือการอุทิศบุญกุศลถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว มีตัวอย่างพระพุทธรูปไม้ที่น่าสนใจในวัดมหาโพธิ์ คือ มีกลุ่มพระพุทธรูปไม้ 3 องค์ แสดงถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติและสะท้อนอุดมคติดังที่กล่าวมาข้างต้น พระพุทธรูปองค์แรกสร้างขึ้นโดยอดีตเจ้าอาวาสวัดมหาโพธิ์มีจุดประสงค์สร้างไว้สืบทอดพระพุทธศาสนา และปรารถนาบรรลุมรรคผลนิพพาน และอีก 2 องค์ที่เหลือ คือ พระพุทธรูปไม้ที่สร้างโดยน้องชายอดีตเจ้าอาวาสที่เคยบวชเป็นพระมาก่อนแต่ได้ลาสิกขาบทไปมีภรรยา จึงชวนให้ภรรยาสร้างพระพุทธรูปไม้ร่วมกับตน เพื่อถวายอุทิศบุญกุศลแก่พระพี่ชายผู้เป็นอดีตเจ้าอาวาส

4. สถาบันทางสังคมผู้กำหนดอำนาจในการมองและสร้างพระพุทธรูปไม้

กระบวนการทัศนคติหรือคติในการสร้างพระพุทธรูปไม้มีที่มาจาก การแสดงออกทางวัฒนธรรมของชนชั้นสูง (HIGH ART / CULTURE) ซึ่งมักนิยมสร้างพระพุทธรูปโลหะขนาดใหญ่ประดิษฐานตามวัดต่างๆ ค่านิยมทางวัฒนธรรมนี้ถูกแพร่กระจายส่งต่อไปสู่ชาวบ้านในท้องถิ่นที่ไม่มีอำนาจในการครอบครองทรัพยากรหายาก คือ โลหะ เหมือนกับชนชั้นปกครอง การแสดงออกจึงกลายมาเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็กที่ใช้วัสดุจากไม้หาง่ายในท้องถิ่น และลดทอนรูปแบบศิลปะให้ง่ายตามศักยภาพของตน จึงถูกนิยามว่าเป็น “ศิลปะแบบพื้นเมือง” สุดท้ายค่านิยมการสร้างพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่านก็เสื่อมสลายไปพร้อมกับการสิ้นสุดราชวงศ์ชนชั้นปกครองท้องถิ่นจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม และส่งผลการหยุดชะงักของประวัติศาสตร์ศิลปะเมืองน่าน พระพุทธรูปไม้เลยกลายเป็นของสะสม ของหายากแก่นักสะสมของเก่า และถูกทำให้หายไปในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ภาคเหนือรวมถึงเมืองน่าน

ในยุคโลกาภิวัตน์กระแสการสร้างเมืองมรดกโลกจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และการให้ทุนสนับสนุนข้ามชาติจากองค์กรต่างประเทศที่เป็นผู้อุปถัมภ์รายใหม่ นำไปสู่การทำงานร่วมกันของสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่นทำให้เกิดงานวิจัยที่หลากหลายในการศึกษาหรือฟื้นฟูพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่าน เริ่มต้นจากงานศึกษาของสายันต์ ไพเราะญฉัตร เรื่อง “การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน” (2545) ต่อมา “โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปกรรมดั้งเดิมในพุทธศาสนสถานจังหวัดน่าน” (2548-2550) ของสมเจตน์ วิมลเกษม และสรารัฐ รูปิน โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก UNESCO และ โครงการ “คืนพระพุทธรูปไม้สู่เมืองเก่า” (2557) ของรองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย ได้รับทุนสนับสนุนจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (JICA) ปัจจุบันเหล่านี้ นำไปสู่การถอดรหัสทางวัฒนธรรม กรรมวิธีสร้างพระพุทธรูปไม้ในอดีตที่ถูกนำกลับมาสร้างใหม่จากช่างฝีมือแกะสลักท้องถิ่นยุคหลัง โดยไม่มีความเกี่ยวข้องสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์ศิลปะเมืองน่านตามแบบกรมศิลปากร

สถาบันสังคมผู้อุปถัมภ์กลุ่มใหม่นี้ได้เป็นผู้สร้างอัตลักษณ์พระพุทธรูปไม้เมืองน่านขึ้นมาจากร่องรอยจารีตพิธีกรรมทางศาสนาอ้างอิงหลักฐานพระพุทธรูปไม้ที่ยังหลงเหลือตามวัดและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ ในจังหวัดน่าน แต่ทว่าอัตลักษณ์พระพุทธรูปไม้แบบใหม่จากโครงการรื้อฟื้นทั้งหลายเหล่านี้กลับไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์พระพุทธรูปไม้ดั้งเดิม 4 แบบที่งานวิจัยชิ้นนี้ค้นพบ อย่างไรก็ตามโครงการทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ การใช้พิธีกรรมทางศาสนาเป็นตัวกลางกระตุ้นรื้อฟื้นการสร้างพระพุทธรูปไม้ให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นกระแสในยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2530). *หนังสือ เมืองน่าน*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2530). *เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ฉลองเดช คุณานูมาต. (2556). แนวคิดมหาบุรุษลักษณะพุทธปฏิมาศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน. *วารสารวิจัยศิลป มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 4(2), 117-176.
- วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. (2554). *พระเจ้าไม้ล้านนา*. เชียงใหม่ : สีสันพรรณไม้.
- ศิริพงษ์ คักดีสิทธิ์. 2554. *คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา*, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สนั่น ธรรมธิ. (2559). *ตำราการสร้างพระพุทธรูปล้านนา*. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมเจตน์ วิมลเกษม และสรารัฐ รูปิน. (2551). *กรรมวิธีการดั้งเดิมในการผลิตงานช่างพุทธศิลป์น่าน*. เชียงใหม่: บริษัท สันติภาพแพคเกจจิ้ง จำกัด
- สายันต์ โพรชาญจิตร. (2545). *รายงานการวิจัย การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Decentralizing Lanna

การประชุมวิชาการ
ออกจากศูนย์กลางล้านนา
ครั้งที่ 2

20 กันยายน 2562

อาจารย์นริศ ศรีสว่าง
มหาวิทยาลัยพะเยา

ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดีต่อการพัฒนาสังคม
และเศรษฐกิจท้องถิ่นจังหวัดพะเยา
กรณีสถานที่กระทำสัตย์ปฏิญาณ
ของสามกษัตริย์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำอิง

ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีต่อการ พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นจังหวัดพะเยา กรณีสถานที่กระทำความผิดปฏิญาณ ของสามกษัตริย์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำอิง

นริศ ศรีสว่าง⁴

โครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา (โต)
มหาวิทยาลัยพะเยา

กรณีการดำเนินการจัดสร้างอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ คือ พระญามังราย พระญา
จ๋ามเมือง พระญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) จังหวัดพะเยาและหน่วยงานท้องถิ่น
ตลอดจนองค์กรเอกชนกำลังดำเนินการจัดสร้างรูปหล่อของสามกษัตริย์เพื่อนำมา
ประดิษฐาน โดยอ้างอิงข้อความจากชิ้นส่วนศิลาจารึกที่บอกเล่ากันว่าได้มาจาก
วัดร้าง คือ วัดสรวงขุย ริมฝั่งแม่น้ำอิง และเรื่องราวในตำนานที่เป็นลายลักษณ์อักษร
ประกอบด้วยเรื่องเล่าตามความเชื่อซึ่งสืบทอดต่อกันมา โดยเรื่องเล่าที่มีการเชื่อมโยง
ข้อมูลในตำนานที่กล่าวถึงเรื่องสัมพันธไมตรีแห่งพระญาจ๋ามเมืองและพระญาร่วง
ซึ่งปรากฏในตำนานหลายฉบับ เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับวัดพระงาม ตำนาน
เมืองพะเยา ฉบับวัดศรีโคมคำ เป็นต้น ที่กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองพระองค์
จากศิษย์ร่วมสำนักเดียวกันที่เมืองละโว้จนกลายเป็นความบาดหมางด้วยเรื่องขู้สาว
และลงเอยโดยเชิญพระญามังรายมาตัดสินไกลเกลี่ยความ เปลี่ยนความแตกร้าย
สู่การเป็นพันธมิตรร่วมก่อร่างสร้างอาณาจักรล้านนาช่วงแรกเริ่ม

⁴ วิชาการหัวหน้างานโครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา (โต) มหาวิทยาลัยพะเยา

อีกทั้งการตีความเชื่อมโยงเรื่องราวพระนามของ “ลาวจำเมือง” คือ พระญาจำเมือง และ “พระญาร่วง” คือ พ่อขุนรามคำแหง จากข้อความในชั้นส่วนศิลาจารึกอพย. 54 ซึ่งฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทยของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้ระบุถึงสถานที่พบว่าเป็น “วัดร้าง ริมน้ำอิงฝั่งเหนือ ตำบลน้ำยง (ไม่ทราบว่ามีหมายถึงตำบลไหนในปัจจุบัน) อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ซึ่งเล่าสืบต่อกันมาว่าเป็นบริเวณโบราณสถานวัดสบร่องซุยในปัจจุบัน

แต่จากเนื้อความในชั้นส่วนศิลาจารึกดังกล่าว ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทยของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ระบุเนื้อความโดยสังเขปว่า “จารึกชำรุด ปรากฏเพียงนาม “ลาวจำเมือง” และ “พระญาร่วง” นอกนั้นจับความไม่ได้ แสดงให้เห็นว่าข้อความในชั้นส่วนศิลาจารึกดังกล่าวยังไม่มีข้อมูลที่จะสามารถนำมาอ้างอิงได้ชัดเจนว่าสามกษัตริย์ทำสัตย์ปฏิญาณ ณ บริเวณโบราณสถานวัดสบร่องซุยในปัจจุบัน นักวิชาการอิสระท่านหนึ่งได้เสนอแนะว่าควรให้มีการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานบริเวณวัดสบร่องซุย เพื่อสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์และพุทธศาสนา พร้อมกับการศึกษาข้อมูลทางวิชาการที่จะเป็นประเด็นสำหรับการถกเถียง ซึ่งในปัจจุบันมีหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนหนึ่งได้บ่งบอกเป็นนัยยะสำคัญว่าวัดแห่งนี้มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและล้านนา และหากมีการบูรณะเป็นไปได้อาจพบหลักฐานชั้นส่วนที่เหลือของจารึกหลักนี้

หากข้อความในศิลาจารึกระบุเกี่ยวข้องกับการกระทำสัตย์ปฏิญาณของสามกษัตริย์ นั่นคือความสำเร็จของจังหวัดและชาวเมืองพะเยาที่จะได้รับอานิสงส์ไปตามกัน แล้วท่านยังกล่าวอีกว่าไม่ยากให้การดำเนินการประสบกับปัญหาการคัดค้านจากหลายฝ่าย จนทำให้เมืองพะเยาเกือบขาดโอกาสที่จะพัฒนาเมืองดังเช่นก่อนหน้านี้ในกรณีของวัดติโลกอาราม

ตามข่าวในโซเซียลออนไลน์ระบุว่าขณะนี้การดำเนินการจัดสร้างรูปหล่อสามกษัตริย์นั้นดำเนินการไปแล้วสองพระองค์ และกำลังจะดำเนินการอีกหนึ่งพระองค์ โดยทำตามแบบอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ที่จังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นจะนำมาประดิษฐานไว้ยังบริเวณโบราณสถานวัดสบร่องซุย ซึ่งส่วนหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่าควรสร้าง

อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ในรูปแบบเฉพาะตามเรื่องราวข้อมูลที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของพะเยา มีข่าวเผยแพร่จากสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดว่า จังหวัดกำลังจะตั้งคณะทำงานในการก่อสร้างอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ การหาทุนในการจัดซื้อที่ดินที่ใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอนุสาวรีย์ และแจ้งว่ามีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินเพื่อดำเนินการก่อสร้างแล้ว 240,000 บาท

สิ่งที่น่าสนใจในลำดับขั้นตอนต่อไป คือ การทำป้ายข้อมูลที่บอกเล่าเรื่องราวที่มาของอนุสาวรีย์สามกษัตริย์จะประดิษฐานไว้ที่นั่นจะใช้พระนามของทั้งสามกษัตริย์ว่าอย่างไร อ้างอิงจากหลักฐานประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือใดบ้าง หรือจะใช้พระนามที่กำหนดขึ้นโดยหน่วยงานราชการในอดีตได้สถาปนาไว้ แล้วใช้ต่อเนื่องกันมาจนคุ้นชินในสังคมทั่วไปในปัจจุบันโดยไม่สนใจหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีใดๆ ดังเช่นที่เคยกระทำมาแล้วจากการใช้ชื่อ “งานพ่อขุนงำเมืองครั้งที่ 1” โดยหลีกเลี่ยงการใช้ข้อมูลที่ต้องเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจต่อสังคม ทั้งที่หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้นชี้ชัดในพระนาม “ลาวงำเม็ง” (ลาวงำเมือง) และ พระยวงำเมือง จากที่มีผู้ศึกษาค้นคว้าได้นำเสนอ โดยมีกลุ่มนักวิชาการ ผู้ศึกษาค้นคว้า ตลอดจนผู้ที่สนใจในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลายแห่งได้ให้การสนับสนุนและประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลกันในเอกสาร หนังสือ ตำรา วารสาร รวมทั้งในระบบออนไลน์ หรือที่นิยมเรียกกันว่า “โซเชียลมีเดีย”

เมื่อสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งหนึ่งในจังหวัดได้สนับสนุนให้นำเสนอเรื่องหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเกี่ยวกับพระนาม “พญางำเมือง” ต่อผู้บริหารระดับจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ทางจังหวัดจึงให้โอกาสในการนำเสนอเรื่องหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเกี่ยวกับพระนาม “พญางำเมือง” เป็นหัวข้อเรื่องประชุมกลุ่มย่อยหนึ่งในการจัดประชุมเครือข่ายทางด้านวัฒนธรรมที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดได้จัดขึ้น โดยผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยรับฟังการนำเสนอกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยครูผู้สอนสังคมศึกษาในโรงเรียนและผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งได้

ข้อสรุปว่าจะสนับสนุนให้ใช้คำว่า “พระญำเมือง” ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และอนุโลมให้ใช้คำว่า “พญาเมือง” ตามรูปคำศัพท์ภาษาไทย ในปัจจุบัน แต่กระนั้นก็ตามการจัดงานโดยใช้ชื่องานว่า “งานพ้อขุนจำเมือง ครั้งที่ 1” ก็เกิดขึ้น

ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าข้อมูลที่ป้ายอธิบายสื่อความหมายของ อนุสาวรีย์ หรือป้ายที่ฐานของอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ที่กำลังจัดสร้างเพื่อประดิษฐาน ไว้ที่บริเวณโบราณสถานวัดสรวงขุ่ยนี้ จะระบุบอกเล่าประชาสัมพันธ์เรื่องราวเชื่อมโยง หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งจากศิลาจารึกและตำนานไว้ได้อย่างไร เพราะป้ายนี้เปรียบเสมือนศิลาจารึกที่จะประชาสัมพันธ์บอกเล่าเรื่องราวให้แก่ ผู้พบเห็นอีกตราบนานเท่านานจนหมดอายุการใช้งาน หรือจนกว่าจะมีการจัดสร้าง ป้ายใหม่ขึ้นมาแทนที่ ถ้าหากผู้อำนวยการจัดทำและผู้ดำเนินการจัดทำตระหนักและ เห็นคุณค่าของหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้นำเอาหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือมาใช้อย่างพินิจพิเคราะห์โดยรอบคอบ เรียบเรียงข้อมูลเรื่องราวใส่ลงในป้ายสื่อความหมายของอนุสาวรีย์เพื่อสร้างคุณค่า และเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่จะสืบสานเล่าขานต่อไปได้อย่างภาคภูมิใจ เพราะมีหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีรองรับคำประกันไว้ได้อย่างมั่นคง กระบวนการ มีส่วนร่วมภาคประชาสังคมจึงน่าจะเป็นทางออกหนึ่งที่จะสรรค์สร้างความผาสุก ให้กับท้องถิ่นบนรากฐานแห่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบรรพชน อีกทั้งส่งเสริมให้อนุสาวรีย์ที่จะประดิษฐานนี้เกื้อหนุนให้เกิดการต่อยอดสร้างสังคมและ เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จากทุนทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นจังหวัด พะเยามากยิ่งขึ้นตามลำดับต่อไป หากฐานรากมีความมั่นคงแข็งแรง ยอดที่ต่อขึ้นไป ก็ยากที่จะพังทลายลงมา

อาจารย์นริศ ศรีสว่าง
ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดีต่อการพัฒนาสังคม
และเศรษฐกิจท้องถิ่นจังหวัดพะเยา
กรณีสถานที่กระทำสัตย์ปฏิญาณ
ของสามกษัตริย์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำอิง

อาจารย์นครินทร์ น้ำใจดี
“ตาก” เมืองลูกผสม :
พรมแดนวัฒนธรรมสยาม-ล้านนา

ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว
ศาลนา 2 ห้อง : การเมืองเรื่องศาลนา
หลังยุคครุบาทวีริชัย

สีปสกุล กิจนุกร
“แม่สายสะอื้น”: เสียงสะท้อนของชาติ
ในชีวิตประจำวันของผู้คนในอาณา-
บริเวณพรมแดนหลังสงครามโลก
ครั้งที่ 2

"ตลก" เมืองลูกผสม : พรมแดนวัฒนธรรมสยาม-ล้านนา

อาจารย์นครินทร์ น้ำใจดี

Decentralizing Lanna

การประชุมวิชาการ
ออกจากศูนย์กลางล้านนา
ครั้งที่ 2

Decentralizing Lanna
ออกจากศูนย์กลางล้านนา

20 กันยายน 2562

MAE FAH LUANG UNIVERSITY

“ตาก” เมืองลูกผสม :

พรมแดนวัฒนธรรมสยาม-ล้านนา

นครินทร์ น้ำใจดี

สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ในระดับปริญญาโท ผมทำวิจัยเรื่องชุมชนริมน้ำปิง ที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร หลังจากนั้นก็ได้ศึกษาเรื่องนี้ต่อมาเรื่อยๆ มีการเปิดเผยเล่าเรื่องเมืองตาก บอกเล่าวิถีชีวิตของชาวเมืองตากซึ่งเป็นเมืองตะเข็บชายแดนวัฒนธรรม ดังเช่นเรื่องราวครั้งที่มีโอกาสเจอเพื่อนชาวเชียงใหม่ แม่ถามว่า “เป็นคนที่ไหน ทำไมปากลาว” เพื่อนตกใจมากกว่าทำไมพูดว่า “ปากลาว” เพราะทัศนคติต่อคำว่า “ลาว” ของคนภาคเหนือนั้นเป็นลบ จึงต้องอธิบายว่าเป็นการพูดเมืองของคนเชียงใหม่ สิ่งนี้ทำให้กลับมาคิดว่าที่ผ่านมาเราไม่ได้สนใจเรื่องใกล้ตัว วิถีชีวิตของคนตากก็เหมือนกับวิถีชีวิตของคนทางภาคเหนือทั้งหมด เพียงแต่มีความเป็นลูกผสมมากกว่าเท่านั้น จะภาคเหนือทั้งหมดก็ไม่เชิง ภาคกลางทั้งหมดก็ไม่ใช่ว่า

ภาพนี้ (ภาพที่ 1) เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 5 รูปพระนางมัทรี เป็นสิ่งที่แสดงวิถีชีวิตวัฒนธรรมมากที่สุด เพราะคนตากไม่มีวัฒนธรรมการนุ่งห่มชิ้นแบบภาคเหนือ ชิ้นผืนนี้เหมือนเป็นร่องรอยหลักฐานชิ้นเดียวของวิถีชีวิตการแต่งกายในเมืองตาก

ภาพที่ 1 : ภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ศิลปกรรมพื้นถิ่นจังหวัดตากภายใน
วิหารวัดเกาะลาน อำเภอบ้านตาก
จังหวัดตาก

หากพิจารณาภูมิหลังของเมืองตากจะพบว่าตากเป็นชัยภูมิที่มีความสำคัญ ในประวัติศาสตร์รัฐชาติจะบอกเล่าว่าตากเป็นเมืองชายแดน พื้นที่ศูนย์กลางที่พม่ายกทัพผ่านมาทางด่านแม่ละเมา คำบอกเล่ามีเพียงเท่านั้น แต่หากค้นประวัติศาสตร์วิถีชีวิตของชาวเมืองตากจะพบว่าข้อได้เปรียบของเมืองตากอยู่ทางฝั่งทิศตะวันตก เพราะเป็นเขตที่สามารถเดินเท้าต่อไปยังเมืองมะละแหม่งซึ่งเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ในยุคอาณานิคมได้ แม้กระทั่งปัจจุบันบริเวณด่านริมนเมยก็ยังเป็นจุดค้าขายสำคัญ

ความสัมพันธ์ระหว่างตากกับล้านนา หากดูจากภาพแม่น้ำปิงที่กว้างใหญ่มากเมื่อหลายสิบปีที่แล้ว (ภาพที่ 2) อาจเรียกได้ว่าเป็นช่วงที่แม่น้ำปิงที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือก็ว่าได้ ตามลักษณะทางกายภาพตากเป็นศูนย์กลางของทิศตะวันตก ผู้คนสามารถเดินทางไปยังประเทศพม่าได้ ด้านทิศตะวันออกสามารถเดินทางไปยังหลวงพระบางผ่านทางฝั่งสุโขทัยขึ้นนครไทยแล้วไปสู่ภาคอีสาน ดังนั้นจะพบว่าในเอกสารหรือในงานวิจัยเรื่องเส้นทางการค้าของกองคาราวานจะต้องพูดถึงเมืองตากแน่นอน

ภาพที่ 2 : แม่น้ำปิงก่อนการถูกถมในปี 2500
ที่มา: ได้รับการอนุเคราะห์ภาพจากบริษัท สถาปนิก สุช จ่ากัถ

นอกจากนั้นในช่วงรัชกาลที่ 4 อ้างอิงตามจดหมายเหตุต้นฉบับจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติก็มีการพูดถึงภูมิหลังของตากว่าเป็นชัยภูมิสำคัญตั้งแต่สมัยก่อนยุคสุโขทัยเราพบหลักฐานทางโบราณคดีเป็นรูปปั้นงานศิลปกรรมแบบพุ่มข้าวบิณฑ์ มีชื่อถกเถียงหลายประการว่าเป็นเจดีย์พุทธหัตถิสมัยพอขุนรามคำแหง หรือว่าขุนสามชน เมืองฉอด

จริงหรือไม่ นักวิจารณ์ให้ความเห็นว่ามันเป็นเพียงการสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้า-บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเท่านั้น ประวัติศาสตร์เรื่องนี้ยังไม่ตกผลึก แต่ภายหลังเราก็ยึดตามเช่นนั้นจนเขียนขึ้นป้ายว่าเป็นเจดีย์ยุทธหัตถี ลिंगที่เป็นหลักฐานมีเพียงการมีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ซึ่งทำให้เห็นว่าตึกมีความสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านของยุคลุขทัย

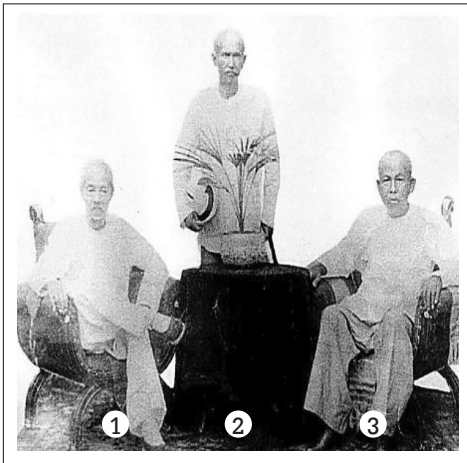
ในสมัยอยุธยาตอนกลางมีการย้ายจุดศูนย์กลางจากบริเวณอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ไปอยู่บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงหรือฝั่งตรงข้ามในปัจจุบัน แล้วก็พบหลักฐานที่เป็นร่องรอยในยุคลุขทัยและในยุคอยุธยา เช่น พบรูปแบบศิลปกรรมที่พบในยุคพระนารายณ์ พบซากสถูปหรือเจดีย์ที่มีซุ้มแบบอยุธยา ร่องรอยของวัดโบราณที่เชื่อว่าเกิดขึ้นจากการบูรณะของพระเจ้าตากฯ ในสมัยที่เป็นกษัตริย์บริเวณที่เป็นวัดดอยข่อยเขาแก้ว รวมถึงตำนานที่บอกเล่าว่าก่อนที่ท่านจะไปช่วยกรุงศรีอยุธยา ท่านต้องทำพิธีเสี่ยงทายทำนายว่าไปแล้วจะชนะหรือไม่ เป็นเรื่องเล่าวิถีชีวิตของชาวเมืองตากที่พูดกันในปัจจุบัน

ต่อมาในยุครัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ทรงเห็นว่าชัยภูมิของเมืองตากเหมือนหันหน้าออกและมีแม่น้ำอยู่ด้านหลัง เวลาข้าศึกมาจะลำบากในการถอยหนี จึงทรงมีนโยบายให้ย้ายจากฝั่งที่อยู่ทางทิศตะวันตก หากศึกษาในเอกสารประวัติศาสตร์รัฐชาติ ก็จะระบุว่าบ้านระแหงเป็นหนึ่งในชุมทางสำคัญของสงครามเก้าทัพ ดังนั้นบริเวณรอบด้านจะเรียกเมืองตากว่าบริเวณบ้านระแหง แม้กระทั่งเวลาไปเที่ยวที่ต่างๆ รวมถึงแม่สอดก็จะเรียกเมืองตากว่าบ้านระแหง

ตอนทำวิจัยในระดับปริญญาโท ผมเกิดข้อสงสัยว่าตึกในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นอย่างไรกันแน่ เพราะในงานวิชาการทุกชิ้นที่เขียนเกี่ยวกับเมืองตากล้วนปรากฏช่องโหว่ในการอธิบาย เมื่อได้ไปค้นหลักฐานและสอบถามข้อมูลจากหลายด้านก็พบว่าชุมชนตรอกบ้านจันทน์จะเป็นชุมชนบ้านระแหงเดิม และน่าจะมิวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เมื่อสืบค้นไปเรื่อยๆ ก็พบว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนการค้าที่เลื่องลือในสมัยรัชกาลที่ 4 มีชาวไทยพื้นถิ่นเข้ามาภายหลังก็มีกลุ่มชาวจีนด้วย ชาวจีนที่เข้ามา มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ของล้านนาโดยเฉพาะก็คือ

1. หลวงจิตรจ่านงวานิช (จินบุญเย็น)
2. หลวงอุดรพันธ์พานิช (อากรเต็ง) หรือในประวัติศาสตร์รัชกาลที่ 5 จะเรียกว่า เต็ง โสภโณตร
3. หลวงบริรักษ์ประชากร (จินทองอยู่)

จินทั้งสามมีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเพื่อนกัน แรกๆ นายเต็งเริ่มอพยพเข้ามาในย่านสำเพ็ง ภายหลังเมื่อเส้นทางการค้าทางเรือเริ่มเจริญมากขึ้น มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้ระบบการค้าเสรีสะดวกมากขึ้น ปรากฏว่าตากเป็นชุมทางสำคัญของการค้าทางชายแดน จากนั้นเต็งจึงชักชวนเพื่อนมาทำกิจการการค้าร่วมกัน ต่อมาเมื่อล้านนามีการปฏิรูปมณฑล มีเทศาภิบาล มีรูปแบบเจ้าภาชีนายอากร จินเต็งก็ขึ้นไปที่เชียงใหม่ไปอาศัยอยู่ในย่านวัดเกต ในช่วงหลังมีความสัมพันธ์กับชนชั้นเจ้านายและได้รับสัมปทานในเรื่องภาษีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นฝิ่น สุรา กลายเป็นเจ้าภาชีนายอากรคนสำคัญ ดังนั้นทั้งสามท่านจึงมีบทบาทที่สำคัญในหน้าของประวัติศาสตร์เมืองตากแต่คนส่วนใหญ่มักจะไม่ลืม

ภาพที่ 3 : จากซ้ายไปขวา หลวงจิตรจ่านงวานิช (จินบุญเย็น โสภโณตร), หลวงอุดรพันธ์พานิช (จินอูเต็ง โสภโณตร) และหลวงบริรักษ์ประชากร (จินทองอยู่ โสภโณตร)
ที่มา: ได้รับการอนุเคราะห์ภาพจาก ตระกูลโสภโณตร

เอกสารเก่าในหอจดหมายเหตุจะมีราชหัตถเลขาสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ระบุไว้ว่า บริษัทค้าไม้ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของสยาม คือ กิมเซ่งหลี ขณะที่บริษัทค้าไม้ที่เข้ามาทำสัมปทานต่างๆ ในบ้านเราส่วนใหญ่จะเป็นสัญชาติเดนมาร์ก อังกฤษ แต่เราก็ไม่ค่อยพูดถึงกันในเรื่องนี้ นี่เป็นแผนที่ที่ชี้ให้เห็นว่ากิมเซ่งหลีเจริญขนาดไหน ตกเป็นชุมทางสำคัญอย่างไร

ในเรื่องการล่องซุงก็มีเอกสารต้นฉบับหลายแหล่งที่พูดถึงบ้านของกิมเซ่งหลี ซึ่งเป็นบ้านเรือนไทยสไตล์แต่จิว ลักษณะของบ้านจะเป็นรูปตัวยู ตรงกลางมีช่องมังกร บ้านหลังนี้เป็นบ้านผสมผสานระหว่างเรือนไทยพื้นถิ่นกับอิทธิพลของกลุ่มชาวจีนที่เข้ามามีอิทธิพลในย่านเมืองตาก

นอกจากนั้นกิมเซ่งหลียังมีบทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ในสมัยที่รัชกาลที่ 6 ดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร และเสด็จมาเปิดเส้นทางรถไฟสายเหนือที่จังหวัดนครสวรรค์ ขาขึ้นได้แวะพักที่เมืองตาก ตอนนั้นกิมเซ่งหลีได้เข้าเฝ้าฯ จีนสามท่านก็เข้าเฝ้าฯ เช่นกัน ที่วัดแห่งหนึ่งและได้ขอพระราชทานชื่อวัดเพราะจีนทั้งสามเป็นผู้อุปถัมภ์ที่สำคัญ รัชกาลที่ 6 ก็พระราชทานนามวัดว่าวัดสิตลาราม แปลว่า วัดที่มีความร่มเย็นเพราะเป็นวัดที่อยู่ริมน้ำ คนทั่วไปจะเรียกวัดนี้ว่า วัดน้ำหัก อุโบสถที่เห็นเป็นทรงยุโรปหลังแรกในเมืองตากนี้ก็ได้รับการบูรณะสมัยรัชกาลที่ 6 มีเอกสารต้นฉบับในเรื่องของการว่าจ้างการบูรณปฏิสังขรณ์วัดสิตลารามของชาวจีนซึ่งสร้างวัดทั้งวัดด้วยมูลค่าเพียง 33 บาทเท่านั้น

อีกร่องรอยหนึ่งของการเป็นเมืองชายแดน ศูนย์กลางการค้าของกลุ่มน้ำปิง คือเอกสารต้นฉบับของฝรั่งซึ่งส่วนใหญ่จะพูดว่าเมืองตากเป็นเมืองที่ตั้งของชุมทางป่าไม้ ยกตัวอย่างเช่น ภาพของอาจารย์เอนก นาวิกมูล อาคารของบริษัททอเบอร์เนียร์ซึ่งเป็นอาคารหลังใหญ่ และมีบันทึกลูกชายของแฮมมอนด์แอนนาบันทึกว่า ตอนแรกที่เดินทางมาจากอินเดียเพื่อทำการค้าป่าไม้ หรือเป็นผู้จัดการป่าไม้ โดยมาเริ่มต้นกิจการป่าไม้ที่เมืองระแหง นี่จึงเป็นร่องรอยที่สำคัญว่าเมืองตากเป็นชุมทางสำคัญของกิจการป่าไม้

บันทึกของ ปีแอร์ โอร์ด ชาวตะวันตกได้อธิบายระยะทางล่องลำน้ำปิง โดยบันทึกความสำคัญของเมืองตากในฐานะเป็นเมืองจุดศูนย์กลาง เป็นชุมทางก่อนที่จะเปลี่ยนผ่านไปยังหัวเมืองภาคเหนือ บันทึกระบุว่า

“...วันอาทิตย์ที่ 15 สิงหาคม 2440...เราออกเดินทางอีกครั้งหนึ่ง เรือของบริษัทบอร์เนียว พวกพนักงานบอร์เนียวต้อนรับเราเป็นอย่างดี เราพักค้างคืนที่นั่นกับพนักงานเหล่านั้นซึ่งมีพนักงานจากบริษัทบอมเบย์ เบอร์ม่า...เมืองระแหงมีประชากรชาวสยามและลาว ปะปนกัน ข้าพเจ้าคะเนว่า มีทั้งสิ้นราว 6,000 คน

16 สิงหาคม 2440 ออกเดินทาง 05.30 น. เมื่อวานที่เมืองระแหงข้าพเจ้าแลกเปลี่ยนเหรียญเป็นเงินรูปี พันจากเมืองระแหงไปแล้วเงินบาทไม่ค่อยมีคนรับ...”

นี่คือการอธิบายรัฐกันชน หากจะขึ้นไปล้านนาเขาไม่รับเงินสกุลของสยาม ต้องแลกเงินที่เมืองตาก ดังนั้นเมืองตากจึงถือเป็นประตูด่านแรกสุดสู่หัวเมืองทางภาคเหนือ

หลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่บ่งบอกถึงการเป็นชุมทางรับเสด็จเจ้าในหัวเมืองนั้นคือ หลักฐานการรับเสด็จพระราชชายาเจ้าดารารัศมีหลังจากไปถวายงานที่กรุงเทพฯ แล้วกลับมาครั้งแรกด้วยการเดินทางทางน้ำ นั่งรถไฟมาลงที่ปากน้ำโพก็ล่องทวนลำน้ำปิง ในหลักฐานได้บันทึกไว้ว่าพระราชชายาเจ้าดารารัศมีเสด็จมาประทับที่เมืองตาก หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องหมายกำหนดการก็คือเจ้าอินทวโรรสผู้เป็นพี่ชายต้องเสด็จขึ้นมาเตรียมพลับพลาต้อนรับน้องสาว

เรายังพบหลักฐานต้นฉบับจากท้องถิ่นว่าวัดพร้าวซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ริมแม่น้ำปิงเป็นวัดที่มีเจ้าขุนมูลนายทางเชียงใหม่เป็นผู้อุปการะ ผนวกกับหลักฐานที่เป็นสถาปัตยกรรมซึ่งถูกนำไปเป็นเมืองโบราณเป็นที่เรียบร้อยแล้ว วิหารที่เมืองตากเป็นวิหารทรงล้านนา

นี่เป็นภาพ (ภาพที่ 4) ที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จเมืองตาก นำมาเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นว่า วิหารลักษณะเดิมเป็นวิหารโถงแล้วมีจิตรกรรมฝาผนัง ปัจจุบันจิตรกรรม ชั้นนี้ได้หายไปแล้ว พร้อมกับการบูรณะเมืองโบราณ

หลักฐานต้นฉบับชิ้นหนึ่งได้อธิบายความเป็นจุดศูนย์กลางของวัดพร้าวว่า

อุโบสถหอไตร	เขาสร้างไว้ทุกๆ สิ่ง
ถนนผ่านกลางวัดจริง	ที่รตวิงเป็นวัดวา
ว่าเชื่อเจ้าเชียงใหม่	ร่วมสร้างไว้ศาลา
เจ้าเชียงใหม่เสด็จมา	พักแรมอารามนี้ทุกที่ ⁵

ภาพที่ 4 : วิหารวัดพร้าว อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ที่ถูกผาติกรรมไปสร้างเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในเมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ

อีกสิ่งหนึ่งคือการพูดถึงเงินรูปีซึ่งชี้ว่าตากเป็นเมืองสำคัญ พ่อค้าคนสำคัญในเมืองตากชื่อ นายหมั่ง สายชุ่มอินทร์ ได้เปลี่ยนจากพ่อค้ามาเป็น ส.ส. คนแรกของเมืองตากในช่วงที่มีการเปลี่ยนระบอบการปกครองมาเป็นแบบประชาธิปไตย การใช้เงินรูปีนั้นมีมูลค่า ค่าเงินสูง และส่วนใหญ่นิยมเอาไว้ใช้ในการหลอมโลหะ

⁵ นำมาจากเอกสารท้องถิ่น บันทึกของขุนวัชรพุกกศึกษากร (ศึกษาศิการคนแรกของจังหวัดตาก) ชื่อ นิราศเมืองตาก บันทึกไว้เมื่อปี พ.ศ. 2499

ในหลักฐานต้นฉบับมณฑลลาวเฉียงในสมัยรัชกาลที่ 5 บ่งชี้ว่าสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เมืองตากเป็นเมืองสำคัญในแง่ที่เป็น HUB เส้นทางโทรเลข สายตะวันตก เป็นเมืองชุมทางในการส่งสัญญาณเคาะเลขสัญญาณที่ส่งไปยังเมือง มะละแหม่ง ดังนั้นเอกสารต่างๆ ที่ติดต่อในเมืองตะวันตกส่วนใหญ่จะผ่านที่เมืองตาก หลักฐานในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่มีหลักฐานว่าเมืองสำคัญ คือ เมืองระแหง เรापบเสา โทรเลขที่ตรอกบ้านจีนแต่ชาวบ้านจะเรียกว่า บ้านเสาสสูง เพราะไม่รู้จะเรียกอะไร ตอนนั้นยังไม่มีชื่อว่าโทรเลข นอกจากเรื่องโทรเลข การส่งจดหมายจากเชียงใหม่ ไปยังกรุงเทพฯ จะต้องมาผ่านเมืองตาก จะส่งไปทางตะวันตกก็ต้องผ่านเมืองตาก

วิถีชีวิต คนตากไม่นิยมแทนตัวเองว่าไทยญวน แต่เรียกตัวเองว่า ลาว เช่นเดียวกับคนของจังหวัดลำพูนที่จะเรียกคนเมืองว่า ลาว คนตากไม่พูดคำเมือง แต่จะพูดสำเนียงเชียงใหม่ทางใต้แบบจอมทอง ฮอด มีคำที่นิยมพูดมากๆ ซึ่งไม่พบที่ไหน เช่น *อะหัง ยะหยัง ยะอะหัง* วิถีชีวิตของชุมชนในเมืองตากเป็นวิถีชีวิตในสังคมล้านนาทั่วไป รวมถึงจารีตประเพณีต่างๆ

งานศิลปกรรม ตากได้รับอิทธิพลจากรัตนโกสินทร์โดยจะเป็นแบบวัดพระศรีฯ แต่มีลักษณะเป็นลูกผสม คือ หน้าบันเป็นลายพฤษภาแบบที่นิยมในภาคกลาง ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ แต่ยังมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบภาคเหนือ คือ โถงค้ำ จิตรกรรมฝาผนังจะเป็นรูปแบบเรียงออกมา อาจไม่มีรูปแบบไทยประเพณี คือ ด้านหลังเป็นรูปमारผจญ พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์ เป็นลักษณะศิลปะแบบพื้นบ้าน ส่วนใหญ่เป็นเวสสันดรชาดก และภาพที่สะท้อนวิถีชีวิตของสังคม พหุวัฒนธรรม เช่น การละเล่น การตีกลอง การเกี่ยวพาราลี การแต่งกาย และยังมีภาพจิตรกรรมชาวกะเหรี่ยงในฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 5

อาหาร อาหารท้องถิ่นของเมืองตากไม่เหมือนเมืองอื่น เพราะมีการผสมผสานแบบจะไทยก็ไม่ไทย จะเมืองก็ไม่เมือง เช่น คนตากนิยมแกงฮังเลใส่ผักเขียว หรือเมนูเฉพาะอย่างข้าวต้มเครื่อง หรือข้าวต้มที่นำหมูไปผัดกับผงกะหรี่แล้วเอามาใส่แก๊วยทอด เมียงหมักเป็นการกินที่ได้รับอิทธิพลมาจากเขตภาคกลางแบบมีรสชาติ 3 รส อีกประเภทหนึ่ง คือ ทำไส้ด้วยแคบหมู เมียงเต้าเจี้ยวที่ตากเป็นถั่วเน่าแต่ไม่รอให้เน่า จะอยู่ในระดับเต้าเจี้ยว มีรสชาติค่อนข้างเปรี้ยว นำมาทานกับใบชะพลู ข้าวพอง ชিং มะนาว ฆ่า รสชาติเข้ากันอย่างไม่น่าเชื่อ

ปัจจัยที่ทำให้ตากเป็นเมืองลูกผสม เป็นเขตพรมแดนวัฒนธรรมสยามของล้านนา มีสาเหตุมาจากชัยภูมิที่ตั้งของเมืองซึ่งอยู่จุดกึ่งกลางเส้นทางของลำน้ำปิง และทวีความสำคัญมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ส่งผลให้เมืองตากรับวัฒนธรรมจากสองฝั่งวัฒนธรรมผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นเอกลักษณ์ เมืองตากจึงเป็นเมืองวัฒนธรรมล้านนาพิวชนแบบผสมสองขั้ววัฒนธรรม

ศาสนา 2 ห้อง :

การเมืองเรื่องศาสนาหลังยุคครุมาศรีวิชัย

ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว

Decentralizing Lanna
ออกจากศูนย์กลางล้านนา

20 กันยายน 2562

MAE FAH LUANG UNIVERSITY

ศาสนา 2 ห้อง: การเมืองเรื่องศาสนาหลังยุค ครุบาศรีวิชัย

ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว
นักวิชาการอิสระ

ผมเป็นคนเชียงราย จบจากโรงเรียนสามัคคีวิทยาคม ไปเรียนต่อโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นได้เข้าศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เช่นเดียวกัน วิทยานิพนธ์ของผมศึกษาเรื่องเกี่ยวกับครุบาคติใหม่ โดยเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาในปัจจุบันซึ่งเราได้ยินกันบ่อยๆ ครุบาอุ๊กแก๊ส หรือ ครุบาคติใหม่ แต่ครั้งนี้จะพูดถึงครุบาเฒ่า หรือ องค์ศาสนาสองห้อง เป็นการเมืองเรื่องศาสนาหลังยุคครุบาศรีวิชัย

ทุกวันนี้หลายคนแทบไม่รู้ด้วยซ้ำว่าครุบาศรีวิชัยเคยโดนคดีภัยความมั่นคงถึงขั้นถูกจับไปกรุงเทพฯ หรือพุดง่าๆ คือเอาไปปรับทัศนคติที่กรุงเทพฯ ถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกในปี 2467 สมัยนั้นยังเป็นยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ครั้งที่สองซึ่งดูเด็ดขาดมากเกิดขึ้นหลังปฏิวัติ 2475 ครุบาศรีวิชัยถูกพาไปปรับทัศนคติในปี 2478 เรื่องเหล่านี้ไม่ค่อยมีใครรู้ คนเหนือเดี๋ยวนี้จะรู้เพียงว่าครุบาเป็นนักบุญผู้ก่อสร้างสถานที่สำคัญทางศาสนาจำนวนมากเท่านั้น

นักวิชาการคนสำคัญอย่าง อาจารย์แคทเธอริน โบว์ (KETHERINE BOWIE) ได้กล่าวปาฐกถาในงานไทยศึกษาโดยให้เหตุผลทางประวัติศาสตร์ล้านนาไว้ว่า

“ล้านนาถูกสยามคุมอำนาจได้อย่างสมบูรณ์ในวันที่ 21 เมษายน 2479 ซึ่งเป็นวันที่ครุบาศรีวิชัยยอมเซ็น MOU กับรัฐไทยว่าจะทำตามตกลงและมีข้อตกลงที่ต้องปฏิบัติตาม”

ในงานศึกษาของผมพบว่า จริงๆ แล้วเหตุการณ์มันไม่ใช่เพียงแค่นั้น หลังจากครุบาศรีวิชัยเซ็น MOU ยังมีการต่อสู้กันอยู่ แต่การต่อสู้นี้เปลี่ยนรูปแบบไป ไม่ใช่รัฐกับท้องถิ่นแต่เป็นการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ เป็นการต่อสู้ทางความคิดทางศาสนา

ที่ได้รับการสืบทอดมาจากศาสนาแบบท้องถิ่นกับศาสนาที่ได้รับการสั่งสอนจากรัฐ หรือโครงสร้างการศึกษาแบบรัฐ

วัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ต้องการศึกษากาภาพความขัดแย้งและการปะทะกันทางความคิดที่สะท้อนผ่านวิถีปฏิบัติทางศาสนาหลังยุคครูบาศรีวิชัย เอกสารหลักๆ ที่ใช้ คือ เอกสารว่าด้วย *องค์ศาสนาสองห้อง* ที่เขียนโดยครูบาอภิชัยชาวปี ซึ่งเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของครูบาศรีวิชัย และเป็นปากตัวแทนของท้องถิ่น, และเอกสารคำแถลงการณ์ของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นบันทึกการสอบปากคำถึงเหตุการณ์การทะเลาะกัน แล้วเหมือนมาเป็นตัวกลางไกลเกลี่ย แต่ดูๆ แล้วก็เหมือนค่อนข้างไปทางฝั่งหนึ่งอย่างชัดเจน, และสุดท้ายคือเอกสาร *องค์ศาสนาสามห้อง* เขียนขึ้นในปี 2496 หลังเกิดข้อขัดแย้งกรณีองค์ศาสนาสองห้องได้ 2 ปี องค์ศาสนาสองห้องเกิดขึ้นในปี 2494 มีคู่ขัดแย้งสองฝ่ายชัดเจน คือ ฝ่ายครูบาชาวปีตัวแทนสายครูบาศรีวิชัย กับสายครูบาพ่อหลวงหรือครูบาอินทจักรรักษา และครูบาที่เป็นน้องของท่าน คือครูบาพรหมจักรหรือครูบาวัดพระพุทธรบาทตากผ้า กรณีศาสนาสองห้องเกิดขึ้นหลังครูบาศรีวิชัยมรณภาพไป 13 ปี โดยครูบาศรีวิชัยมรณภาพในปี 2481 และเหตุการณ์เกิดขึ้นประมาณปี 2493-2494

มูลเหตุของความขัดแย้งคืออะไร

ฝั่งครูบาชาวปีทั้งบรรพชาทั้งอุปสมบทโดยครูบาศรีวิชัย เรียนวัตรปฏิบัติกรรมฐาน คัมภีร์ จากครูบาศรีวิชัย ท่านเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ครูบาศรีวิชัยต้องถูกอริกรรมครั้งใหญ่รอบที่ 2 หลังคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะครูบาศรีวิชัยไปบวชให้ครูบาชาวปีใหม่อีกรอบ

ครูบาชาวปีโดนจับสึกให้หนุ่มผ้าขาว 3 หนด้วยกัน ครั้งแรกตอนช่วยครูบาศรีวิชัยสร้างทางวัดบ้านปาง ทางหน่วยราชการมาตรวจสอบดูใบทหารกองเกณฑ์ปรากฏว่าครูบาชาวปีไม่มี จึงจับสึกและจับขังคุกที่จังหวัดลำพูน หลังจากนั้นครูบาศรีวิชัยก็บวชให้ครูบาชาวปีใหม่ แล้วก็โดนอีกรอบตอนนั้นไปสร้างวิหารที่แม่ระมาดไปเรียไรเงินเพราะเงินไม่พอที่จะก่อสร้างทาง การจับกุมเพราะทางกรมไม่ให้เรียไรเงิน

จากชาวบ้านมาสร้างวัดจึงโดนจับสึก รอบสุดท้ายคือปี 2448 พร้อมกับครูบาศรีวิชัย ในเอกสารจดหมายเหตุระบุว่า ทางกรมจะปล่อยครูบาศรีวิชัยกลับจากกรุงเทพฯ ได้ ครูบาขาวปีจะต้องสึกออกจากความเป็นพระ เป็นเณรก็ได้ นุ่งห่มได้แค่ผ้าขาว

ครูบาขาวปีสืบทอดเจตนารมณ์ของครูบาศรีวิชัยตลอดชีวิต มีเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์คือจะมีการบวชให้ครูบาขาวปีใหม่อีกครั้งแล้วจะเอาครูบาขาวปีให้ไปอยู่ฝ่ายธรรมยุต โดยจะบวชให้ที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ครูบาขาวปีไม่ยอม บอกว่า *ครูบาอาจารย์ของเขาได้ตายไปแล้วจึงไม่ยอมบวชกับใคร* คนที่จะบวชให้ครูบาขาวปีได้มีคนเดียวคือครูบาศรีชัยเท่านั้น

อีกฟากฝั่งหนึ่ง คือ ครูบาพระบาท (วัดพระพุทธรบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน) กับครูบาน้ำบ่อหลวง (วัดน้ำบ่อหลวง อำเภอลี้ ป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่) ทั้งสองเป็นพี่น้องกัน เรียนจบโรงเรียนประชาบาลซึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐ เมื่อจบชั้นประถมศึกษา ก็เรียนมัธยมศึกษา ครูบาพระบาทบอกว่าท่านเป็นคนแรกที่สอบมัธยมศึกษาผ่านในจังหวัดลำพูน มัธยมศึกษาคือเรียนแบบไทยและเรียนบาลีด้วย เรียนกรรมฐาน สายยุบพอง เป็นสายกรรมฐานของมหาสิริสะยาตอ พระพม่าที่วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ ท่านถือเป็นตัวแทนที่ถูกปลุกฝังโดยรัฐ ได้รับตำแหน่งจากคณะสงฆ์ ตำแหน่งสูงสุดที่ได้รับ คือ พระสุธรรมยานเถร หรือ ครูบาอินทจักรรักษา ในวันที่ 5 ธันวาคม 2520 ส่วนครูบาพระบาทได้รับตำแหน่งสูงสุดเป็นพระสุพรหมยานเถรในปี 2519 ตอนท่านมรณภาพยังได้รับพระราชทานเพลิงศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ในหลวงรัชกาลที่ 9) เสด็จพร้อมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) เสด็จเป็นประธานถวายเพลิงศพด้วย

จะเห็นได้ว่าทั้งสองฝ่ายมีอุดมคติและการเติบโตทั้งชื่อเสียงและบารมีที่แตกต่างกัน อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในแง่ความเชื่อและหลักปฏิบัติทางองค์ศาสนา ในแง่ของอุดมคติ ความรู้ วิธีปฏิบัติทางศาสนานั้นผมไม่แน่ใจ อาจจะมี ความขัดแย้งในเชิงการทับไลน์บารมี

หากดูจากแผนที่จะเป็นวัดน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง และวัดน้ำบ่อหลวง อำเภอป่าซาง ส่วนระหว่างกลางจะเป็นบ้านโฮ้ง อำเภอลี้ พระพุทธบาทผาหนาม ก็อยู่ในอำเภอลี้ ซึ่งเป็นศูนย์ของครูบาขาวปี ครูบาวง ครูบาศรีวิชัย ระยะทางระหว่างสองพื้นที่นี้ห่างกันไม่ถึง 100 กิโลเมตร

ในเอกสารศาสนาสองห้อง ครูบาขาวปีพูดไว้ว่า พระอินทรจักร พระพรหมจักร ไปเอากรรมฐาน ยุกบอง ซึ่งไม่ใช่กรรมฐานโคตม⁶ เป็นกรรมฐานผีบ้าเอามาเผยแพร่ให้คนเชียงใหม่ ลำพูน ท่านกัลลศาสตร์นาของคนเชียงใหม่ ลำพูนจะสูญหาย ผมคิดว่าท่านครูบาขาวปีไปเทศน์ในที่ต่างๆ ก็คงเอากรรมนี้ไปพูดด้วย จนทำให้ในปี 2493 ครูบาน้ำบ่อหลวงเขียนหนังสือออกมาฉบับแรก คือ คำชี้แจงความเข้าใจผิดของคนบางหมู่ มีท่อนหนึ่งในเอกสารเขียนว่า

“นกยางขาว เจ้ามารยา อยากกินปลา แกล้งเมาตุ๋นว่ากูมีศีล เพื่อหลอกกินปลา”

แต่ท่านบอกว่าท่านไม่มีเจตนาที่จะเสียดสีครูบาขาวปี แต่ผมไม่แน่ใจและก็ยังสงสัยว่าทำไมเลือกใช้คำว่า “นกยางขาว” ถ้าไม่มีเจตนา

⁶ โคตมพุทธเจ้า หรือ เจ้าชายสิทธัตถะ

เมื่อเอกสารของวัดน้ำบ่อหลวงออกมา ครูบาชาวปีไม่พอใจเพราะคิดว่า เลียดสีท่าน ท่านจึงเขียนหนังสือฉบับหนึ่งขึ้นมา คือ องค์ศาสนาสองห้องในปี 2494 ขึ้นต้นว่า

“ข้าพเจ้าพระอภิขัยชาวปีจะขอชี้แจงการในองค์ศีลแปด ทือไถยวน⁷ และ ชาวยอง”

ก็คือการหมายความว่าถึงครูบาบ่อน้ำบ่อหลวง แล้วก็เขียนอีกว่า

“แวบหนอ-ปองหนอ ไม่ใช่กรรมฐานฝ่ายพระโคตม เป็นศาสนากรรมฐานผีบ้า”

จะเห็นได้ว่าการปะทะกันของชุดความรู้ 2 ชุดนั้นทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า วาทกรรมศาสนา แบ่งกันเป็นศาสนาแบบภายนอกและศาสนาแบบภายใน (ทำนองเดียวกับ “พุทธแท้” กับ “พุทธเทียม”) ครูบาชาวปีบอกว่าศาสนาฝั่งพระอินทร์จักร เป็นศาสนาภายนอก

ความขัดแย้งของชุดความรู้ 2 แบบในทางรูปธรรม ได้แก่ เรื่องการรับศีล 8 และการรับศีล 5 ครูบาชาวปีบอกว่าผู้ที่จะรับศีล 8 ได้ต้องโกนคิ้ว โกนผม นุ่งผ้าขาว และบวชตลอดชีวิต อีกฝั่งหนึ่งบอกว่าใครก็รับศีล 8 ได้ หญิงก็ได้ ชายก็ได้ เรื่องการ เวณทาน การอาราธนาศีล ฝั่งหนึ่งบอกต้องให้คนที่เป็นคนชั้นสูง (ผู้เคยบวชแล้ว) ทำ แต่อีกฝั่งบอกว่าบางทีก็ใช้เวณทานเป็นหมู่มิ้อาราธนาเป็นเดี่ยวหรือหมู่มิ้อี้ เรื่องการรับ สรณคมน์ หรือการกล่าวอามะ ภันเต ครูบาชาวปีบอกว่าฆราวาสห้ามรับ ผู้ที่จะรับได้ ต้องเป็นพระและเณร การสวดกรรมฐานต้องไม่สวดเป็นหมู่ หากสวดกันเป็นหมู่จะพา ตกนรก อีกฝ่ายบอกว่าพระวินัยมี 500 รูป มาสวดด้วยกัน 500 รูปคงพากันตกนรก เพราะสวดใส่ทำนอง เป็นต้น คือจริงๆ มันไม่มีใครผิดหรือใครถูกนะครับ และมันก็ตอบ ไม่ได้ด้วยว่าของใครถูก ของใครผิด แต่สิ่งนี้มันสะท้อนให้เราเห็นถึงการปะทะกัน ของชุดความรู้ทางศาสนา 2 ชุดที่ปะทะกันอยู่

ตัวกลางไกล่เกลี่ยสำคัญ คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ นามเดิม พุ ฉายา อุตตสิโว ขณะนั้นเป็นเจ้าของาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ และเจ้า คณะตรวจการภาค 4 และ 5 โดยเปิดประเด็นพิจารณาว่าคนที่เชื่อครูบาชาวปีเป็นคน

⁷ “ยวน” นี้ คือ ยวน เวียดนาม ส่วน “ยวน” ที่หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์หลักในล้านนาคือ “ยวน” มาจากคำว่า “โยน” หรือ “โยนก”

ที่มีความรู้น้อย อ่านหนังสือไม่ค่อยได้ ซึ่งเพียงเท่านี้ก็รู้ได้ว่าเข้าข้างฝ่ายใดจริงไหม หลังไกลเกลี่ยก็มีการเซ็นยินยอมว่าหลังจากนี้จะไม่เกิดเรื่องทะเลาะแบบนี้อีก แต่ด้วย ‘ความเปรี้ยว’ ของครูบาขาวปีจึงออกเอกสาร ตำนาน 40 ทัศน์ โดยอ้างอิงจากสาย วัดป่าแดง เขียนเรียงมาหมด สืบมาอย่างไร มีใครบ้าง แต่ไม่ได้มีการพาดพิงถึงอีกฝั่ง ปัจจุบันหลายท่านที่ไม่รู้เรื่องเหล่านี้มีการวางรูปปั้นครูบาขาวปีและครูบาพระบาทไว้ชิดกันทั้งที่จริงท่านเป็นคู่มิใช่คู่กัน

โดยสรุปแล้วผมต้องการชี้ให้เห็นว่า ภายหลังจากครูบาศรีวิชัยนั้นก็ยังมีการปะทะกันระหว่างความเป็นจารีตและความเป็นสมัยใหม่ของรัฐไทยในเรื่องแนวคิด พุทธศาสนา แต่รูปแบบเปลี่ยนไปไม่ใช่แบบรัฐกับท้องถิ่นโดยตรงเหมือนในสมัย ครูบาศรีวิชัย หากแต่เป็นเหมือนสงครามตัวแทนที่เป็นการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ ต่อสู้แบบศาสนาภายนอก-ภายใน ความแท้-ความเทียม และไม่พอในทุกวันนี้เรื่องนี้พยายามถูกทำให้ลืม เช่น เรื่องวันศีลครูบา การอธิบายตอนนี้ถูกให้นิยามใหม่ว่า ครูบาขาวปีคิดว่าหากกำหนดให้วันศีลตรงกัน คนจะแห่มาหาครูบามากกว่า และวัดที่บ้านก็จะไม่มีคนทำบุญ จึงมีวันศีลก่อน 3 วันเพื่อให้ชาวบ้านทำบุญได้ทั้ง 2 ที่ หรือ พระสงฆ์ หรือใครที่พอจะรู้เรื่องความขัดแย้งนี้ก็จะให้มองเป็นเพียงแค่เรื่องทะเลาะกันของคนเฒ่าในอดีตก่อน

แต่ว่าอีกข้อเสนอนึ่งของผมที่อยากให้พิจารณา คือ ผมคิดว่าการต่อสู้แบบ ‘ลัทธิครูบาศรีวิชัย’ ไม่ได้จบลงในวันที่ครูบาศรีวิชัยเซ็น MOU ยินยอมต่อรัฐไทย การเซ็นชื่อในวันนั้นเป็นการยอมถูกควบคุมเพียง BODY แต่ IDEOLOGY ไม่ยินยอม ให้ถูกควบคุม ข้อสังเกตหนึ่งหลังการเซ็น MOU ที่เกิดขึ้นในวันที่ 21 เมษายน 2479 ครูบาศรีวิชัยอยู่อย่างเจียบๆ ไม่ยอมปฏิบัติตามข้อตกลงของคณะสงฆ์ไทยและรัฐไทย ถ้าเราตีความความเจียบหรือการนิ่งเฉยเป็นการต่อสู้ทางการเมืองก็สามารถทำได้ ข้อตกลงมีประมาณ 8 ข้อ แต่ครูบาศรีวิชัยไม่ทำ แล้วก็ไม่ขึ้นมาเหยียบเชิงใหม่ ท่านมามรณภาพที่ลำพูน ครูบาขาวปีก็สืบทอดอุดมการณ์และเซ็นในเอกสาร คำแถลงการณ์ยินยอมในวันที่ 7 สิงหาคม 2494 ท่านไม่ยอมบวชนุ่งผ้าขาวไปจนวันตาย

หมุดหมายสำคัญที่ผมอยากเสนอให้พิจารณาซึ่งจะให้เห็นได้ว่ายามหรือประเทศไทยสามารถควบคุมล้านนาได้หมดแล้วทั้งเชิงโครงสร้าง ทางร่างกาย ทางความคิด ก็คือวันที่ครูบาชัยวงศาพัฒนาได้รับเสด็จในหลวงรัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ ปี 2522 มีผู้สอบถามครูบาชัยวงศาว่ากรณีองค์ศาสนาสองห้องเป็นอย่างไร ครูบาชัยวงศาบอกว่าเป็นเรื่องของธรรมเนียมกับมหานิกาย ท่านมองไปเป็นเรื่องอีกเรื่องหนึ่งแล้ว แสดงให้เห็นว่าท่านก็พยายามจะลืมเหตุการณ์นั้น และแสดงให้เห็นว่าวิถีคิดของครูบาก็ถูกกลืนไปเรียบร้อยแล้ว

“แม่สายสะอื่น”

ของ อ.ไชยารัตน์
จากมุมมองชายแดนศึกษา

สืบสกุล กิจนุกร

Decentralizing Lanna
ออกจากศูนย์กลางล้านนา

20 กันยายน 2562

MAE FAH LUANG UNIVERSITY

“แม่สายสะอื่น” เสียงสะอื่นของชาติ ในชีวิตประจำวันของผู้คนในอาณานิเวศพรมแดน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

สืบสกุล กิจนุกร

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมการสังคมเชิงพื้นที่ สำนักวิชานวัตกรรมการสังคม
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ผู้เข้าร่วมเวทีทุกท่านครับ ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มานำเสนอการ
วิจารณ์วรรณกรรมจากมุมมองของคนที่น่าสนใจประเด็นชายแดนศึกษาเป็นหลัก
ผมขอขอบคุณอาจารย์พลวัฒน์และคณะ ที่ให้โอกาสผมมานำเสนองานในวันนี้ หัวข้อ
ที่ผมเตรียมมาแลกเปลี่ยนกับทุกท่านชื่อว่า “แม่สายสะอื่น” : เสียงสะอื่นของชาติ
ในชีวิตประจำวันของผู้คนในอาณานิเวศพรมแดนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นผล
จากการอ่านนวนิยายเล่มสำคัญของนักเขียนหญิงผู้ใช้นามปากกาว่า อ.ไชยวรศิลป์

หนึ่งวันนี้เป็นครั้งแรกที่ผมจะได้ทดลองก้าวข้ามพรมแดนการศึกษาของตัวเอง
จากการทำงานภาคสนามเก็บข้อมูลจากผู้คนเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตในอาณานิเวศพรมแดนสู่การอ่านนวนิยายและการวิจารณ์วรรณกรรม ทั้งนี้ผมตระหนักดี
เหมือนดังที่ DAVID NEWMAN ได้ตั้งข้อสังเกตถึงการก้าวข้ามพรมแดนเอาไว้ว่า
“การก้าวข้ามพรมแดนไปยังที่อื่นนั้นอาจไม่สวยงามเสมอไป แต่กระนั้นแล้วพรมแดน
มักเป็นสิ่งช่วยยั้งให้เราก้าวข้ามเสมอ” ผมหวังว่าทั้งตัวผมเองและทุกท่านผู้เข้าร่วมงาน
วันนี้จะได้ประโยชน์ไม่มากนักน้อยจากการก้าวข้ามพรมแดนการอ่านแม่สายสะอื่นไป
พร้อมกับผม

ผมมีลำดับการนำเสนอ 5 หัวข้อ ดังนี้

หัวข้อแรก เป็นการกล่าวถึงเนื้อหาโดยย่อของนวนิยายแม่สายสะอันในแง่ของเรื่องย่อและความสำคัญของนวนิยายที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ได้รับการสร้างเป็นภาพยนตร์ในปี พ.ศ. 2518 ได้รับการยกย่องเป็นหนึ่งในหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่านประเภทนวนิยายในปี พ.ศ. 2542

หัวข้อที่สอง ผมจะอภิปรายถึงพรมแดนการเขียนของ อ.ไชยวรศิลป์ โดยพิจารณาจากชีวิตและงานเขียนของ อ.ไชยวรศิลป์ ผู้เกิดในปี พ.ศ. 2461 สมัยรัชกาลที่ 6 เห็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เมื่ออายุ 14 ปี เริ่มเขียนหนังสือเมื่ออายุ 15 ปี หลังการเปลี่ยนระบอบการปกครองประเทศ เธอผ่านสงครามโลกครั้งที่สอง ตามด้วยนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. เธอคือหนึ่งในนักเขียนหญิงที่ถูกจับกุมเมื่อปี พ.ศ. 2501 เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2533 เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ และได้รับพระราชทานเพลิงศพในรัชสมัยของรัชกาลที่ 9

หัวข้อที่สาม ผมจะชี้ให้เห็นปัญหาบางประการของการอ่านวรรณกรรมเมืองเหนือที่ตกอยู่ภายใต้มุมมองล้านนานิยมที่มุ่งเสนอว่าแผ่นดินล้านนามีวัฒนธรรมอันโดดเด่นและต่อต้านการครอบงำทางวัฒนธรรมจากรัฐส่วนกลาง โดยผมต้องการโต้แย้งกับงานของพรพิไล เลิศวิชา ผู้คัดกรองให้นวนิยายแม่สายสะอันเป็นหนังสือดีที่คนไทยควรอ่าน และผมต้องการถกเถียงกับงานศึกษาของสุนทร คำยอด ผู้ทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับงานเขียนของ อ.ไชยวรศิลป์ โดยตรง

หัวข้อที่สี่ ผมต้องการนำเสนอกรอบแนวคิดทางด้านชายแดนศึกษาซึ่งมีวิวาทะว่าด้วย “วัฒนธรรมชายแดน” ชุดของพรมแดน และหน้าที่ของชายแดน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้อ่านนวนิยายแม่สายสะอัน อันเป็นการพยายามชี้ให้เห็นถึงความ เป็นไปได้อื่นๆ ในการอ่านนวนิยายที่ไม่พ้นไปจากมุมมองล้านนานิยมและปูทางไปสู่ข้อถกเถียงของผม

หัวข้อที่ห้า เป็นข้อถกเถียงของผม โดยผมต้องการนำเสนอว่านวนิยาย “แม่สายสะอัน” เป็นการแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้คนซึ่งในที่นี้คือตัวละครตัวต่างๆ ในยามที่ต้องเผชิญหน้ากับ “ชาติ” พวกเขาต่างพากัน

รับเอาพรมแดนรัฐชาติและสำนึกพลเมืองเข้าไปในชีวิตของพวกเขา ซ้อนทับกับพรมแดนชุดอื่นๆ จนทำให้เกิดความตึงเครียดขึ้นมา และจบลงด้วยเสียงสะท้อนหรือโคกนาฏกรรมทั้งหมดทั้งมวลของเหล่าพลเมืองผู้จงรักภักดีต่อชาติไทย นอกจากนี้ผมยังต้องการเสนอต่อไปอีกว่านวนิยายเรื่องแม่สายสะอื้นมิได้นำเสนอให้เห็นการต่อต้านการครอบงำดังเช่นข้อเสนอของพรทิวและสุนทร กล่าวอ้าง หากแต่ทว่ามันคือการผลิตซ้ำชาตินิยมไทยผ่านการศึกษาในโรงเรียนราษฎรที่เอกชนอาสาสร้างพลเมืองไทยขึ้นมาแทนรัฐ หากจะกล่าวอ้างว่านวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ได้พยายามปลดปล่อย “หมู่เฮา” ผู้หญิงเหนือออกจากภาพลักษณ์สาวเครือฟ้า หัวอ่อนใจง่าย ยอมผู้ชายคนใด ผมก็อยากเสนอว่าความสำเร็จของนวนิยายแม่สายสะอื้นคือ การสร้างหน้าซอ (หญิงสาวมุเซอที่นั่นทาวดีต้องการปลดปล่อยจากความล้มเหลวด้วยการศึกษา) ให้กลายเป็นสาวเครือฟ้าคนใหม่ หรือ “คนอื่น” ของปัญญาชนเชียงใหม่ แทนที่สาวเครือฟ้าคนเดิม เพื่อรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของชาวล้านนาต่อไป

เรื่องย่อ “แม่สายสะอื้น”

แม่สายสะอื้น เป็นนวนิยายที่ อ.ไชยวรศิลป์ เขียนเมื่อปี พ.ศ. 2493 ลงในนิตยสารสยามสมัยติดต่อกัน และได้รับความนิยมจากผู้อ่านในยุคนั้นเป็นอย่างดี อ.ไชยวรศิลป์ เองก็มีความชื่นชมนวนิยายเรื่องนี้ของเธอด้วยเช่นกัน โดยเธอกล่าวว่า

“...เมื่อมีคนถามว่าตั้งแต่เขียนหนังสือมา ดิฉันรักเรื่องไหนมากที่สุด ก็มักจะได้รับคำตอบว่า เรื่องที่ประชาชนสนใจและยังไม่ลืมจนทุกวันนี้ก็คือ “ริมฝั่งแม่ระมิงค์” กับ “แม่สายสะอื้น...”⁸

วรรณกรรมชิ้นเอกนี้ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาพยนตร์ไปเมื่อปี พ.ศ. 2518 และได้รับการยกย่องให้เป็นหนังสือ 100 เล่มที่คนไทยควรอ่านเมื่อปี พ.ศ. 2541

แม่สายสะอื้นเป็นโคกนาฏกรรมความรักที่มีอำเภอมแม่สายชายแดนเหนือสุดของประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นฉากหลักในการดำเนินเรื่อง โดยมีตัวเอกของเรื่อง คือ นันทาวดี และ รัชต์ วัฒนา เป็นตัวละครหลัก นันทาวดี ศรีสุริยะวงศ์

⁸ หน้า 100 ใน อ.ไชยวรศิลป์ กับผลงานสร้างสรรค์บนบรรณพิภพ

หรือ ครุภัณฑ์แห่งโรงเรียนนันทวิทยา โรงเรียนราษฎร์แห่งแรกของอำเภอแม่สาย ที่มี นาง ศรีสตรีระวงศ์ พ่อของนันทาวดีสร้างมันขึ้นมาเพื่อเป็นสถานที่สั่งสอนเด็กนักเรียนลูกหลานชาวชนบทและชาวเขาในอำเภอแม่สายให้ได้รับการศึกษาและเป็นพลเมืองไทยที่ดี จนกระทั่งวันหนึ่งเมื่อชายหนุ่มจากกรุงเทพฯ นามว่ารัชต์ วัฒนา ผู้แอบอ้างว่าตัวเองเป็นนักประพันธ์ได้ก้าวเข้ามาสมัครงานเป็นครูในโรงเรียน นันทาวดีเป็นผู้ขอร้องให้พ่อรับเขาเข้าทำงานเนื่องจากเธอต้องการให้มีครูสอนภาษาไทยเพิ่มเติม ในขณะที่ผู้เป็นพ่อคัดค้านเนื่องจากมีความหวาดระแวงหนุ่มกรุงเทพฯ ที่ไม่รู้หัวนอนปลายเท้า รัชต์พยายามตามจีบนันทาวดี ทว่าเธอไม่ได้สนใจ แต่เมื่อเวลาผ่านไปสุดท้ายนันทาวดีก็ตกลงปลงใจเป็นคนรักของรัชต์ และวาดหวังใจให้คนรักของเธอช่วยกันสานต่อปณิธานของเธอและของพ่อเพื่อพิสูจน์รักต่อพ่อ

แต่แล้ววันหนึ่งนันทาวดีก็ล่วงรู้ความลับจากจดหมายผิดซองของหน้าซอที่เขียนถึงรัชต์แต่่าหน้าซองผิดถึงนันทาวดี หน้าซอมีศักดิ์เป็นน้องสาวของนันทาวดี หน้าซอ หรือชื่อไทยว่า รุจิรา เป็นหญิงสาวชาวมูเซอที่เป็นลูกบุญธรรมของนาง เธอกำลังศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ กลับมาเยี่ยมบ้านและช่วยงานในช่วงการจัดงานระดมทุนขยายกิจการโรงเรียนด้วยการจัดงานแสดงระบำชาวเขา เก็บเงินค่าเข้าชมจากชาวแม่สายคนละ 10 บาท เธอตกหลุมรักและได้เสียกับรัชต์ในช่วงเวลา 15 วันที่เธอกลับมาแม่สาย

นันทาวดีผิดหวังอย่างรุนแรงจากรัชต์ เธอบอกเลิกเขาและไล่เขาออกจากโรงเรียน รัชต์มีความแค้นเคืองใจนันทาวดีและพ่อของเธอที่ไม่ชอบหน้าเขาเป็นทุนเดิม เขากลับไปกรุงเทพฯ พร้อมกับขโมยเงินสด 10,000 บาทที่ได้จากการจัดงานแสดงการกุศลขายบัตรหารายได้จากชาวแม่สาย นางไต่สวนจนได้ความจริง เขาทั้งเสียใจและโกรธแค้นที่ลูกสาวของเขาทำให้เขาผิดหวัง เขาตำหนิบริภาษลูกสาวอย่างรุนแรงที่ประพฤติไม่เหมาะสมตามที่เขาคาดหวังเอาไว้ นางอับอายที่ไม่สามารถทำตามปณิธานที่ประกาศเอาไว้กับชาวแม่สายที่จะนำเงินรายได้จากการจัดงานไปขยายกิจการโรงเรียนเพื่อประชาชน อีกทั้งโกรธแค้นลูกสาวคนเดียวของตนที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสมในเรื่องความรักตามที่เขาเคยตักเตือนเอาไว้

เขาเริ่มดื่มและติดเหล้าอย่างหนัก นันทาวดีไม่อาจลืหน้าพ่อได้อีกต่อไป เธอคิดถึงความผิดของเธอที่ได้กระทำและแค้นเคืองต่อการกระทำของรัฐ เธอลงไปกรุงเทพฯ เพื่อตามล้างแค้นและทวงเงินคืนจากรัฐ เธอเจอกับเขาและใช้มีดแทงรัฐศหมายให้เสียชีวิต แต่มีดของเธอกลับทำร้ายรัฐศเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เธอกลับขึ้นเมืองเหนือไปหาครูของเธอที่จังหวัดเชียงใหม่เพื่อขอคำปรึกษาแทนแม่ของเธอที่ล่องลับไปตั้งแต่เธอยังเด็ก แต่เธอกลับพบว่าหน้าซอแห่งลูกและเสียชีวิตในโรงพยาบาลที่เชียงใหม่

เมื่อเธอกลับมาแม่สายก็ต้องมาพบกับงานศพของพ่ออีก เธอถูกชาวบ้านประณามหยามเหยียด เธอเศร้าเสียใจอย่างหนัก เธอหลบลิ้นหนีหน้าไปอยู่กับผู้พันหย่างซี ทหารจีนที่กมติดั้งบนดอยสูง โรงเรียนถูกทิ้งร้าง นันทาวดียอมตกเป็นเมียผู้พันอยู่บนดอยนาน 6 เดือน ครั้นเมื่อผู้พันต้องกลับไปยังได้หัววัน เธอต้องอยู่อย่างเดี๋ยวตายในเมืองไทยไม่อาจลืหน้าผู้คนและอยู่ในแม่สายได้อีกต่อไป ถึงแม้วิฑูร อินทรหรือโก่ทุน ชายผู้คอยรักเธอมาตลอดจะคอยช่วยเหลือจัดตั้งเธอจากความโศกเศร้า แต่เธอก็ไม่อาจยอมรับมัน เธอหนีข้ามฝั่งแม่สายไปอยู่ท่าซี้เหล็กกับชาวลาหู่ผู้มีฐานะยากจน

และแล้วในคืนหนึ่งของเดือนธันวาคมท่ามกลางความหนาวเหน็บ นันทาวดีในสภาพทรุดโทรมได้ข้ามฝั่งมาซื้อยาจากร้านในตลาดแม่สาย เธอใช้ปากกาแทนเงินค่ายา เธอต้องการนำเอายาไปรักษาเด็กชาวมูเซอ (ลาหู่) ที่ป่วยหนัก แต่สุดท้ายเธอต้องถูกน้ำสายเขียวกรากพัดกลืนร่างกายของเธอให้จมหายและเสียชีวิตในแม่น้ำสาย โก่ทุนเป็นผู้ดำเนินงานศพเธอขึ้นมาและจัดงานศพให้เธออย่างสมเกียรติ ส่วนรัฐศเกิดสำนึกผิดเขากลับขึ้นมายังอำเภอมแม่สาย แต่เขากลับถูกชาวแม่สายรุมทำร้าย ต่าทอ ไบโหนก็มีแต่คนคอยขับไล่ไสส่งจนเขาเสียสติและกลายเป็นคนวิกลจริตที่เฝ้าคอยถามไถ่ผู้คนที่ว่า “คุณจะบอกผมได้ไหมครับว่าคุณนันทาวดีอยู่ที่ไหน”

พรมแดนชีวิตของ อ.ไชยวรศิลป์

หากกล่าวอย่างย่อถึงประวัติชีวิตของ อ.ไชยวรศิลป์ ซึ่งปรากฏในเว็บไซต์ กองทุนศรีบูรพา [www.http://www.sriburapha.net/](http://www.sriburapha.net/) ก็จะได้ความว่า อ.ไชยวรศิลป์ เป็นนามปากกาของนักเขียนผู้มีชื่อจริงว่า อำพัน ไชยวรศิลป์ เกิดเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2461 มีเชื้อสายเป็นคนเชียงใหม่ แต่เกิดที่จังหวัดแพร่ เนื่องจากพ่อคือ นายดาบพรหมมินทร์ ย้ายไปรับราชการที่นั่น อ.ไชยวรศิลป์ เริ่มเข้ารับการศึกษาที่โรงเรียนคริสต์ประดิษฐ์มนวรงค์ จังหวัดเชียงใหม่ และย้ายไปเรียนที่อื่นอีกหลายแห่ง ตามที่บิดาย้ายไปรับราชการ แต่สุดท้ายกลับไปจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียน ดาราวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มเขียนเรื่องสั้นเรื่องแรกชื่อ “หนทางรัก” เมื่ออายุได้ 15 ปี โดยใช้นามปากกา อ.ไชยวรศิลป์ จากนั้นจึงเขียนเรื่อยมา นวนิยายเรื่องแรกชื่อ “เกิดเป็นคน” เรื่องที่ทำให้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักอ่าน คือ “ฉันทเขียนเรื่องนี้เพื่อเธอ” และ “แม่สายสะอื้น” มีผลงานเรื่องสั้นประมาณ 300-400 เรื่อง และนวนิยายอีกกว่า 40 เรื่อง สารคดีเรื่อง “นิยายเมืองเหนือ” ได้รับรางวัลยูเนสโก ประจำปี 2530 ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2533 ด้วยวัย 72 ปี ขณะกำลังเขียนนวนิยายเรื่องสุดท้ายชื่อ “ก่อนชีวาจะลาลับ” ได้รับรางวัลศรีบูรพาเป็นคนที่ 2 ต่อจากเสนีย์ เสาวพงษ์ หากกล่าวถึง อ.ไชยวรศิลป์ โดยจัดวางเข้ากับชีวิตการเมืองของประเทศเราอาจกล่าวได้ว่าเธอเกิดในปลายรัชสมัยของรัชกาลที่ 6 เห็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เมื่ออายุ 14 ปี เริ่มสร้างผลงานวรรณกรรมครั้งแรกเมื่ออายุ 15 ปี เธอเขียนถึงความทรงจำของตัวเองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศเอาไว้ในนวนิยายเรื่อง “ก่อนชีวาจะลาลับ” อันเป็นเสมือนอัตชีวประวัติของเธอซึ่งเขียนไม่จบ เหตุการณ์ทางการเมืองครั้งนั้นมีความสำคัญมาก เธอตั้งชื่อตอนที่ 16 ของนวนิยายว่า “เปลี่ยนการปกครอง” ตัวละครเอกชื่อว่า “อุมา” ซึ่งแทนตัวเธอเองได้กล่าวถึงความทรงจำในครั้งนั้นว่า

“...แล้วก็มาถึงวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 วันที่บุคคลคณะหนึ่งลุกขึ้นมากระทำการใหญ่ยิ่ง คือ การเปลี่ยนการปกครอง จากราชธานีไทยเป็นประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายของประเทศ อูมาอย่ามิเป็นผู้ใหญ่พอที่จะซึมซับความรู้สึกต่างๆ เท่าที่ควร รู้อย่างเดียวว่าเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้โรงเรียนปิดสองวัน คือวันที่ 26-27 นอกนั้นอูมาได้รับทราบเรื่องราวละเอียดเมื่อโตขึ้นมาแล้วจากหนังสือ ต่อมาไม่นานก็มีการเชิญรัฐธรรมนูญฉบับจำลองขึ้นรถไฟมายังจังหวัดเชียงใหม่ โดยวางไว้ในพานแว่นฟ้า มีการแห่แหนต้อนรับกันอย่างครึกครื้น นับเป็นประวัติศาสตร์ตอนหนึ่งของประเทศไทยที่อูมาไม่เคยลืม บุคคลที่ไปต้อนรับรัฐธรรมนูญครั้งนั้นคือคุณพระศรีวราภักษ์และหลวงศรีประกาศ...”⁹

การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตผู้คนอย่างมาก อ.ไชยวรศิลป์ทำการยกย่องคณะผู้ก่อการและเน้นข้อความตัวหนาเมื่อกล่าวถึงการเฉลิมฉลองรัฐธรรมนูญที่จังหวัดเชียงใหม่ อ.ไชยวรศิลป์ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้นในความทรงจำของคนวัย 14 อีกว่า

“...เหตุการณ์บ้านเมืองจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไรในขณะนั้นอูมาไม่ค่อยจะเข้าใจ แม้ครุบางคนจะพากันวิพากษ์วิจารณ์กัน แต่อูมาฟังไม่เข้าใจ อูมารู้แต่ว่าพระเจ้าอยู่หัวจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย พระเจ้าอยู่หัวจะไม่มีสิทธิมีอำนาจเหมือนเก่าก่อนบ้านเมืองจะถูกปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย อูมาได้ยินเขาพูดกันถึงชื่อบุคคลสำคัญในการเปลี่ยนการปกครอง เขาเรียกกันว่า คณะราษฎร มีทั้งพลเรือนและทหารชั้นผู้ใหญ่ มีการร่างรัฐธรรมนูญ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อยู่นอกเหนือความสนใจของเด็กอายุสิบสี่ปีอย่างอูมา...”¹⁰

⁹ หน้า 159 ใน อ.ไชยวรศิลป์กับผลงานสร้างสรรค์บนบรรณพิภพ

¹⁰ หน้า 162 เรื่องเดียวกัน

ในช่วงบั้นปลายของชีวิตคือรัชสมัยของรัชกาลที่ 9 อ.ไชยวรศิลป์ได้แสดงถึงความจงรักภักดีต่อในหลวงอย่างถึงที่สุด ดังที่ปรากฏในคำไว้อาลัยของน้องๆ และญาติ ความว่า

“...พี่พันคงจะภาคภูมิใจและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราที่ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานเพลิงศพพี่พันเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งพี่พันเคยปรารถกกับน้องว่าจะเป็นไปได้ไหมหนอ ทุกสิ่งเป็นไปได้และเกิดขึ้นแล้ว เพราะความดีที่สะสมมาแล้วตลอดชีวิต...”¹¹

ต่อไปจะพูดถึงกรมแผนงานเขียนของ อ.ไชยวรศิลป์ จาก *ส.ธรรมยศ ศรีบูรพา* และควรจะมี *สุชาติ สวัสดิ์ศรี* ด้วยผมคิดว่า *ส.ธรรมยศ* และ *ศรีบูรพา* เป็นนักเขียนอาวุโสสองคนที่ อ.ไชยวรศิลป์ให้ความเคารพและรับเอาอิทธิพลความคิดของพวกเขามาสะท้อนในงานวรรณกรรมของตัวเองอย่างมาก นามปากกาของเขามีเยอะมาก พจ ยามพลจันทร์ ซึ่งมีบ้านพักอาศัยไม่ไกลจากอ.ไชยวรศิลป์ที่ซอยอินทามระ 44 ได้กล่าวถึงเธอว่าทำงานหนักตลอด 58 ปี หากเอาตัวหนังสือที่ อ.ไชยวรศิลป์เขียนมาต่อกันคงได้ระยะทางจากกรุงเทพฯ จรดเชียงใหม่ เป็นนักเขียนที่เขียนเป็นอาชีพ ไม่มีวันหยุดแม้ในยามเจ็บไข้ผ่าตัดตัดต่อปิดตาทั้งสองข้างก็ยังจ้างนักศึกษามาจดคำบอก นามปากกา *อ.ไชยวรศิลป์ พิมพ์ รำไพ อสิธรรา อัญมณี เอื้อ อรทัย และ เอื้องฟ้า สุมาลย์* คือนามปากกาทั้งหมดของอ.ไชยวรศิลป์ ด้วยความที่เธอต้องหาเงินจากการเขียนหนังสือทำให้เกิดความขัดแย้งในใจอยู่เสมอ เธอจัดการมันด้วยการจำแนกนามปากกาออกจากกันอย่างชัดเจน และเธอก็มีความภาคภูมิใจในนามปากกา *อ.ไชยวรศิลป์* อย่างมาก ดังที่ลัดดาวัลย์ผู้เป็นหลานสาวและเป็นผู้ที่ดูแลอ.ไชยวรศิลป์ ตรายจนเธอเสียชีวิต ได้กล่าวว่า

¹¹ หน้า 25 เรื่องเดียวกัน

“...งานของป่าแต่ละชั้นได้แฝงไว้ด้วยอุดมการณ์อันที่จะยกฐานะของสังคม ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแทบทุกชั้น มีงานบางชิ้นเหมือนกันที่ป่าต้องทำเพื่อปากท้อง และความต้องการของนายทุน แต่ป่าก็จะเปลี่ยนนามปากกาใหม่ เพราะนามปากกา อ.ไชยวรศิลป์ นั้น เป็นนามปากกาที่ป่ารักและจะใช้เฉพาะงานเขียนที่มีคุณค่าเท่านั้น...”

สิ่งที่น่าค้นหาคืออุดมการณ์ในงานเขียนตามที่หลานของเธอบอกนั้น อ.ไชย-วรศิลป์รับมาจากไหน ผมคิดว่ามาจากการอ่านหนังสือของเธอเป็นสำคัญ และส่งผลให้เธอใฝ่ฝันจะเขียนหนังสือตามที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องสุดท้ายของเธอในตอนๆ 16 ระบุว่า

“...อูมาต้องจับเจ้าในโรงเรียนตามเดิม จะออกไปได้ก็ต่อเมื่อมีป่ามารับ แต่ถึงอย่างนั้นไฟของความทะเยอทะยานอันที่จะเขียนหนังสือก็ไม่ได้เหือดหาย พอออกจากโรงเรียน อูมาจึงเป็นหนี้บุญคุณของพี่วัชรินทร์อย่างไม่มีวันที่ จะตอบแทนได้เพราะเขาเจียดค่าขนมมาซื้อหนังสือดีๆ ให้เธออ่าน พอโตขึ้นไปเรียนต่อกรุงเทพฯ พี่วัชรินทร์ก็ยิ่งหาซื้อหนังสือดีๆ ส่งไปให้เรื่อยๆ...”

หนังสือดีๆ ที่วัชรินทร์เป็นคนเลือก เช่น เรื่องของดอกไม้สด หม่อมเจ้าอากาศ-ดำเกิง ก.สุรางคนางค์ ศรีบูรพา รวมถึงนักเขียนคนสำคัญ อีกหลายท่าน และได้ อ่านเรื่องแปลที่สำคัญ คือ สงครามและสันติภาพ ที่เมื่อยังเด็กอ่านแล้วไม่เข้าใจ พรหมแดนการอ่านพา อ.ไชยวรศิลป์ ข้ามเข้าสู่พรหมแดนการเขียนในวัย 15 ปี ทั้งนี้ อ.ไชยวรศิลป์ ได้ซุบซิบให้ ส.ธรรมยศ ได้เกิดใหม่อีกครั้งในสังคมไทยในบทเกริ่นนำ อ.ไชยวรศิลป์ ได้กล่าวบทเกริ่นนำแรกและความผูกพันระหว่างเธอกับ ส.ธรรมยศ ด้วยความเคารพ ส.ธรรมยศ ได้ไปหาเธอที่บ้านในวันหนึ่งที่เชียงใหม่แล้วเขาก็บอกว่า เขาจะเป็นคนเจียระไนเอง คุณคือเพชรที่ยังไม่ได้เจียระไนต่อไปนี้จะสนับสนุน เต็มที่โปรดอย่าเสียกำลังใจ หลังจากนั้น 5 ปี ส.ธรรมยศ กับ อ.ไชยวรศิลป์ ก็ติดต่อกันมาโดยตลอด เป็นเสมือนอาจารย์กับลูกศิษย์ซึ่งเธอบอกว่า ส.ธรรมยศ ไม่เคยตายเป็นจากเธอเลย

ข้ามไปถึงศรีบูรพา ศรีบูรพาเป็นนักเขียนอีกท่านหนึ่งที่ อ.ไชยวรศิลป์ ให้ความสำคัญและได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับทิศทางของสังคมมาถ่ายทอดเป็นนวนิยาย โดยเฉพาะนวนิยายเรื่อง “ริมฝั่งแม่ระมิงค์” เป็นนิยายรักธรรมดา หลังจาก “แม่สายสะอื้น” สร้างชื่อให้กับเธอ เรื่องนี้นอกจากจะสร้างชื่อเสียงยังได้สร้างข้อวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านของเธอด้วย โดยผู้อ่านว่าเธอเขียนนวนิยายยกย่องคนภาคเหนือในขณะที่ถูกทับถมคนในภาคอื่น ข้อกล่าวหาที่เธอได้แก้ต่างเอาไว้ในคำนำของนวนิยาย และวิพากษ์กลับว่าคนภาคอื่นต่างหากที่ถูกคนภาคเหนือและเป็นหน้าที่ของเธอที่ต้องแก้ไขให้ถูกต้อง ในย่อหน้าสุดท้ายของคำนำเธอได้ยกเอาปาฐกถาชิ้นสุดท้ายของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เรื่อง “ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์” มาพิมพ์ไว้ด้วย เพราะนิยายเรื่อง “ริมฝั่งแม่ระมิงค์” ได้แรงบันดาลใจมาจากการ์ตูนที่เธอได้อ่านปาฐกถาของกุหลาบนั่นเอง เป็นการสร้างผู้หญิงเหนือเพื่อต่อต้านการครอบงำทางวรรณกรรมที่ดูถูกผู้หญิงภาคเหนือ

ข้ามไปที่จรัล นิมาภาส ซึ่งเป็นภริยากุหลาบ สายประดิษฐ์ เจ้าของนามปากกา จูเลียต ได้เขียนถึงอ.ไชยวรศิลป์อย่างสนิทสนมและเล่าถึงการเดินทางไปประเทศจีนแล้วกลับมาแล้วถูกจับในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ธนระวัชต์ จูเลียตบอกว่าอ.ไชยวรศิลป์กับครอบครัวกุหลาบ สายประดิษฐ์สนิทกันมาก ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าในคำนำของ “ริมฝั่งแม่ระมิงค์” อ.ไชยวรศิลป์ได้ย้ำว่าสิ่งที่ต้องการสร้างคือเรื่องชาติไทยและความเป็นชาวไทยที่ไม่มีการดูถูกกัน ดังนั้นผมคิดว่าปัญหาใจกลางของนวนิยายของอ.ไชยวรศิลป์ ก็คือกระบวนการสร้างชาติไทยและความเป็นชาติไทยจากมุมมองของเธอนั่นเอง ซึ่งจะโยงไปสู่งานของแม่สายสะอื้นในช่วงสุดท้าย

ผมคิดว่าล้านนานิยามมีปัญหาสำคัญอยู่ 5 ประการ ทั้งนี้ล้านนานิยาม คือ กรอบความคิดหลักที่ครอบงำการอ่านวรรณกรรมเมืองเหนือ เช่น วรรณกรรมของ มาลา คำจันทร์ รวมถึงวรรณกรรมของอ.ไชยวรศิลป์

ประการแรก คือ คำโคจรประวัติศาสตร์ของล้านนานิยามเป็นประวัติศาสตร์ของชนชั้นนำในการสร้างล้านนา ดังปรากฏในหน้าปกหนังสือของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ซึ่งไม่ใช่ประวัติศาสตร์ของประชาชนคนธรรมดาสามัญ

ประการที่สอง คือ ล้านนานิยมถูกสร้างขึ้นเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของบรรดาปัญญาชนและชนชั้นนำในศูนย์กลางล้านนา เพื่อสร้างคำอธิบายให้กับล้านนาว่าจะสามารถอยู่ร่วมกับรัฐไทยและสวมกอดอัตลักษณ์ชาติไทยได้อย่างปราศจากอาการเคอะเขินได้อย่างไร ถึงแม้พรมแดนทางการเมืองของล้านนาจะสูญสลายไปแล้วภายใต้พรมแดนรัฐชาติสมัยใหม่ แต่อย่างน้อยหมู่เฮาจาวเหนือก็ยังมีวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นของตัวเอง

ประการที่สาม คือ ล้านนานิยมคือการขีดพรมแดนวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ในรูปแบบความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม โดยแยกคนเหนือออกจากคนใต้ ยกย่องคนเหนือกดทับคนดอย สร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ในเชิงพื้นที่

ประการที่สี่ คือ ล้านนานิยมมุ่งอธิบายว่าล้านนามีวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่โดดเด่นและแตกต่างจากวัฒนธรรมส่วนกลาง อันเป็นลักษณะการยึดติดในสารัตถนิยมของวัฒนธรรม ทั้งที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งสร้างทางสังคม

ประการที่ห้า คือ ล้านนานิยมมักนิยามวัฒนธรรมบนฐานของอคติทางชาติพันธุ์และกักขังผู้คนเอาไว้ในพรมแดนวัฒนธรรมล้านนานิยม เห็นได้จากตัวละครผู้หญิงของอ.ไชยวรศิลป์ ถ้าอยู่กรุงเทพฯ ต้องสำมะเลเทเมาล้วนๆ

เช่นนั้นแล้วเราจะอ่าน “แม่สายสะอื้น” และงานอื่นๆ ของอ.ไชยวรศิลป์วรรณกรรมเมืองเหนืออย่างไร ผมคิดว่ามีวิธีการมองในกรอบของชายแดนศึกษา ชายแดนศึกษา มองว่าชายแดนเป็นชุดของพรมแดน 4 แบบที่ซ้อนกัน ได้แก่ พรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์ พรมแดนทางเศรษฐกิจ พรมแดนทางสังคมวัฒนธรรม และพรมแดนทางชีวกายภาพ การเน้นอัตลักษณ์ชาติเวลาพูดถึงพรมแดนแม่สาย เราจะพูดถึงจุดสิ้นสุดของความเป็นชายแดนไทยและความเป็นชาติไทย

นอกจากนี้ชายแดนศึกษายังมองว่าพรมแดนมันทำงานในระดับชีวิตประจำวัน ความเป็นชาติสร้างผ่านชีวิตประจำวันโดยวรรณกรรม การศึกษา ภาพยนตร์ แสตมป์ เพลง เลือ่ ของที่ระลึกต่างๆ นานา แนนอนวัฒนธรรมชายแดนมีความสำคัญและเป็นตีเบตสำคัญในอเมริกา ชายแดน ชายขอบ ชายขอบประเทศมีลักษณะอย่างไร ระหว่างการต่อต้านการครอบงำจากรัฐส่วนกลางหรือว่ามันโดดเด่นกลายเป็นส่วนหนึ่ง

ของรัฐส่วนกลาง ข้อเสนอของพวกเราก็คือมันเป็นทั้งสองส่วนในเวลาเดียวกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะอ่าน “แม่สายสะอื้น” ดังต่อไปนี้

แม่สายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือพื้นที่แน่นอน และเป็นเขตสิ้นสุดของความเป็นรัฐไทย ในขณะเดียวกันเป็นเส้นเขตแดนของสหพันธรัฐของไทยใหญ่ ซึ่งเราเคยเป็นเจ้าของมัน เป็นที่ที่ผู้พหุอย่างซีขามมาในนามของทหารกู้ชาติก็กมินตั้ง (KMT) เป็นทำซีเหล็กซึ่งเราไม่รู้จักร ในขณะเดียวกันทำซีเหล็กก็ไกลความเป็นอื่น เคยเป็นไทย เคยอยู่ใต้ร่มไตรรงค์ของเรามาก่อน นี่คือสภาพแม่สาย และแม่สายยังผูกติดกับการค้าชายแดนด้วย

TENSION หรือความตึงเครียดของพรมแดนต่างๆ ที่อยู่ในแม่สายสามารถเห็นได้ผ่านภาษาของโรงเรียนราษฎร์แห่งหนึ่งที่นำขอเด็กนักเรียนเด็กน้อยพื้นเมืองตวาดให้พูดภาษาไทยให้ชัดและไม่ยอมรับภาษาสำเนียงเสียงชนเผ่า เป็นความพยายามที่จะบอกว่าเราทุกคนเป็นคนไทยและเราทุกคนต้องเรียนหนังสือไทยด้วย ต้องเรียนรู้ให้มากๆ เหมือนคนเมืองหรือครูในโรงเรียนไทย

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่าหนังสือเล่มนี้คือการผลิตซ้ำรัฐชาติไทยและสร้างชาวเขาให้มาเป็นเหยื่อในขบวนการสร้างชาติไทยอย่างสมบูรณ์แบบ